

RATTIJUOPUMUSRIKOS

Näyttökynnykset seulontakokeessa ja henkilökatsastuksessa

Jari Lehto

10/2020

TIIVISTELMÄ

Tekijä Jari Lehto	Tutkinto Poliisi (ylempi AMK)
Julkaisun nimi Rattijuopumusrikos – Näyttökynnykset seulontakokeessa ja henkilönkatsastuksessa	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Satu Rantaeskola Jari Hakala	Opinnäytetyön muoto tutkimuksellinen ☒ toiminnallinen ☐ hankkeistettu ☐ tehty koulun omassa hankkeessa ☐
<p>Pakkokeinolain säännöksiä (806/2011, PKL) käytetään rattijuopumusrikosten selvittämisessä. Henkilönkatsastusta (PKL 8:32.1) käytetään nautitun aineen selvittämisessä ja seulontakoetta (PKL 9:2.1) ratsia-tyyppisessä liikennejuopumusvalvonnassa. Nämä säännökset määrittelevät menettelytavat sekä sisältävät muita viranomaisten päätöksentekoa ohjaavia elementtejä. Päätöksentekoa ohjaavat myös kansainvälinen sääntely sekä kansalliset ja ylikansalliset tuomioistuinratkaisut.</p> <p>Pakkokeinolain säännöksissä on abstrakteja ja monitasoisia näyttökynnyksiä. Näyttökynnysharkinnassa on kysymys käytettävissä olevan tiedon perusteella tehtävästä subjektiivisestä harkinnasta. Näyttökynnykset on perusteltava päätöstä tehtäessä konkreettisilla tosi-seikoilla, jotka ovat näin myös todennettavissa jälkikäteen.</p> <p>Vertasin tutkimuksessani lainsäädännön ilmenemistä neljässä erilaisessa rattijuopumustapauksessa, jotka ovat käytännössä hyvin tavallisia tilanteita poliisin valvonta- ja hälytystoiminnassa. Säännöksiä soveltamisessa ei ole haasteita ns. ratsia-tyyppisen valvonnan yhteydessä silloin, kun kuljettaja suostuu seulontakokeeseen. Muissa tutkimissani rattijuopumustilanteissa lainsäädäntö on vähintään epäselvää tai se asettaa valvovan viranomaisen lähes mahdottomaan tilanteeseen näytön hankkimiseksi.</p> <p>Tutkimuksessa selvitin säännösten keskinäistä suhdetta ja sääntelyn systematiikkaa sekä säännösten soveltamista ohjaavien näyttökynnysten merkitystä. Sääntely on osittain epäselvää ja puutteellista. Rikosten yleis- ja erityisestävyyden kannalta rattijuopumusvalvonnan tehokkuus vaatii riittävät keinot turvata rikostutkinta epäselvissäkin tapauksissa. Tähän esitän tutkimuksessani ratkaisua, joka edellyttää lainsäädännön muuttamista.</p>	
Sivumäärä 83	Tarkastuskuukausi ja vuosi Marraskuu 2020
<p>Avainsanat Näyttökynnys, on syytä epäillä, todennäköiset syyt, seulontakoe, henkilönkatsastus, sylkinäyte, puhalluskoe, verinäyte, virtsanäyte, perus- ja ihmisoikeudet, rattijuopumus, törkeä rattijuopumus, jälkinauttiminen, takaisinlaskenta, tarkkuusalkometrikoe, suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate, hienotunteisuusperiaate, perusoikeuksien rajoittaminen</p>	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	II
LYHENNELUETTELO.....	VI
1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	3
2.1 Tutkimuskysymyksen esittely.....	3
2.2 Tutkimusmenetelmä.....	4
2.3 Tutkimuksen rakenne.....	7
3 RATTIJUOPUMUSRIKOKSEN RAKENNE JA KRIMINALISOINNIN PERUSTEET.....	9
3.1 Rattijuopumusrikosten suojeluobjektit, selvitysintressi ja liikennevalvonnan tehokkuus.....	9
3.2 Rattijuopumuksen tunnusmerkistötekijät.....	11
3.3 Törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistötekijät.....	14
4 RATTIJUOPUMUSRIKOSTEN SELVITTÄMINEN PAKKOKEINOILLA.....	16
4.1 Pakkokeinojen käyttöä ohjaava ja rajoittava normisto.....	16
4.1.1 Pakkokeinojen tarkoitus ja käytön edellytykset.....	16
4.1.2 Perus- ja ihmisoikeudet sekä yleiset periaatteet.....	17
4.1.3 Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittaminen.....	20
4.2 Henkilönkatsastus rattijuopumusrikoksissa.....	24
4.2.1 Henkilönkatsastuksen edellytykset pakkokeinona.....	24
4.2.2 Perus- ja ihmisoikeudet sekä yleiset periaatteet henkilönkatsastuksessa.....	26
4.2.3 Henkilönkatsastuksesta päättävät tahot ja päätöksenteon kiireellisyys ..	27
4.2.4 Menettely henkilönkatsastuksessa ja toimenpiteen kohteen oikeusturva.....	28
4.2.5 Päihtymystilan selvittäminen kliinisellä humalatilatutkimuksella ja takaisinlaskennalla sekä jälkinauttimisen huomioiminen.....	29

4.3	Seulontakoe rattijuopumusrikoksissa.....	32
4.3.1	Seulontakokeen edellytykset rattijuopumuksissa.....	32
4.3.2	Moottorikäyttöinen ajoneuvo seulontakokeen edellytyksenä	33
4.3.3	Kuljettaja-termin tulkinta seulontakokeen yhteydessä.....	36
4.3.4	Henkilönkatsastuksesta päättäminen seulontakokeessa ja loukatun suostumus	37
4.3.5	Tarkkuusalkometrikoe seulontakokeen perusteella	39
4.3.6	Henkilönkatsastus seulontakokeesta kieltäytymisen perusteella	40
4.3.7	Ajon estäminen päihtymyksen vuoksi raja-arvon alle jäävissä tapauksissa.....	45
4.4	Näyttökynnykset pakkokeinojen yhtenä edellytyksenä	45
4.4.1	Yleistä näyttökynnyksistä	45
4.4.2	On syytä epäillä -näyttökynnys pakkokeinojen käyttämisessä	47
4.4.3	Todennäköiset syyt -näyttökynnys pakkokeinojen käyttämisessä	48
4.4.4	Näytön arviointi ja perustelu pakkokeinopäätöstä tehtäessä.....	49
4.4.5	Muulla lainsäädännössä olevat näyttökynnykset suhteessa pakkokeinolakiin	54
4.4.6	Näyttökynnykset Ruotsin rikos- ja pakkokeino-oikeudessa suhteessa Suomen sääntelyyn.....	55
4.4.7	Henkilökatsastussäännöksen näyttökynnykset.....	57
4.4.8	Seulontakoesäännöksen näyttökynnykset	59
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	63
5.1	Rattijuopumusrikoksissa sovellettava oikeusnormi käytännössä	63
5.1.1	Ajosta tavattu kuljettaja rattijuopumusrikosta epäiltäessä	63
5.1.2	Ajosta tavattu kuljettaja ei suostu seulontakoemenettelyyn.....	64
5.1.3	Rattijuopumusrikoksesta epäiltyä henkilöä ei tavoiteta ajosta.....	65
5.1.4	Useita kuljettajaehdokkaita, joita epäillään rattijuopumusrikoksesta	66
5.2	Näyttökynnykset rattijuopumusrikosten tyyppitapauksissa.....	67

5.3	Seulontakoesäännöksen soveltamisen rajoitukset ja liikennevalvonnan tehokkuus	69
5.4	De lege ferenda	71
LÄHTEET		76

LYHENNELUETTELO

AKL	ajokorttilaki (386/2011)
ANL	ajoneuvolaki (1090/2002)
AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
AOK	Eduskunnan apulaisoikeuskansleri
dnro	diaarinumero
EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18–19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
HaVL	hallintovaliokunnan lausunto
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
l	litra
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
mg	milligramma
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PolL	poliisilaki (872/2011)
RB	rättegångsbalk (1942/740)
RL	rikoslaki (39/1889)
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja

VII

TLL	tieliikennelaki (729/2018)
TVL	laki takavarikosta ja etsinnästä (260/1959)
ts.	toisin sanoen
vp	valtiopäivät

1 JOHDANTO

Rikosprosessilla pyritään rikosoikeudellisen vastuun toteuttamiseen ja tämän vastuun toteuttaminen vaatii, että prosessin kohteena olevassa asiassa selvitetään asiaan oikeudellisesti vaikuttavat relevantit seikat.¹ Rikosten selvittämisessä noudatetaan esitutkintalain (805/2011, ETL) säännöksiä ja esitutkinnan turvaamiseksi voidaan tehdä tiettyjä pakkokeinolain (806/2011, PKL) mahdollistamia pakkotoimia.

Pakkokeinoimivaltaa koskevat kysymykset nousevat tasaisin väliajoin julkiseen keskusteluun. Yleensä keskustelu alkaa silloin, kun lakia ollaan uudistamassa tai uutta toimivaltuutta säätämässä. Keskustelussa esille tulevat usein perus- ja ihmisoikeudet. Perus- ja ihmisoikeuksien sekä lain tai sen yksittäisen säännöksen tavoitteen välinen intressipunninta on lainsäätäjän tehtävä.

Suomessa toteutettiin esitutkinta- ja pakkokeinolakien uudistus vuonna 2014. Lakiuudistuksessa on huomioitu ylimpien laillisuusvalvojen, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ja kotimaisten tuomioistuinten ratkaisukäytännöt.² Perustuslakivaliokunta on korostanut aikaisempaa pakkokeinolakia (450/1987) koskevassa lausunnossaan, että perusoikeuksia ei tule kaventaa enempää kuin se on välttämätöntä ja että pakkokeinolainsäädäntö tulisi suhteuttaa tutkittavan rikoksen laatuun. Lisäksi lainsäädännössä tulee mainita riittävän täsmällisesti tavat, joilla perusoikeuksiin puututaan, sillä perusoikeussäännösten pääsääntöinen tarkoitus on turvata yksilön oikeusturva sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.³

Pakkokeinolain henkilönkatsastukseen tarkoitettua säännöstä käytetään muun muassa rattijuopumusrikosten selvittämisessä (PKL 8:32.1). Lisäksi pakkokeinolaissa on erityinen säännös, joka mahdollistaa ratsia-tyyppisen valvonnan liikenteessä (PKL 9:2.1). Pakkokeinolain muutoksessa näiden jo aikaisemmassa paikkokeinolaissa olleiden säännösten soveltamiseen tuli muutoksia. Muutokset tulivat lähinnä päätöksentekotasolle, mutta myös säännöksen sanamuodot kokivat uudistuksia. Osittain juuri sanamuotojen vuoksi vanha sanonta ”laki on niin kuin se luetaan” ei ehkä täysin toimi säännösten soveltamisessa, koska muun muassa Eduskunnan oikeusasiamies on joutunut tekemään tulkintaa soveltamisen edellytyksistä.

---

¹ Freman, ym. 2020, s. 10.

² HE 222/2010 vp, s. 379.

³ PeVL 4/1986 vp, s. 2 ja Jonkka 1998, s. 1256.

Pakkokeinolainsäädännön taustalla on osittain ylikansallinen sääntely. Pakkokeinon kohteena olevan yksilön oikeuksia suojelevien edellytysten tulee täyttää tietyt minimivaatimukset. Ylikansallinen – tässä tapauksessa EU-sääntely – ei estä säätämästä minimiä korkeampia oikeussuojakeinoja säännösten sisään. Tällainen sääntely luonnollisesti tiukentaa säännösten soveltamisen edellytyksiä. Pakkokeinosäännösten sisään säädettyjä oikeussuojakeinoja edustavat muun muassa *näyttökynnykset* ja niiden soveltamiseen liittyvät lisäedellytykset.

Näyttökynnysten sääntelyssä ei välttämättä ole huomioitu kaikkia rikosten ilmentymistapoja. Rattijuopumusrikosten selvittämisessä käytettäviä pakkokeinosäännöksiä ei ensisilmäyksellä ole tarkoitettu moniulotteisten rattijuopumusrikosten selvittämiseen. Esimerkiksi sana *kuljettaja* tuo oman haasteensa selvittämislle. Pääsääntöisesti moottorikäyttöistä ajoneuvoa kuljettaa vain yksi henkilö, mutta silloin tällöin valvova viranomainen joutuu selvittämään tapauksia, joissa kuljettajaehdokkaita on useampia.

Ratsia-tyyppiseen seulontaan tarkoitettujen pykälän soveltamista ei ole käsitelty korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä, mutta siitä löytyy muutamia laillisuusvalvojen ratkaisuja. Nämä eivät kuitenkaan tuo ratkaisua moniulotteisuuteen. Säännösten soveltumisesta rattijuopumusrikosten tehokkaaseen ja oikeusturvanäkökulmat huomioon ottavaan selvittämiseen ei ole aikaisempaa tutkimusta. Tällä hetkellä säännösten soveltamisessa ja soveltuvuuden arvioinnissa on kirjavuutta.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimuskysymyksen esittely

Analysoin tutkimuksessani pakkokeinolain henkilönkatsastusta koskevaa sääntelyä rattijuopumusrikosten esitutkinnassa. Henkilönkatsastus määrittellään pakkokeinolaissa henkilöön kohdistuvaksi tarkastukseksi, jossa tarkastus kohdistetaan henkilön kehoon tai sen sisälle (PKL 8:30.1,2). Henkilöön kohdistuvaa etsintää on myös henkilöntarkastus, joka kohdistuu henkilöllä yllään oleviin vaatteisiin tai mukana oleviin tavaroihin (PKL 8:30.1,1). Henkilöntarkastusta ei tässä tutkimuksessa käsitellä.

Henkilönkatsastus saadaan tietyn edellytyksin kohdistaa henkilöön, jota epäillään rikoksesta (PKL 8:32.1). Henkilönkatsastus on myös mahdollista kohdistaa henkilöön, jota ei epäillä rikoksesta (PKL 8:32.2). Tämä säännös ei ole tutkimuksen keskiössä. Oikeusjärjestyksessä on epäselvää se, voidaanko liikennevalvonnan yhteydessä muun säännöksen perusteella kohdistaa henkilönkatsastus henkilöön, jota ei epäillä rikoksesta. Rikoksesta epäillylle tehtävää tarkastusta sääntelevästä säännöksestä käytetään tässä tutkimuksessa termiä *henkilönkatsastussäännös*.

Liikennevalvonnan tehokkuutta ajatellen pakkokeinolakiin on säädetty erityinen seulontakoetta määrittävä säännös (PKL 9:2.1). Säännös mahdollistaa moottorikäyttöisten ajoneuvojen kuljettajien määräämisen ratsiatyypin seulontakokeeseen toimittamisen. Säännöksessä luetellaan myös edellytykset, joiden perusteella kuljettaja voidaan määrätä henkilönkatsastukseen seulontakoesäännöksen soveltamisen yhteydessä. Tässä tutkimuksessa edellä mainitusta säännöksestä käytetään termiä *seulontakoesäännös*.

Pakkokeino-oikeudessa käytetään abstraktiin muotoon kirjoitettuja näyttökynnyksiä, joiden perusteella lain soveltaja arvioi edellytykset pakkokeinojen käytölle. Henkilönkatsastussäännöksessä käytetään kahta erilaista näyttökynnystä: *on syytä epäillä* ja *todennäköiset syyt*. Näillä näyttökynnyksillä on keskeinen merkitys pakkokeinopäätöstä tehtäessä. Näyttökynnykset esittävät sanallisesti todennäköisyyden jollekin olosuhteelle. Todennäköiset syyt -näyttökynnys vaatii korkeampaa todennäköisyyttä kuin on syytä epäillä -näyttökynnys.

Molemmat edellä mainitut näyttökynnykset vaativat lisäedellytyksen eli eräänlaisen tuloso-dotuksen täyttymisen. Todennäköiset syyt vaativat oletuksen siitä, että henkilönkatsastuksella *voidaan olettaa löytyvän* rikokseen liittyvä seikka. On syytä epäillä -näyttökynnyksen

yhteydessä käytetään *erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän* -lisäedellytystä, joka on sanamuotonsa perusteella korkeampi kuin todennäköiset syyt -näyttökynnyksen lisäedellytys.

Rikoksenteekijä voidaan tavoittaa verekseltään rikoksen teosta, jolloin todennäköisyys rikokseen syyllistymiselle on erittäin korkea. *Verekseltään*-ilmaisu on yksi pakkokeinolaissa käytetyistä näyttökynnyksistä.⁴ Näyttökynnystä voidaan verrata rikosprosessin tuomioistuinvaiheen *syyllisyydestä ei jää järkevää epäilyä* -näyttökynnykseen, josta säädetään oikeudenkäymiskaassa (4/1734, OK).⁵ Molemmat osoittavat korkeinta mahdollista todennäköisyyttä. Pakkokeinolain verekseltään-tasoinen näyttö ei aiheuta soveltamisongelmia, mutta alemman todennäköisyystason näyttökynnyksien kanssa voi tulla haasteita. Esimerkiksi rattijuopumusrikosten toteutumistapoja on useita ja teoissa voi olla useampia epäiltyjä. Mikäli teossa on useampia epäiltyjä, on selvää, että kysymys ei ole verekseltään tavatusta epäilystä. Tällöin joudutaan harkitsemaan sovellettavaa säännöstä sekä säännöksen näyttökynnyksiä.

Edellä esittämäni problematiikan perusteella tutkimuskysymykseni on seuraava:

- Miten näyttökynnykset vaikuttavat henkilönkatsastussäännöksen ja seulontakoesäännöksen soveltamiseen rattijuopumusrikosten tyyppitapauksissa?

Tutkimukseni aihe on laaja ja siksi sen täsmentäminen kahden apukysymyksen avulla on tarpeen. Ne ovat seuraavat:

- Voidaanko seulontakoesäännöstä soveltaa sellaisiin rattijuopumusrikoksiin, joissa epäiltyjä on enemmän kuin yksi?
- Asettavatko näyttökynnykset rajoitteita lainsoveltamiselle tehokkaan liikennevalvonnan sekä rattijuopumusrikosten yleis- ja erityisestävyyden kannalta tarkasteltuna?

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus on lainopillinen ja säännösten kielellinen ilmaisu on niiden tulkinnan vahvimpana tulkintaperusteena. Kielellisen tulkinnan keinoja ovat sanamuodon mukainen, laa-

---

⁴ Rantaeskola 2019, s. 284–285.

⁵ Rikosasiassa tuomio annetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvussa säädetyin edellytyksin.

jentava, supistava, vastakohta- ja analogiatulkinta. Lähtökohta on se, että lain käsitteille annetaan arkikieltä vastaava merkityssisältö.⁶ Analysoin oikeuskirjallisuuden avulla esimerkiksi epäilyn rattijuopumuksen selvittämiseksi tehtävän henkilönkatsastuksen edellytysten merkitystä.

Kielellisen tulkinnan lisäksi säännöksiä tulkinnessa käytetään oikeudenalakohtaista systemaattista tulkintaa, jossa säännös on osana laajempaa kokonaisuutta. Tutkimuksessani vertailen näyttökynnyksiä systemaattisesti keskenään muiden pakkokeinolain näyttökynnyksiä sisältävien säännösten kanssa. Sen lisäksi vertailen näyttökynnyksiä lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL) sekä ajokorttilain (386/2011, AKL) näyttökynnyksiin. Säännösten tarkoituksenmukaisessa tulkinnessa on kysymys lainsäätäjän säännökselle tai laille asettamista tavoitteista. Lain historiallinen tarkoitus voi myös tulla tarpeeseen oikean soveltamistavan löytämiseksi. Oikeuskäytännössä vakiintuneilla tulkinnoilla eli korkeimman oikeuden prejudikaateilla on tärkeä merkitys säännöksen soveltamisessa. Säännösten tulkinnessa oikeusperiaatteiden merkitys korostuu vahvan perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkintasuosituksen vuoksi.⁷

Näyttökynnysten ohella tutkimuksessa selvitetään henkilönkatsastussäännöksen ja seulontakoesäännöksen systematiikkaa sekä säännösten suhdetta toisiinsa. Tutkimuksessa pyritään luomaan johdonmukainen kuva henkilönkatsastussäännöksen ja seulontakoesäännöksen soveltumisesta ja soveltamisesta rattijuopumusrikoksiin. Tutkimuksessani pyrin löytämään rattijuopumusrikosten selvittämisen yhteydessä käytettäviin henkilöön kohdistuviin etsintöihin soveltuvat oikeusnormit.⁸

Oikeuslähdeopin osalta pitäydyn perinteisessä oikeuslähdeopissa, jossa huomiota kiinnitetään oikeuslähteen velvoittavuuteen. Perinteisessä oikeuslähdeopissa oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin.⁹ Pakkokeinolainsäädännössä vahvasti velvoittava oikeuslähde on kirjoitettu laki.¹⁰ Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainvalmisteluaineisto sekä ylikansallisten tuomioistuinten ja ylimpien

---

⁶ Siltala 2012, s. 333–334; Määttä, ym. 2012, s. 10–13 ja Määttä – Paso 2019, s. 31–34.

⁷ Siltala 2012, s. 333–334 ja Määttä, ym. 2012, s. 10–13.

⁸ Määttä – Paso 2019, s. 8–9. Oikeusnormilla tarkoitetaan tulkittavana olevasta kohteesta saatua tulkinnan tulosta. Tällainen voi olla esimerkiksi epäselvästä säännöksestä tulkinnan avulla saatu merkityssisältö, joka soveltuu konkreettiseen lainsoveltamistilanteeseen.

⁹ Määttä – Paso 2019, s. 17–24.

¹⁰ Määttä – Paso 2019, s. 19–20 ja Fredman ym. 2020, s. 1–3.

kansallisten tuomioistuinten ratkaisukäytäntö. Tällaisia ovat muun muassa hallituksen esityksen ja korkeimman oikeuden prejudikaatit.¹¹ Sallittuja oikeuslähteitä ovat asiaa käsittelevä oikeuskirjallisuus, laillisuusvalvojen ratkaisut ja ministeriön ohjeet.¹²

Tutkimukseni kohteena olevassa seulontakoesäännöksessä seulontakoe voidaan kohdistaa tie- tai maastoliikenteessä käytettävien moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan lisäksi muihin rikoslain (39/1889, RL) 23 luvussa tarkoitetuissa tehtävissä toimiviin henkilöihin. Tällaisissa tehtävissä toimijoita ovat vesiliikenteessä aluksen ohjailuun ja muu aluksen kulun turvallisuuden olennaisesti vaikuttava tehtävässä oleva henkilö (vesiliikennejuopumus, RL 23:5, 296/2012). Ilmaliikenteessä säännöksen tarkoittamassa tehtävässä toimii ilma-aluksen ohjaaja, miehistön jäsen tai muussa lentoturvallisuustehtävässä oleva henkilö (ilmaliikennejuopumus, RL 23:6, 1198/2002). Lisäksi junaliikenteessä junan kuljettaja tai muussa junaturvallisuuden olennaisesti vaikuttavassa tehtävässä oleva katsotaan kuuluvan säännöksen soveltamisalaan (junaliikennejuopumus, RL 23:7, 1198/2002). Tutkimuksessa ei käsitellä edellä mainittujen rikosnimikkeiden esitutkinnassa käytettävien pakkokeinojen soveltamista, koska soveltaminen ei eroa rattijuopumusrikosten tutkinnassa käytettävien pakkokeinojen soveltamisesta.

Tutkin lainsäädännön soveltumista neljään eri rattijuopumusrikoksen tyyppitapaukseen. Näitä ovat tapaukset, joissa on 1) ajosta tavattu kuljettaja, jonka teko täyttää rattijuopumusrikoksen tunnusmerkistön, 2) kuljettaja, joka ei suostu seulontakokeeseen, 3) rattijuopumusrikoksesta epäilty henkilö, jota ei tavoiteta suoraan ajosta ja 4) useita kuljettajaehdokkaita, joita epäillään rattijuopumusrikoksesta.

Ensimmäisessä tapauksessa on kysymys esimerkiksi siitä, kun poliisipartio pysäyttää liikennevalvonnan yhteydessä henkilöauton, jonka kuljettaja puhaltaa seulontakokeessa alkometriin yli 0,5 promillea tai hänelle tehty sylkitesti näyttää positiivista jollekin huumausaineelle. Rattijuopumusrikoksen *on syytä epäillä* -aloittamiskynnys ylittyy ja olosuhteiden ja muiden seikkojen perusteella kuljettajaa voidaan vähintään todennäköisin syin epäillä rattijuopuksesta. Tapauksessa on oikeastaan kysymys verekseltään tavatusta rikoksesta epäilystä.

Toisessa tapauksessa liikennevalvonnan yhteydessä pysäytetty kuljettaja kieltäytyy seulontakokeesta. Kieltäytyminen seulontakokeesta mainitaan pakkokeinolaissa yhtenä perusteena henkilönkatsastukselle. Eroa ei ole sillä, kieltäytyykö henkilö seulonta-alkometrikokeesta tai

¹¹ Määttä – Paso 2019, s. 21–22 ja Fredman ym. 2020, s. 8–9.

¹² Määttä – Paso 2019, s. 22–23.

sytkitestistä. Seulontakoesäännöksen sanamuoto mahdollistaa henkilönkatsastuksen pelkän kieltäytymisen takia, mutta oikeustila ei ole välttämättä noin yksiselitteinen.

Kieltäytymistä tarkastelen pakkokeinolainsäädännössä sovellettavien periaatteiden kautta. Lisäksi tutkin, onko henkilönkatsastukselle kieltäytymistapauksessa muodostunut oikeuskäytännössä näyttökynnys, jonka ylittyminen vaatii perustelun. Kieltäytymistä on käsitelty muun muassa laillisuusvalvojan ratkaisussa ja ratkaisun perusteella tehdyssä Poliisihallituksen ohjeessa.

Kolmas tapaus tarkoittaa tilanteita, joissa päihtynyttä kuljettaa ei tavoiteta ajosta. Tilanteita on mahdoton listata tyhjentävästi. Tilanteet voivat saada alkunsa hätäkeskukseen tehdystä ilmoituksesta tai poliisipartiolta piiloon yrittävästä ajoneuvon kuljettajasta. Kuljettajaksi epäilty henkilö voi esimerkiksi löytyä ajoneuvon läheisyydestä tai kotoaan, jolloin sovellettavaksi henkilökatsastuspykälien lisäksi joudutaan mahdollisesti soveltamaan muita pakkokeinolain etsintäsäännöksiä. Muita säännöksiä ei käsitellä tutkimuksessa, mutta tutkimuksen tuloksia voidaan soveltaa myös näihin säännöksiin.

Neljäs ja hankalin tapaus on sellainen, jossa mahdollisia kuljettajaehdokkaita on useita. Asian selvittämisen yhteydessä halutaan poissulkea mahdollisuus rattijuopumusrikokseen tai hankkia näyttö myöhempää rikosprosessia varten. Usean epäillyn tapauksissa sovellettava lainsäädäntö ei ole selkeä.

2.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessani on viisi lukua. Luku 1 on johdanto ja luvussa 2 esittelen tutkimuksen toteuttamista, joka sisältää muun muassa tutkimuskysymyksen esittelyn. Jaoin tutkimukseni teoriaosan kahteen eri lukuun. Luku 3 avaa rattijuopumusrikosten rakennetta, tunnusmerkkitekijöitä ja rangaistavuuden edellytyksiä. Lisäksi käsittelen luvussa rattijuopumusrikosten kriminalisointien taustaa, liikennevalvonnan tehokkuusvaatimuksia sekä rattijuopumusrikkoksia yleis- ja erityisestävyyden näkökulmasta.

Rattijuopumusrikosten selvittämisessä pakkokeinot ovat olennaisessa osassa. Tutkimukseen liittyvät pakkokeinot käsittelen luvussa 4. Luku sisältää yleisen esittelyn pakkokeinojen tarkoituksesta, päätöksentekoa ohjaavista periaatteista – suhteellisuusperiaatteesta, vähimmän haitan periaatteesta ja hienotunteisuusperiaatteesta – sekä perus- ja ihmisoikeuksien merkityksestä. Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen edellytyksistä on luvussa oma alaluku.

Rattijuopumusrikosten tunnusmerkistöön olennaisesti kuuluva moottorikäyttöinen ajoneuvo-määritelmälle esitän luvussa merkityssisällön. Vaikka kysymys on rattijuopumusrikoksen tunnusmerkistökiteijästä, käsittelen asian seulontakoesäännöksen yhteydessä, koska seulontakoesäännöksen soveltamisen edellytyksenä on moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaminen. Moottorikäyttöisestä ajoneuvosta säädetään kolmessa eri laissa, mutta lopullisen määritelmän antaa Korkein oikeus.

Tutkimukseni keskeisin osa eli näyttökynnykset ovat myös 4 luvussa omina alalukuinaan. Näyttökynnysten tehtävänä on ohjata viranomaisen päätöksentekoa ja vahvistaa päätöksenteon kohteena olevan henkilön oikeusturvaa. Näyttökynnykset on kirjoitettu abstraktiin muotoon, mikä jättää soveltamiselle liikkumavaraa. Tällainen on luonnollisesti omiaan aiheuttamaan vaihtelua soveltamiskäytännössä. Näyttökynnysharkinnassa on kysymys päätöshetkellä käytettävien tietojen perusteella tehtävästä subjektiivisesta harkinnasta. Tutkimuksen keskiössä ovat *on syytä epäillä* - ja *todennäköiset syyt* -näyttökynnykset sekä niihin liittyvät lisäedellytykset (tulosodotukset). Luvussa tehdään myös kansainvälinen vertailu Ruotsin rikos- ja prosessioikeudessa käytettäviin näyttökynnyksiin.

Luvussa 5 kokoon tutkimukseni tulokset ja esitän tutkimuksessani havaittujen epäkohtien perusteella korjausehdotuksia. Lukuun sijoittuvat tulkinnat koskevat seulontakoe- ja henkilönlkatsastussäännöstä, näiden keskinäistä suhdetta sekä säännöksiä koskevia näyttökynnyksiä. Tässä yhteydessä esitän perustelut oikeusnormille jokaisen neljän tyyppitapauksen osalta. Tutkimuksessa nousi esiin muutama epäkohta, jotka vaikuttavat suoritettavaan valvontaan ja päätöksentekoon. Pakkokeinolainsäädäntö ei kaikilta osin täytä siltä vaadittavaa täsmällisyyttä.

3 RATTIJUOPUMUSRIKOKSEN RAKENNE JA KRIMINALISOINNIN PERUSTEET

3.1 Rattijuopumusrikosten suojeluobjektit, selvitysentressi ja liikennevalvonnan tehokkuus

Tekojen kriminalisoinneilla suojataan tiettyjä oikeushyviä, ts. suojeluobjekteja. Rikosoikeudellisen *ultima ratio* -periaatteen mukaisesti kriminalisoinneista on pidättäydyttävä, mikäli oikeushyviä voidaan suojata riittävästi muilla keinoilla. Suojeluobjektin puuttuessa rankaisemisesta tulisi luopua. Rattijuopumusrikosten kriminalisoinneilla turvataan henkeä ja terveyttä eli suojeluobjektina on turvallisuus.¹³ Rattijuopumuksen suojeluobjektit kuuluvat yhteisöllisiin oikeushyviin ja tällaisten oikeushyvien suojaaminen rikosoikeuden keinoin vaatii painavan yhteiskunnallisen tarpeen.¹⁴

Rattijuopumusrikosten kriminalisointien taustalla on vankka yhteiskunnallinen tuki ja rattijuopumusrikosten selvitysentressi on korkealla. Tekojen kriminalisoinneilla, rangaistusasteikoilla ja rikoksista määrätyillä rangaistuksilla pyritään ennalta estämään ja vähentämään rikollisuutta sekä vaikuttamaan vähentävästi uusintarikollisuuteen. Kriminologia tutkii edellä mainittuja preventioteorioita ja käyttää niistä termejä yleis- ja erityisestäävyyden (preven-tio). Yleisestäävyydellä tarkoitetaan kaikkea sitä, mikä liittyy rikosten ennalta estämiseen tai vähentämiseen. Yleisestäävyyttä pidetään rikosoikeusjärjestelmän yleistavoitteena. Yleisestäävyyttä on esimerkiksi rikoksesta säädetty rangaistusuhka, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen. Tämä vaatii tietoisuutta rikosoikeudellisten normien sisällöstä, rangaistusuhnan olemassaolosta sekä sanktiovarmuudesta.¹⁵

Erityisestäävyydellä tarkoitetaan rikoksista säädettyjen rangaistusten vaikutusta tuomion saaneisiin henkilöihin. Rikosten erityisestäävyydellä on katsottu olevan rikosalttiutta vähentävä

¹³ Nuutila 1997, s. 40; Tolvanen 1999, s. 56; Virolainen – Pölönen 2004, s. 6 ja Tolvanen 2018, s. 219.

¹⁴ Melander 2015, s. 29–30. Yhteisöllisiksi (yli-individaalisiksi) oikeushyviksi *Melander* katsoo mm. ympäristön, markkinoiden häiriöttömän toiminnan sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden. Yksilöllisiä (individaalisia) oikeushyviä ovat mm. henki, terveys, seksuaalinen itsemääräämisoikeus, vapaus, omaisuus ja kotirauha. *Nuutila* (1997) käyttää yksilöllisistä oikeushyvistä nimitystä henkilölliset oikeushyvät.

¹⁵ Tolvanen: Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka 1999, s. 57–58, 81–82; Laine 2007, s. 194, 259; Koskinen 2008, s. 7–9; Kivivuori 2013, s. 293–294 ja Kivimäki, ym. 2018, kohta 7.6 Rankaisemisen seuraukset.

vaikutus. Rikokset vähenevät oman ja muiden ihmisten kokemuksista oppimisen eli eräänlaisen sijaisoppimisen kautta. Konkreettisimmillaan erityisestävyys on silloin, kun tuomittu on määrätty ehdottomaan vankeusrangaistukseen.¹⁶

Yleis- ja erityisestävyydellä on moraalialuova vaikutus. Yksityisille tai yleisille eduille haitallisten tekojen kriminalisointi ja teoista rankaiseminen saa kansalaiset sisäistämään rikossäännösten käskyjä ja kieltoja. Moraalisesti väärästä teosta pidättäydytään, vaikka pelko rikosoikeudelliseen vastuuseen joutumisesta olisi vähäinen.¹⁷

Yleis- ja erityisestävyyteen pyritään sanktioankaruuden ja sanktiovarmuuden avulla. Näillä on vaikutusta rattijuopumusrikosten yleistävyyteen ensinnäkin siten, että rattijuopumusrikoksista säädettyjen rangaistusten tarkoituksena on ennalta estää henkilön lain vastaisen toiminnan aloittaminen. Toiseksi sanktiovarmuudella eli kiinnijäämisriskillä ja siten rangaistuksen saamisen todennäköisyydellä katsotaan olevan vaikutusta rattijuopumusrikosten vähentämisessä. Mikäli henkilö tietää kiinnijäämisriskin suureksi, hän todennäköisemmin luopuu toiminnasta. Sanktiovarmuuteen vaikuttaa muun muassa viranomaisten toiminta sekä kansalaisten ilmoitusherkkyys.¹⁸ Rattijuopumusrikosten vähentäminen erityisestävyyden kautta edellyttää riittävää kontrollia sekä toimivaa ja tehokasta lainsäädäntöä. Tämän tyyppisten rikosten selvittämisessä prosessilainsäädännöllä on keskeinen merkitys.

Liikenneturvallisuus edellyttää kattavaa ja yksityiskohtaista sääntelyä, jota kaikkien on omalta osaltaan noudatettava turvallisuuden takaamiseksi. Eri liikenneryhmille (esim. jalankulkija, polkupyörä, henkilöauto) on säädelty erilaisia velvoitteita ja sääntöjä. Moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajaa ja kuljettamisen edellytyksiä koskevia säännöksiä löytyy useista laeista, kuten rikoslaista ja tieliikennelaista (729/2018, TLL). Ajoneuvon kuljettaminen on kielletty, jos kuljettajalta puuttuu siihen tarvittavat edellytykset esimerkiksi sairauden tai väsymyksen vuoksi (TLL 17 §). Rikoslaki kieltää moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettamisen laissa säädetyn raja-arvon ylittävässä päihtymystilassa (RL 23:3, 1198/2002).

Liikennevalvonnan tehokkuus vaatii, että käytössä on riittävän tehokkaat keinot vaaralliseen toimintaan puuttumiseksi ja sellaisen toiminnan ennalta estämiseksi. Tämä asettaa vaatimuksia koko rikosprosessille, ei pelkästään liikennevalvontaa suorittavalle viranomaiselle tai

---

¹⁶ Tolvanen: Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka 1999, s. 57–58, 81–82; Laine 2007, s. 194, 259; Koskinen 2008, s. 7–9; Kivivuori 2013, s. 293–294 ja Kivimäki, ym. 2018, kohta 7.6 Rankaisemisen seuraukset.

¹⁷ Lappi-Seppälä 2000, s. 39.

¹⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 39; Laine 2007, s. 194–195 ja Kivivuori 2013, s. 321.

käytössä olevalle lainsäädännölle. Rattijuopumusrikosten osalta prosessisäännösten tulee olla selkeitä ja kattavia, jotta niillä saadaan vaikuttavuutta ihmisten käytökseen.

Yleisesti rattijuopumusvalvontaan toimivalta on poliisin ohella myös tull- ja rajavartiomiehellä sekä Liikenteen turvallisuusviraston liikennettä valvomaan määräämällä virkamiehellä (PKL 9:2.2). Tässä tutkimuksessa poliisimies-termillä tarkoitetaan myös edellä mainittuja virkamiehiä.

Rattijuopumuksia voidaan edellytysten täytyessä käsitellä sakkomenettelyssä, kun lakia sakkon ja rikesakon määräämisestä (754/2010) muutettiin. Samalla muutettiin myös ajokiellon määräämistä koskevia säännöksiä ja poliisi määrää ajokiellot tuomioistuimessa käsiteltävien rikosasioiden yhteydessä yleisten tuomioistuinten sijaan. Tätä asiaa ei tutkimuksessa käsitellä.

Muutosta tuomioistuin käsittelystä sakkomenettelyyn tehtäessä on huomioitu sen mahdolliset negatiiviset vaikutukset rattijuopumusten yleis- ja erityisestävyyteen. Ensinnäkin muutoksella saattaa olla vähäisessä määrin vaikutusta rikosten ennalta estävyyteen, koska yleisten tuomioistuinten antamalla tuomioilla katsotaan olevan suurempi pelotevaikutus kuin sakkomenettelyssä annetuilla rangaistuksilla. Toiseksi sanktioankaruutta laskee se, että sakkomenettelyssä määrättyjä sakkorangaistuksia ei voida muuntaa vankeudeksi niiden maksamattomuuden vuoksi.¹⁹ Muutoksiin päädyttiin, vaikka rattijuopumusrikokset eivät ole marginaalirikoksia Suomessa. Vuonna 2019 rattijuopumusrikoksia tuli poliisin tietoon 18 489 kpl, ja määrä on ollut pienoisisässä nousussa viime vuosina.²⁰

3.2 Rattijuopumuksen tunnusmerkistökijät

Rattijuopumus on Suomessa massarikoksiin kuuluva rikoslakirikos. Se on säädetty rikoslain 23 lukuun muiden liikenne rikosten kanssa. Rattijuopumus vaatii täytyäkseen tunnusmerkistön mukaisuuden, teon oikeudenvastaisuuden sekä tekijän syyllisyyden. Sama pätee teon kvalifioituun tekemuotoon, törkeään rattijuopumukseen, jota käsitellään omissa luvussaan.

---

¹⁹ HE 103/2017 vp, s. 49–50.

²⁰ Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 poliisin tietoon tulleita rattijuopumusrikoksia oli 19 006 kpl ja vuonna 2017 17 685 kpl.

Rangaistusvastuun yleisiä edellytyksiä ovat tahallisuus tai tuottamus (RL 3:5.1), ja tuottamuksen rangaistavuudesta säädetään erikseen (RL 3:5.3). Rattijuopumusrikoksia ei ole säädetty rangaistavaksi tuottamuksellisina. Näin ollen vain tahallaan moottorikäyttöistä ajoneuvoa päihtyneenä kuljettava henkilö voi syyllistyä rattijuopumusrikokseen.

Oikeuskäytännössä on otettu kantaa tahallisuuteen rattijuopumusrikoksissa. Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2007:78* kuljettajan viereisellä etuistuimella istuneen päihtyneen henkilön ei katsottu kuljettaneen ajoneuvoa tahallaan, kun tämä käynnisti auton, joka käynnistyksen seurauksena lähtikin liikkeelle. Matkustajan tarkoituksena oli käynnistää auto lämmitystarkoituksessa, eikä kuljettaa sitä. Vaikka matkustaja oli laiminlyönyt vaihteen vapaalla olemisen sekä seisontajarrun päälle kytkemisen tarkastamisen, korkein oikeus katsoi, että kyseisenlaista laiminlyöntiä ei pidetä tahallisenä kuljettamisena.

Oikeuskirjallisuudessa on käsitelty ajoneuvon liikkumista rattijuopumuksen yhtenä tunnusmerkistötekijänä. Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää sitä, että ajoneuvo liikkuu ja että liikkuminen on tahallisen sekä tietoisin toiminnan seuraus. Mitään minimirajaa liikkumismatkan pituudelle ei ole asetettu. Rattijuopumuksen yritystä ei ole säädetty rangaistavaksi, joten esimerkiksi paikalleen juuttuneen ajoneuvon liikkeelle saamisyritystä ei katsota täyttyneeksi teoksi.²¹

Rattijuopumusrikosten tunnusmerkistön täyttymistä ei ole säännöksessä rajattu alueellisesti. Tunnusmerkistö täyttyy moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettamisella lähtökohtaisesti missä tahansa. Tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä abstraktia vaaraa, vaan kaikki päihtyneenä kuljettaminen on katsottu vaaralliseksi toiminnaksi. Tunnusmerkistö täyttyy ajoneuvon kuljettamisesta ja sen aikana veressä tai hengitysilmassa olleen alkoholin raja-arvon ylittymisestä. Kuljettajalta vaaditaan tietoisuus siitä, että hän on nauttinut alkoholia tai siitä, että nautittu aine, jonka hän ei tiedä sisältävän alkoholia, vaikuttaa hänen oloonsa kuin alkoholi. Alkoholin joutuminen ihmiseen tämän tietämättä on yleisen elämäkokemuksen mukaan epätodennäköistä. Todistustaakka kuljettamisen aikana veressä tai hengitysilmassa olleesta alkoholimäärästä on syyttäjällä.²² Edellä mainittu tietoisuusvaatimus koskenee myös huumausaineita.

---

²¹ Tolvanen: Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka 1999, s. 361–362; Frände, ym. 2014, s. 323–324 ja Tolvanen 2018, s. 219.

²² Frände, ym. 2014, s. 326–329.

Oikeuskirjallisuudessa kuljettamista on käsitelty rikoslain kieltoerehdysäännöksen (RL 4:2, 515/2003) kautta. Kieltoerehdyksestä on kysymys silloin, kun tekijä erehtyy pitämään tekoaan sallittuna ja erehtymistä on pidettävä ilmeisen anteeksiannettavana. Sellaisia perusteita ovat lain puutteellinen tai virheellinen julkistamisen, lain sisällön erityinen vaikeaselkaisuus, viranomaisen virheellinen neuvo tai muu näihin rinnastettavan seikka. Kuljettajan tietoisuudelta edellytetään sitä, että tämä tietää moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettamisen olevan kiellettyä päihtyneenä. Merkitystä ei anneta sille, onko kuljettajalla tietoa siitä, määritelläänkö ajoneuvo laissa moottorikäyttöiseksi ajoneuvoksi.²³

Henkilö voi syyllistyä rattijuopumukseen kolmella RL 23:3:sta ilmenevällä tavalla. Ensimmäkin sellainen tilanne on, kun henkilö kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua nautittuaan alkoholia siten, että hänen verensä alkoholipitoisuus ajon aikana tai sen jälkeen on vähintään 0,5 promillea tai että hänen uloshengitysilmassa on vähintään 0,22 mg/l alkoholia. Samoin rattijuopumuksesta on kysymys, kun kuljettajan veressä on ajon aikana tai sen jälkeen käytetyn huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta. Näiden lisäksi rattijuopumukseen syyllistyy kuljettaja, joka on käyttänyt alkoholia ja muuta huumaavaa ainetta tai pelkästään muuta huumaavaa ainetta ja hänen kykynsä kuljettaa ajoneuvoa tai raitiovaunua on huonontunut.

Huumausaineet määritellään huumausainelaisissa (373/2008).²⁴ Tähän lakiin viitataan RL 23 luvun määritelmäsäännöksessä (RL 23:12.1,1a, 374/2008). Huumausaineiden käytön rangaistavuuden rajana on liikenteessä säännöksen sanamuodon sekä sen esitöiden mukaan nolla.²⁵ Huumaavalla aineella tarkoitetaan suorituskykyä heikentävää lääkettä (RL 23:12.1,2).

Huumausaineen aineenvaihduntatuotteen vaikutuksen alaisena voidaan kuitenkin kuljettaa kulkuneuvoja syyllistymättä rattijuopumusrikokseen, mikäli aineenvaihduntatuote on peräisin sellaisesta lääkevalmisteesta, jota kuljettajalla on oikeus käyttää. Silloinkin henkilö voi tulla tuomituksi rattijuopumuksesta, mikäli hänen kykynsä kuljettaa välinettä on huonontunut.

---

²³ Frände, ym. 2014, s. 326.

²⁴ Huumeainelaki 3.1 § 5 kohta.

²⁵ HE 90/2002 vp, s. 18. Nollaraja on perusteltua, koska huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistössä laitton käyttäminen on säädetty rangaistavaksi (RL 50:2a, 654/2001). Säännöksen esitöistä ei käy ilmi, onko se tarkoitettu itsenäisesti sovellettavaksi säännökseksi siten, että säännöksen sisältyy huumausaineen käyttörikos. Korkein oikeus on ratkaissut asian päätöksissä *KKO 2006:76* ja *KKO 2009:73*. Näiden ratkaisujen mukaan rattijuopumus ja huumausaineen käyttörikos ovat erillisiä tekoja niiden toisistaan poikkeavien suojelutavoitteiden vuoksi.

Huumausaineen vaikuttavan aineen eli huumaavan vaikutuksen tuottavan aineen löytyminen verestä on rangaistusvastuun toteutumisen kannalta yksiselitteistä. Rattijuopumussäännöksessä mainitaan lisäksi huumausaineen vaikuttavan aineen aineenvaihduntatuote (RL 23:3.2). Heroiinin aineenvaihduntatuote on morfiini, jolla on keskushermostoa lamaannuttava vaikutus.²⁶ Selvää on, että morfiinilla on vaikutusta ajokykyyn, mutta kaikkien huumausaineiden aineenvaihduntatuotteiden kohdalla näin ei välttämättä ole. Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2016:42* kannabiksen vaikuttavan aineen aineenvaihduntatuotteella ei tarkoiteta sellaista aineenvaihduntatuotetta, joka ei vaikuta ajokykyyn. Rikosvastuun ennakoitavuus vaatii, että henkilö pystyy arvioimaan sen, syyllistyykö hän rattijuopumukseen kuljettaessaan ajoneuvoa, koska kannabiksen käyttö näkyy verikokeen avulla useiden päivien jälkeen.

3.3 Törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistötekijät

Törkeän rattijuopumuksen (RL 23:4) tunnusmerkistö voi täytyä kolmella eri kriteerillä: jos rattijuopumuksessa 1) kuljettajan hengitysilmassa on 0,53 mg/l tai veressä 1,20 promillea alkoholia, 2) kuljettajan kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on *tuntuvasti* huonontunut tai 3) kuljettaja on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia tai alkoholia sekä muuta huumaavaa ainetta yhdessä ja hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on *tuntuvasti* huonontunut.

Yhden tai useamman edellä mainitun kriteerin täyttymisen lisäksi törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistö vaatii abstraktia vaaraa eli teon on oltava omiaan aiheuttamaan vaaraa toisten turvallisuudelle. Näin ollen pelkkä omaisuuden vaarantuminen ei täytä törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistöä. Rattijuopumuksen kohdalla omaisuuden ja suojeleobjektin välistä suhdetta ei tarvitse pohtia, koska teon itsessään katsotaan olevan vaarallinen. Abstraktia vaarantamista arvioidaan konkreettisen teon aikana vallinneiden olosuhteiden mukaan. Mikäli teko pysäytetään esimerkiksi kuljettajan kotiosoitteessa, teon toteutuneessa muodossa ei ole aiheutettu vaaraa, jolloin edellytykset abstraktista vaarantamisesta jäävät puuttumaan tunnusmerkistötekijöistä.²⁷

Korkein oikeus on pohtinut abstraktin vaaran käsitettä. Abstraktia vaaraa ei esimerkiksi ollut ratkaisun *KKO 1995:27* mukaan teossa, jossa kuljettaja 1,57 promillen humalatilassa törmäsi

---

²⁶ Drugbank sekä Peura, Malmioja ja Rautio 2011, s. 267.

²⁷ Tolvanen 1999, s. 56 ja 64; Frände, ym. 2014, s. 330–331 ja Tolvanen 2018, s. 220.

pysäköintihallissa puomiin. Tapahtuma-aika oli yöllä ja ajomatka jäi lyhyeksi, jolloin korkein oikeus katsoi, ettei teko ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisten turvallisuudelle.

Tuntuvasti huonontuneen tehtävien vaatiman kyvyn arviointia tehdään usean eri arviointitavan kautta, minkä jälkeen niistä muodostetaan kokonaisuus, jonka perusteella tuomioistuin tekee ratkaisun. Rattijuopumusrikoksissa arvioinnin kohteena ovat muun muassa havainnot liikennevirheistä, henkilön käyttäytyminen ja olemus ajon jälkeen, lääkärin tekemä kliininen humalatilatutkimus sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verinäytteiden tuloksien perusteella antama lausunto verestä löytyneiden aineiden vaikutuksesta ajokykyyn. Esimerkiksi ratkaisussa *HO 20.4.2005 t. 422* Kouvolan hovioikeus totesi verinäytteen tuloksista tehdyn asiantuntijalausannon perusteella henkilön ajokyvyn olleen tuntuvasti huonontunut.²⁸

---

²⁸ Kouvolan hovioikeuden ratkaisu HO 20.4.2005 422 koski vakuutusyhtiön takautumisoikeutta rattijuopumusrikoksella aiheutettujen vahinkojen korvaussummasta.

4 RATTIJUOPUMUSRIKOSTEN SELVITTÄMINEN PAKKOKEINOILLA

4.1 Pakkokeinojen käyttöä ohjaava ja rajoittava normisto

4.1.1 Pakkokeinojen tarkoitus ja käytön edellytykset

Oikeusturva korostuu lainkäytössä jatkuvasti kansainvälisen kehityksen myötä. Varsinkin perus- ja ihmisoikeudet korostuvat, mikä heijastuu viranomaistoimintaan. Viranomaisten toimintaa ohjaavat lait sekä ylikansallinen sääntely. Yksilön oikeusturvasta säädetään usealla eri tasolla ja ylimmän tason yksilön oikeuksille asettaa Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990, EIS).

Suomen perustuslaista (731/1999, PL) löytyy ihmisoikeussopimuksen artikloja vastaavat säännökset. Perustuslaki luo velvoitteita ja päätöksenteossa on otettava huomioon lainsäädännön yleiset periaatteet, jotka ovat säännelty suojaamaan heikompa osapuolta eli päätöksenteon kohdetta. Perustuslain säännökset saavat tarkemman merkityksen perustuslakia alemman tasoisella sääntelyllä – tavallisilla laeilla ja asetuksilla. Lainkäytön kohteena olevien henkilöiden oikeusturvasta huolehtivat omalta osaltaan tuomioistuimet sekä laillisuusvalvojat.

Rikosprosessin eli esitutkinnan, syyteharkinnan, oikeudenkäynnin ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi voidaan käyttää rikosprosessuaalisia pakkokeinoja, joista säädetään pakkokeinolaissa. Prosessin häiriöttömän kulun turvaamisen lisäksi pakkokeinoilla turvataan aineellista totuutta selvittävän näytön hankintaa sekä korvaus-, esinepalautus- ja menettämisseuraamusvaatimusten toteutumista. Pakkokeinoja voidaan nimensä mukaisesti kohdistaa rikosprosessin kohteena olevaan henkilöön vastoin tämän tahtoa.²⁹

Pakkokeinojen käytön yleisenä edellytyksenä on jo tapahtunut tai tapahtuneeksi epäilty rikos. Jokaisella pakkokeinolla on omat pakkokeinon luonteesta riippuvat erityisedellytyksensä, joiden täytyminen arvioidaan tapauskohtaisesti käytettävissä olevien tosiseikkojen ja vallitsevien olosuhteiden perusteella. Erityisedellytyksiä voivat olla esimerkiksi rikoksesta

---

²⁹ HE 14/1985 vp. s. 42; Havansi 2002, s. 110–111; Jokela 2018, s. 196 ja Rantaeskola 2019, s. 274–275.

säädetty maksimi- tai minimirangaistus, positiivisen etsintätuloksen todennäköisyys tai pakkokeinon kohteena olevasta seikasta riippuvat asiat.³⁰ Tällaista sääntelystä on käytetty esimerkiksi pakkokeinoina henkilönkatsastussäännöksessä.

Rikosoikeuden normien vaatimukset voidaan tarvittaessa panna täytäntöön rikosprosessuaalista pakkokeinoja käyttämällä, koska muuten rikosoikeudellinen järjestelmä menettää tehonsa. Yhteiskunnalla on tarve lainsäädössä määritetyille ja valtion ohjaamalle rikosprosessille, jolla on useita tehtäviä. Yhtenä tehtävänä on rikosvastuun toteuttaminen (rikostentorjuntafunktio) ja tähän tehtävään liittyy olennaisesti pakkokeinojen käyttö. Rikosvastuuta ei voida kuitenkaan toteuttaa keinolla millä hyvänsä. Rikosprosessin tulee huolehtia yksilön oikeusturvasta (oikeusturvafunktio). Oikeusturvasta huolehtimisen vaatimus tarkoittaa pakkokeinojen käytön osalta sitä, että missään rikosprosessin vaiheessa syyttömät³¹ eivät joudu pakkokeinojen käytön kohteeksi (syyttömän suojaamisen periaate).³²

Pakkokeinoharkinnassa joudutaan tekemään punnintaa eri funktioiden välillä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa päätöksessään AOA 23.6.2010 dnro 3686/4/08, että pakkokeinojen käytössä on kysymys selvityksintressin ja oikeusturvaintressin välisestä punninnasta. Selvityksintressin kasvaessa pakkokeinojen käyttö on perustellumpaa näytöllisissä rajatapauksissa. Tällainen oikeusasiamiehen tarkoittaman harkinta koskee yleisiä periaatteita sekä perus- ja ihmisoikeuksia, mutta se ei koske säännöksen soveltamisen edellytyksenä olevia näyttökynnyksiä.

4.1.2 *Perus- ja ihmisoikeudet sekä yleiset periaatteet*

Esitutkintaviranomaisen toimivalta perustuu lain säännöksiin ja usein nämä säännökset jättävät soveltamiseen harkintavaltaa, koska liian tiukan sääntelyn ulkopuolelle jäisi tapauksia, joita yhteiskunta ei ole tarkoittanut sinne jätettäväksi. Toisaalta sääntelyssä joudutaan punnitsemaan yksilön oikeusturvaa ja puuttumisen tarvetta. Tällainen punninta on ratkaisu muun muassa prosessilaeista löytyvillä yleisillä periaatteilla sekä rikosepäilyn todennäköisyysarviointia ohjaavilla näyttökynnyksillä.

---

³⁰ Havansi 2002, s. 111.

³¹ Syyttömällä ei tässä tapauksessa viitata PKL 8:32.2:ssä tarkoitettuun henkilöön, johon henkilönkatsastus voidaan kohdistaa tietyissä tapauksissa ilman rikosepäilyä. Tätä asiaa käsitellään tarkemmin henkilönkatsastussäännöksen yhteydessä.

³² Jokela 2018, s. 9–10 ja Tapani, ym. 2019, s. 22–23.

Pakkokeinolainsäädännön uudistamisella pyrittiin korostamaan perus- ja ihmisoikeuksia, tehostamaan rikostorjuntaa viranomaistoimivaltuuksien kattavalla ja selkeällä sääntelyllä sekä selkiyttämään kielellisiä ilmaisuja.³³ Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilön vapaudet ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta (PL 1.2 §). Julkisen vallan vastuulle kuuluu perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen (PL 22 §). Säännös asettaa julkista valtaa käyttävän kahteen rooliin: 1) julkinen valta ei voi puuttua perusoikeuksiin ilman laillista perustetta ja 2) julkiselta vallalta edellytetään aktiivisia toimenpiteitä yksilön perusoikeuksien suojaamiseksi tai painavan yhteiskunnallisen tarpeen muuten sitä edellyttäessä.³⁴

Tulkintatilanteissa, joissa esimerkiksi vapaus tai henkilökohtainen koskemattomuus on uhatuna, tuomioistuinten ja viranomaisten tulee valita perusteltavissa olevista laintulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.³⁵ Tulkintavaatimus jättää kuitenkin päätöksentekijälle harkinnanvaraa, koska säännöksiä ei aina tarvitse tulkita ahtaasti.³⁶ Perusoikeusmyönteinen tulkinta tarkoittaa sitä merkitystä, joka perusoikeusnormille annetaan yksittäisessä laintulkintatilanteessa.³⁷

Suhteellisuusperiaatteen mukaan pakkokeinoja voidaan käyttää, mikäli sen käyttöä voidaan pitää puolustettavana (PKL 1:2). Puolustettavuutta arvioidaan tutkittavan rikoksen törkeyden, rikoksen selvittämisen tärkeyden ja rikoksesta epäillylle tai muille aiheutuvan oikeuden loukkauksen kannalta. Lisäksi arviossa huomioidaan muut asiaan mahdollisesti vaikuttavat seikat. Pakkokeinolain esitöissä todetaan, että pakkokeinolla saavutettavan edun tai tavoitellun päämäärän on oltava järkevässä suhteessa sillä aiheutettuihin haittoihin nähden. Arvioitaessa suhteellisuutta huomiota tulee kiinnittää pakkokeinon aiheuttamaan yksityiselämän loukkaukseen. Rikoksen törkeysasteella on merkitystä myös arvioinnin kannalta. Lievemman rikoksen kohdalla pakkokeinon käytön harkinnassa annetaan suurempi painoarvo pakkokeinon käyttöä vastaan puhuville seikoille.³⁸

Suhteellisuusperiaate rajoittaa pakkokeinon käytön vain niihin tapauksiin, joissa pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana. Puolustettavuutta arvioidaan rikoksen törkeyden,

---

³³ HE 222/2010 vp, s. 145,

³⁴ Viljanen 2001, s. 9–10.

³⁵ PeVL 2/1990 vp, s. 3 ja PeVL 25/1994 vp, s. 4.

³⁶ Jokela 2018, s. 196.

³⁷ Pölönen 2003, s. 73.

³⁸ HE 22/1994 vp, s. 34–35 ja HE 222/2010 vp, s. 311.

rikoksen selvittämistä, käytöstä aiheutuvien oikeuksien loukkausten sekä muiden asiaan vaikuttavien seikkojen kautta. Puolustettavuus tarkoittaa esitöiden mukaan sitä, että pakkokeinoja voidaan käyttää ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa sen käytöllä saavutetaan sellainen etu tai tavoiteltu päämäärä, joka on järkevässä suhteessa pakkokeinoilla aiheutettaviin haittoihin nähden.³⁹

Suhteellisuusarviointi tapahtuu etuvertailulla, josta saattaa aiheutua tarpeellisesta tai välttämättömästä keinosta luopuminen tai keinon rajoittaminen, koska arviossa on otettava huomioon myös pakkokeinon käyttöä vastaan puhuvat seikat. Lievemmissä rikoksissa pakkokeinon käyttöä vastaan puhuvat seikat painavat enemmän kuin vakavammissa rikoksissa.⁴⁰ Suojeltavan oikeushyvän tärkeys määrittelee sen, kuinka merkittävää toimintavapauden rajoittamista pidetään hyväksyttävänä tavoitteen saavuttamisessa.⁴¹

Periaatteen tarkoituksena on rajoittaa pakkokeinoilla yksilön oikeuksiin puuttuminen ainoastaan välttämättömiin keinoihin tavoitteen saavuttamiseksi. Tarpeettoman vahingon ja haitan aiheuttaminen on myös rajoitettu (PKL 1:3). Ennen pakkokeinon toteuttamista on riittävässä määrin selvitettävä olennaiset tiedot niistä asioista, jotka voivat vaikuttaa pakkokeinosta aiheutuvaan haittaan. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi kuulemalla pakkokeinon kohteena olevaa henkilöä.⁴² Tätä vähemmän haitan periaatetta on käsitelty apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa *AOA 12.5.2015 dnro 4282/4/14*, jonka mukaan toimenpiteet on yritettävä tehdä mahdollisimman pitkälle tapahtumapaikalla ilman, että henkilöä tarpeettomasti kuljetetaan esimerkiksi poliisiasemalle.⁴³

Pakkokeinoja saa käyttää ajallisesti ainoastaan niin pitkään kuin se on tarpeellista pakkokeinon tarpeen saavuttamiseen. Pakkokeino on tarkoitettu prosessuaalisiin tarkoituksiin, eikä sillä saa olla rankaisullisia päämääriä.⁴⁴ Vähemmän haitan periaatetta korostetaan erikseen henkilönkatsastuksen menettelyä koskevassa säännöksessä, jonka mukaan tutkittavalle ei saa aiheuttaa mainittavaa haittaa (PKL 8:33.4).

Aiheettoman huomion herättämisen välttämistä ja hienotunteisesta toiminnasta pakkokeinon käyttämisen yhteydessä säädetään pakkokeinolain 1:4:ssä. Hienotunteisuusperiaatteella

---

³⁹ HE 22/1994 vp, s. 34.

⁴⁰ HE 22/1994 vp, s. 34–35.

⁴¹ Virolainen – Pölönen 2004, s. 272.

⁴² HE 222/2010 vp, s. 245 ja Rantaeskola 2014, s. 34.

⁴³ Ratkaisussa korostettu periaate soveltuu myös rikosasioihin, vaikka apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu koskee poliisilain mukaista henkilöllisyyden selvittämistä.

⁴⁴ Fredman, ym. s. 94 ja Rantaeskola 2014, s. 34.

pyritään suojaamaan pakkokeinon kohteena olevan henkilön, yrityksen tai yhteisön yksityisyyttä ja ennalta estämään käyttämisestä tälle mahdollisesti aiheutuvaa vahinkoa tai haittaa, koska käytetystä pakkokeinosta voidaan tehdä johtopäätöksiä pakkokeinon kohteen rikos epäilystä. Hienotunteisuuteen kuuluu henkilön iän, terveydentilan tai pakkokeinon suorittamisessa edellytettyjen häveliäisyysnäkökohtien huomioiminen.⁴⁵ Korkeimman oikeuden ratkaisun *KKO 2017:20* mukaan poliisin tulee valita sellainen menettelytapa, joka estää kotietsinnän kohteen tarpeettoman leimautumisen epäilyksen alaiseksi. Tämä tulkinta voidaan analogisesti johtaa myös henkilönkatsastukseen.

4.1.3 Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittaminen

Lähtökohta on se, että perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat kaikille.⁴⁶ Perusoikeuksia voidaan rajoittaa toisen perusoikeuden suojaamiseksi tai jonkin painavan yhteiskunnallisen tarpeen turvaamiseksi. Tällaisena painavan tarpeena voidaan pitää turvallisuutta, jota muun muassa rattijuopumusrikosten kriminalisoinneilla suojataan.⁴⁷ Lainsäätäjän tehtävänä on varmistaa yksilön oikeusturva rikosprosessin aikana sekä pitää huolta siitä, että lainsäädäntö rajoittaa viranomaisten perusoikeuksiin puuttumisen ainoastaan välttämättömiin toimiin rikosten selvittämisessä. Lainsäädännön perusteella voidaan puuttua muun muassa henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, mutta mikäli epäily henkilön syyllistymisestä rikokseen on epävarmaa, tulee perusoikeuksia rajoittavien säännösten olla riittävän tarkkarajaisia ja täsmällisiä.⁴⁸

Valtion edellytetään lainsäädäntötoimin suojaavan yksilöitä mielivaltaiselta puuttumiselta muun muassa henkeen, vapauteen ja koskemattomuuteen. Tällaiset teot on kriminalisoitu rikoslain säännöksillä, joilla suojataan sekä julkisen vallan toimeenpanemilta että ulkopuolisten aiheuttamilta oikeudenloukkauksilta. Henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja käsittää muun muassa henkilöön kohdistuvat tarkastukset sekä pakolla toteutettavat lääketieteelliset tai vastaavat toimenpiteet. Täyttääkseen perus- ja ihmisoikeusvaatimukset lailla säädettyjen rajoitusten tulee olla hyväksyttäviä ja välttämättömiä.⁴⁹

---

⁴⁵ HE 222/2010 vp, s. 245.

⁴⁶ Rantaeskola 2019, s. 21.

⁴⁷ Melander 2008, s. 34–35.

⁴⁸ Virolainen – Pölonen 2004, s. 271–272.

⁴⁹ HE 309/1993 vp, s. 46–47 ja Nuutila 1997, s. 39.

Perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä ovat lailla säätämisen vaatimus, rajoittavan säännöksen tarkkarajaisuus ja täsmällisyys, rajoittamisen perusteena olevien syiden hyväksyttävyyden, perusoikeuksien ydinalueen koskemattomuus, suhteellisuusvaatimus, riittävät oikeusturvajärjestelyt sekä kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttyminen.⁵⁰ Kaikkien edellä mainittujen edellytysten tulee täytyä, jotta perusoikeuksia voidaan rajoittaa. Estettä ei kuitenkaan ole listan ulkopuolisille perusteille, jotka voivat olla esteenä rajoittamiselle.⁵¹ Vaikka osasta perusoikeussäännöksiä ei löydy lakivarausta tai rajoituslauseketta, ei tällaisia säännöksiä ole päänsääntöisesti tarkoitettu ehdottomiksi oikeuksiksi. Tällaisten säännösten rajoittaminen ratkaistaan edellä mainittujen perusoikeuksien rajoittamisen yleisten oppien mukaisesti.⁵²

Lailla säätämisen vaatimuksella tarkoitetaan eduskunnan säätämää lakia, mikä tarkoittaa, että yksilön perusoikeuksia ei voida rajoittaa lakia alemmilla säännöksillä. Asetuksella voidaan tarkentaa rajoituksen sisältöä, mutta keskeiset yksilön oikeusasemaan vaikuttavat säännökset tulee säätää laissa.⁵³ Perustuslakivaliokunta on kahdessa lausunnossaan tuonut esiin sen, että perusoikeuksien rajoittamiseen oikeutetut virkamiehet tulee olla riittävän tarkasti ja yksityiskohtaisesti määritelty lainsäädännössä.⁵⁴

Lain täsmällisyys ja tarkkarajaisuus turvaavat viranomaisten mielivaltaiselta puuttumiselta.⁵⁵ Täsmällisyysvaatimus vaihtelee tilanteen mukaan ja se sallii myös säännökset, jotka mahdollistavat harkintavallan käytön. Harkintavallan rajat on kuitenkin määriteltävä riittävän tarkasti. Mikäli säännös on kirjoitettu yleisellä tasolla, täsmällisyysvaatimus täyttyy, jos asiasta on kertynyt oikeuskäytäntöä. Rajoituksen olennaisen sisällön tulee kuitenkin ilmetä laista ja sen tulee olla riittävän täsmällistä, jotta lakia soveltavan viranomaisen toiminta on ennustettavaa.⁵⁶ Oikeuskäytännön tarpeesta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on päätöksessään *Markt Intern Verlag GMBH and Klaus Beermann v. Saksa 20.11.1989* lausunut, että

⁵⁰ PeVM 25/1994 vp, s. 5; HE 222/2010 vp, s. 379; Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen; Niemi 2016 kohdassa Pakkokeinot: Perusoikeuksien rajoittaminen ja Pellonpää, ym. 2018, s. 301–310.

⁵¹ Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen.

⁵² PeVM 25/1994 vp, s. 4 ja Lainkirjoittajan opas, kohta 4.1.13.

⁵³ HE 309/1993 vp, s. 29; PeVM 25/1994 vp, s. 5; Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen ja Lainkirjoittajan opas, kohta 4.1.14.

⁵⁴ PeVL 20/2005 vp, s. 4 ja PeVL 21/2006 vp, s. 3.

⁵⁵ HE 309/1993 vp, s. 25 ja 29–30 sekä Jokela 2018, s. 197.

⁵⁶ PeVM 25/1994 vp, s. 5; PeVL 15/1996 vp, s. 2; Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen ja Pellonpää, ym. 2018, s. 352.

avoimeksi jätetyissä säännöksissä tulkinta ja soveltaminen perustuvat olemassa olevaan ratkaisukäytäntöön.⁵⁷

Rajoitusperusteiden hyväksyttävyyttä arvioidaan toisen perusoikeuden turvaamisen tai julkisen vallan toimintavelvoitteen kautta. Perustuslakivaliokunta on pitänyt hyväksyttävänä rajoitusperusteena muun muassa vakavaa rikollisuutta ja kansallista turvallisuutta.⁵⁸ Suhteellisuusvaatimus voidaan erotella kolme osavaatimusta. Ensinnäkin rajoitusten avulla tulee voida saavuttaa toivottu seuraus (soveltuvuusvaatimus). Toiseksi rajoituksilla ei voida saavuttaa tavoitetta perusoikeuteen vähemmin puuttuvien keinoin (välttämättömyysvaatimus), ja kolmanneksi rajoittamisessa on huomioitava rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin ja rajoitettavan oikeushyvän välinen suhde (suhteellisuusvaatimus).⁵⁹

Perusoikeuksien tulee olla yhteensopivia Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Mikäli lakiehdotus loukkaa ihmisoikeusvelvoitteita, se ei täytä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä. Ainoastaan poikkeuslakimenettelyllä⁶⁰ voidaan säätää tiettyjä poikkeuksia edellä mainittuun. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen yhdessä suhteellisuusvaatimuksen kanssa varmistavat usein myös perusoikeuksien ydinalueen koskemattomuuden.⁶¹

Perustuslaissa on useita perusoikeussäännöksiä, jotka sallivat oikeuksien rajoittamisen. Nämä säännökset käydään seuraavaksi läpi pääpiirteittäin. Oikeusvaltioperiaatteen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia (PL 2.3 §). Tämä tarkoittaa sitä, että julkisen vallan käyttämisen oikeutus eli toimivalta tulee olla aina johdettavissa eduskunnan säätämistä laeista. Julkisen vallan käyttöä on esimerkiksi voimakeinojen ja pakkokeinojen käyttö.⁶²

⁵⁷ EIT Markt Intern Verlag GMBH and Klaus Beermann v. Saksa (1989), kohta 30.

⁵⁸ PeVL 21/1997 vp, s. 2 ja PeVL 10/2000 vp, s. 3.

⁵⁹ PeVM 25/1994 vp, s. 5 ja Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen.

⁶⁰ HE 1/1998 vp, s. 124–125 ja Viljanen 2001, s. 16–17. Poikkeuslakimenettelyllä tarkoitetaan lakia, joka säädetään perustuslainsäätämisyjärjestyksessä ja joka perustuslain sanamuotoa muuttamatta tarkoittaa asiallista poikkeusta perustuslain säännöksestä. Tällainen säätämisyjärjestys poistaa säännökseltä perustuslainvastaisuuden, vaikka se jää ristiriitaan perusoikeussäännöksen sisällön kanssa. Poikkeuslaki ei mahdollista puuttumista esimerkiksi perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuteen tai eduskunnan asemaan ylimpänä valtioelimenä. Poikkeuksien tulee säilyä PL 73 §:n tarkoittamalla tavalla rajattuina.

⁶¹ HE 1/1998 vp, s. 124–125 ja Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen.

⁶² HE 1/1998 vp, s. 74.

Ihmisoikeutena henkilökohtainen vapaus (ja turvallisuus) tarkoittaa sitä, että vapauden riistämisen on sallittua laissa säädettyä menettelyä käyttäen. Näin voidaan menetellä esimerkiksi rikoksen selvittämisessä (EIS 5 artikla).⁶³ Perusoikeuksina henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus tarkoittavat kuolemanrangaistuksen, kiduttamisen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kieltoa (PL 7.1 § 2). Henkilökohtaisen koskemattomuuden rajoittamisesta tulee säätää lailla (PL 7.1 § 3).

Henkilökohtaisen koskemattomuuden ja vapauden rajoittamisen hyväksyttävistä perusteista ei ole säädetty erillistä luetteloa, vaan tarkoituksena on nimenomaan lainsäädännön kautta kriminalisoida mielivaltaisen oikeuksien loukkaaminen. Henkilökohtaista vapautta sekä koskemattomuutta voidaan rajoittaa pakkokeinolain säännöksin. Näitä ovat muun muassa pidättäminen (PKL 2:5) ja vangitseminen (PKL 2:11). Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen voidaan puuttua henkilöön kohdistuvilla etsinnöillä – henkilöntarkastuksella (PKL 8:31) ja henkilönkatsastuksella (PKL 8:32). Vapautta ja koskemattomuutta rajoittaa myös erityisiin tutkintakeinoihin kuuluva koe nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi (PKL 9:2).

Ihmisoikeutena yksityiselämän kunnioittamisesta koskeva sääntely antaa viranomaiselle mahdollisuuden puuttua yksityiselämään silloin, kun puuttuminen on laissa sallittu ja se on välttämätöntä muun muassa yleisen turvallisuuden, rikollisuuden estämisen tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamisen vuoksi (EIS 8 artikla). Ihmisoikeussopimuksen sääntelytekniikan perusteella laillisuusvaatimus täyttyy kansallisesti säädetyllä lailla.⁶⁴

Perustuslaki turvaa jokaisen yksityiselämän ja kotirauhan (PL 10.1 §). Silti tähän oikeuteen voidaan säätää rajoituksia, jolloin esimerkiksi rikoksen selvittämiseksi voidaan loukata kotirauhan suojaa (PL 10.1 § 3). Pakkokeinolain kotietsinnän edellytyksiä käsittelevä pykälä täyttää ihmisoikeussopimuksen vaatimukset (PKL 8:2). Kotirauhan suoja voi tulla loukatuksi rattijuopumusrikoksen esitutinnan yhteydessä esimerkiksi ajoneuvoyhdistelmän vetoautoon tehdyssä etsinnässä.⁶⁵

---

⁶³ EIS 5 artiklan 1 kappaleen c-kohta: ”...henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamiseksi toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen”.

⁶⁴ Pellonpää, ym. 2018, s. 349–351. Pellonpää, ym. katsovat s. 351, että sana *laki* ymmärretään tässä yhteydessä aineellisessa muodossa, mistä johtuen myös asetus voisi täyttää lailla säätämisen vaatimuksen.

⁶⁵ LaVM 6/2000 vp, s. 3. Lakivaliokunta toteaa mietinnössään, että vetoautot, joissa on nukkumiseen tarkoitettu tila, kuuluvat kotirauhan piiriin.

Jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tätä kautta oikeus saada perusteltu päätös (PL 21.2 §). Oikeudenmukainen oikeudenkäynti kirjoitusasustaan huolimatta koskee koko rikosprosessia.⁶⁶ Prosessin uskottavuus ja oikeusjärjestystä kohtaan tunnettava luottamus ovat arvoja, joita ylläpidetään julkisilla, uskottavilla ja luottamustaherättävillä prosessitoimilla. Päätöksen perusteluiden ymmärrettävyydellä ehkäistään menettelyyn kohdistuvia ennakkoluuloja.⁶⁷ Tämä säännös velvoittaa yhteiskuntaa huolehtimaan riittävästä oikeusturvajärjestelystä tai muista menettelyllisistä oikeusturvatakeista perusoikeuksien rajoittamisesta säädettäessä.⁶⁸

4.2 Henkilönkatsastus rattijuopumusrikoksissa

4.2.1 Henkilönkatsastuksen edellytykset pakkokeinona

Henkilöön kohdistuvien pakkokeinojen käyttäminen edellyttää epäilyn rikoksesta ja tietyn tasoisen epäilyn todennäköisyyden henkilön syylistymisestä siihen. Henkilönkatsastuksesta säädetään pakkokeinolaissa siten, että sääntely on eriytetty rikoksesta epäiltyyn (PKL 8:32.1) ja muuhun tahoon kuin rikoksesta epäiltyyn (PKL 8:32.2) kohdistettuna. Henkilönkatsastus saadaan tehdä rikoksesta epäillylle, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Lisäksi säännöksessä on erikseen lueteltu rattijuopumus ja huumausaineen käyttörikos, joissa henkilönkatsastus on edellisestä pääsäännöstä poiketen mahdollista.⁶⁹ Säännöksen tarkoitus on esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytäminen. Rattijuopumusrikoksissa etsinnän kohteena on seikka.⁷⁰

Todennäköisin syin epäillylle henkilölle tehty etsintä edellyttää, että etsinnällä voidaan olettaa löytyvän etsinnän kohde. Mikäli henkilöä ei voida epäillä rikoksesta todennäköisin syin, voidaan henkilönkatsastus tehdä matalamman näyttökynnyksen perusteella, jos etsinnässä

⁶⁶ Rantaeskola 2019, s. 24.

⁶⁷ Jonkka 1998, s. 1266–1267.

⁶⁸ Hallberg, ym. 2011 kohdassa Perusoikeuksien rajoittaminen.

⁶⁹ Rikoslain 23:3:n rattijuopumuksesta ja 50:2 a:n (654/2001) huumausaineen käyttörikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kuusi kuukautta vankeutta.

⁷⁰ Pakkokeinolain 8:32.1 luettelee esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan etsinnän kohteeksi. Pakkokeinolain 8:2.1,2:ssa on lajiteltu etsinnän kohteet neljään eri lajiin: a-alakohdassa käytetään termiä *takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto*. B-alakohdassa viitataan *jäljennettävään asiakirjaan* ja c-alakohdassa *vakuustakavarikkoon määrättävästä omaisuudesta*. D-alakohdassa mainitaan *seikasta, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä*. Rattijuopumusrikosten yhteydessä tehtävässä henkilönkatsastuksessa etsinnän kohteena on *seikka*.

voidaan erittäin pätevin perustein olettaa löytyvän etsinnän kohde.⁷¹ Säännöksen sisältämiä näyttökynnyksiä käsitellään tarkemmin myöhempanä.

Pakkokeinolain henkilönkatsastuksessa on määritelmäsäännöksen mukaan kysymys henkilön kehon tarkastamisesta, veri- tai muun näytteen ottamisesta sekä muunlaisesta kehoon kohdistuvasta tutkimuksesta (PKL 8:30.1,2). Määritelmäsäännöksen esitöissä näytteiksi luetellaan sylki-, veri- ja virtsanäyte. Muiksi kehoon kohdistuviksi tutkimuksiksi katsotaan muun muassa puhalluskoe ja kliininen humalatilatutkimus.⁷²

Henkilönkatsastussäännöksen nojalla tehtävää toimenpidettä koskee soveltuvin osin tietyt pakkokeinolain säännökset. Henkilönkatsastuksen kohteelle on kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Lisäksi etsintäpäätöksen määräyksiä tulee noudattaa, mikäli tällainen päätös on ennen etsintää tehty (PKL 8:6). Etsinnästä on ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja, jossa toimenpide on selostettu riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirja on pyynnöstä annettava etsinnän kohteelle ja tarvittaessa se on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee (PKL 8:19). Päätöksen henkilönkatsastuksesta tekee päällystöön kuuluva poliisimies (PKL 8:33.1).

Henkilönkatsastus voidaan tehdä myös muulle kuin rikoksesta epäilylle (PKL 8:32.2). Tämä on mahdollista silloin, kun rikoksesta säädetty rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tutkimus mahdollistaa DNA-näytteen, ruutisavunäytteen ja muun tutkimuksen suorittamisen ilman henkilön suostumusta. Tällaisen tutkimuksen lisäedellytys on kaksiosainen. Ensinnäkin tutkimuksella tulee olla erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi, ja toiseksi rikoksen selvittäminen ei olisi mahdollista tai se olisi olennaisesti vaikeampaa lievempiä keinoja käytettäessä.

Säännöksen esitöissä mainitaan, että tällaisen tutkimuksen edellytyksenä on se, että tutkimuksella voidaan erittäin pätevin perustein olettaa saatavan selvitystä rikoksesta. Tämä näyttökynnys on säännöksessä ilmaistu lisäedellytyksen jälkimmäisen osan sanamuodolla ”rikoksen selvittäminen ei olisi mahdollista tai se olisi olennaisesti vaikeampaa lievempiä keinoja käytettäessä”.⁷³ Tällainen tutkimus voitaisiin tehdä esimerkiksi seksuaalirikoksen uhri-
rille.⁷⁴

---

⁷¹ HE 52/2002 vp, s. 66. Todennäköisiä syitä matalammalla näyttökynnyksellä tehtävää henkilönkatsastusta koskeva säännösmuutos tuli voimaan vuoden 2004 alussa (646/2003).

⁷² HE 222/2010 vp, s. 310.

⁷³ HE 52/2002 vp, s. 66–67.

⁷⁴ HE 222/2010 vp, s. 111.

Muulle kuin rikoksesta epäillylle suoritettavan henkilönkatsastuksen kirjaaminen lakiin perustui nimenomaan täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen sekä oikeusturvanäkökohtiin. Toimivallan tulee näkyä laissa, koska pelkkää esitöissä näkyvää perustelumerkintää ei voida pitää riittävänä asian merkityksellisyyden vuoksi.⁷⁵

4.2.2 *Perus- ja ihmisoikeudet sekä yleiset periaatteet henkilönkatsastuksessa*

Henkilönkatsastuksella puututaan yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, joka on vahva perusoikeus. Tätä oikeushyvää ei voida loukata ilman riittäviä perusteita. Perusteita arvioidessa tulee huomioida perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta ja tätä tulkintaa tulee soveltaa säännöksessä mainittuun näyttökynnykseen, koska muutoin pakkokeinojen edellytysten merkitys menettäisi sille asetetun tarkoituksen.⁷⁶

Henkilönkatsastussäännöstä tulisi tulkita apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun *AOA 20.3.2006 dnro 1504/4/04* mukaan suppeasti ja suhteellisuusperiaate huomioiden. Korkeimman oikeuden pakkokeinojen käyttämiseen liittyvä ratkaisu *KKO 2017:40* ohjaa lainkäyttäjää valitsemaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi tulkintavaihtoehtoista sen, joka parhaiten edistää oikeuksien toteutumista.

Rattijuopumusrikoksen yhteydessä suoritettujen henkilönkatsastusten suhteellisuutta on tarkasteltu apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa *AOA 12.5.2011 dnro 3372/4/09*. Mikäli rikosepäilyä ei ole, tulee pakkokeinon käytössä harkita sen kohteelle aiheutuvaa oikeudenloukkausta sekä muita asiaan vaikuttavia seikkoja. Harkittavaksi tulee myös muille henkilöille aiheutuva haitta. Rikosepäilyn puuttuessa henkilönkatsastuksen toimittaminen kaukana tapahtumapaikalta saattaa aiheuttaa sellaisia seurannaisvaikutuksia, jotka eivät enää ole suhteellisuusperiaatteen mukaan puolustettavia.

Henkilönkatsastussäännöksen suppeaa ja suhteellisuusperiaatteen mukaista tulkintaa tukee myös eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu *AOA 8.4.2010 dnro 4623/4/09*. Perusoikeutena suojatun henkilökohtaisen koskemattomuuden turvaamisen katsotaan edellyttävän suppeaa tulkintaa ja pakkokeinon käyttö tulee suhteuttaa asiakokonaisuuteen. Ratkaisussa on kysymys henkilönkatsastuksesta, mutta ratkaisun ohjetta voitaneen soveltaa myös seulontakokeeseen, vaikkakin siinä on kysymys huomattavasti lievemmästä loukkauksesta.

---

⁷⁵ HE 222/2010 vp, s. 111.

⁷⁶ Fredman, ym. 2020, s. 1047.

Pakkokeinoprosessit rattijuopumusrikosten esitutkinnessa on suunniteltu vähimmän haitan periaatteita noudattaen (mm. tarkkuusalkometrikoe ja verinäyte). Asiakasnäkökulmasta kokonaisprosessi helpottui rattijuopumuksen tullessa sakkomenettelylain soveltamisalaan. Rattijuopumusrikosten henkilönkatsastuksen toimittamisen osalta vähimmän haitan periaate tulee harkittavaksi huumausaineen vaikuttavan aineen tai sen aineenvaihduntatuotteen alaisena moottorikäyttöistä ajoneuvoa kuljettavan kohdalla.⁷⁷

Hienotunteisuusperiaate tulee rattijuopumusrikoksen esitutkinnessa huomioitavaksi muun muassa sairaalassa tai vastaavassa terveydenhuollon yksikössä suoritettavan henkilönkatsastuksen kohdalla. Periaate edellyttää, että henkilö ei leimautuisi ympäristössään, jolloin vironomaisen menettelytapa tulee sovittaa ohjaavan periaatteen mukaiseksi.

4.2.3 Henkilönkatsastuksesta päättävät tahot ja päätöksenteon kiireellisyys

Pakkokeinolaissa on säädetty useita päätöksentekotahoja. Suomen lainkäyttöpiirissä oleva henkilö voi käyttää yleistä kiinniotto-oikeutta ja ottaa kiinni tietyin ehdoin rikoksesta epäillyn tai etsintäkuulutetun henkilön (PKL 2:2.1 ja PKL 2:2.2). Poliisimiehellä on poliisimiehen kiinniotto-oikeus (PKL 2:1.1 ja PKL 2:1.2) ja pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä⁷⁸ oikeus tehdä syvemmälle perusoikeuksiin ulottuvia ratkaisuja. Näitä ovat esimerkiksi pidättämisestä päättäminen (PKL 2:9.1), yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen kiinniottamisen ja pidättämisen aikana (PKL 4:4.1), paikkaan kohdistusvasta etsinnästä päättäminen (PKL 8:15:1) ja henkilöön kohdistuvista etsinnöistä (henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus) päättäminen (PKL 8:33.1).

Poliisiyksiköiden päälliköt tai salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies voivat päättää esimerkiksi peitelystä tiedonhankinnasta (PKL 10:15) sekä valvotusta läpilaskusta (PKL 10:42). Syyttäjä on määritelty pidättämiseen oikeutetuksi virkamieheksi, mutta hänellä on sekä esitutkinnan että myöhemmin syyteharkinnan aikana itsenäistä päätösvaltaa. Esitutkinnan aikana syyttäjä voi esimerkiksi ottaa ratkaisutavakseen kysymyksen vangitsemisvaatimuksen tekemisestä (PKL 3:2.1), ja syyteharkinnan aikana syyttäjä päättää matkustuskiellosta (PKL 5:4.1). Tuomioistuimien tekee päätökset esimerkiksi vangitsemisestä (PKL 2:11.1 ja PKL 3:1.1), tutkinta-arestiin määräämisestä (PKL

⁷⁷ Asiaa käsitellään tarkemmin luvussa 4.2.5.

⁷⁸ Pidättämiseen oikeutetut virkamiehet on lueteltu pakkokeinolain 2:9.1:ssä (587/2019). Pykälän 2 momentin mukaan puolustusvoimien vastaavista virkamiehistä säädetään erikseen.

2:12a.1), yhteydenpidon rajoittamisesta tutkintavankeuden aikana (PKL 4:4.1) sekä erityisesti kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä (PKL 8:15.1).

Poikkeuksen edellä mainittuihin pääsääntöihin muodostavat kiireellisesti suoritettavat toimenpiteet, jolloin tietyin edellytyksin asteellisesta toimivallasta voidaan poiketa. Poliisimies voi tehdä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle kuuluvan päätöksen ja pidättämiseen oikeutettu virkamies tuomioistuimelle kuuluvan päätöksen.

Pakkokeinot, jotka voidaan suorittaa kiireellisenä, on pakkokeinolaissa mainittu sanamuodoilla *on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti* (PKL 8:15.2), *toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä* (PKL 8:15.3 ja PKL 8:33.1) ja *asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä* (PKL 8:16.2 ja PKL 8:27.1). Poliisimiehellä on kiireellisessä tapauksessa oikeus suorittaa yleinen kotietsintä tai paikanetsintä ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä (PKL 8:15.3.). Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää erityisen kotietsinnän suorittamisesta kiireellisessä tapauksessa (PKL 8:15.2).

Henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää siis pääsäännön mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Etsintä voidaan säännöksen mukaan tehdä ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä, kun 1) etsinnän tarkoituksena on takavarikoida sellainen esine, jota on voitu seurata tai jäljittää verekseltään ja etsintä täytyy asian laadun vuoksi toimittaa kiireellisesti, ja 2) henkilölle tehdään henkilönkatsastus alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi seulontakoesäännöksen perusteella (PKL 8:33.1). Näin ollen henkilönkatsastussäännös ja seulontakoesäännös eivät mahdollista poikkeusta henkilönkatsastuksen tekemiseen kiireellisessä tapauksessa. Päätöksen tekee siis joko pidättämiseen oikeutettu virkamies henkilönkatsastussäännöksen perusteella tai poliisimies seulontakoesäännöksen perusteella. Poliisimies voi kuitenkin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätösvaltaan kuuluvissa asioissa tehdä päätöstä valmistelevia toimenpiteitä.

4.2.4 *Menettely henkilönkatsastuksessa ja toimenpiteen kohteen oikeusturva*

Pakkokeinolainsäädäntö asettaa henkilönkatsastuksen suorittamiselle rajoituksia ja menettelytapoja. Perusteellista etsintää tehtäessä se tulee toimittaa sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Mikäli henkilöön kohdistetaan etsintä, jota ei suorita terveydenhuollon ammattilainen, paikalle on mahdollisuuksien mukaan hankittava todistaja, jonka hankinnasta päättää etsintäpäätöksen tehnyt virkamies (PKL 8:33.2). Erillistä tilaa koskevalla kirjauksella pyritään vahvistamaan hienotunteisuusperiaatteen tarkoitusta.

Rattijuopumusrikosten tutkinnassa henkilönkatsastuksia tekevät terveydenhuollon ammattilaiset eli sairaanhoitajat ja lääkärit, koska kohdehenkilölle tehtävät tutkimukset edellyttävät lääketieteellistä osaamista. Vaikka juridisen päätöksen henkilönkatsastuksen suorittamisesta tekee toimivaltainen viranomainen, jää tosiasiallisen tutkimuksen tekemisestä päättäminen kuitenkin terveydenhuollon ammattilaisten ratkaistavaksi.⁷⁹ Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussa *AOA 11.5.2008 dnro 2493/4/06* todennut, että pakkokatetrointeja ei tule tehdä. Lisäksi oikeusasiamies painottaa, että ratkaisulta näyttöönottotavasta on terveydenhuollon ammattilaisilla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussa *Jalloh v. Saksa 11.7.2007* ottanut kantaa henkilönkatsastuksessa käytettäviin menettelytapoihin. Tapauksessa oli kysymys siitä, voitiinko tutkittavalle henkilölle antaa oksennuslääkettä nieltyjen huumausainepussien takaisin saamiseksi. Tuomioistuin totesi, että käytetyt keinot olivat suhteellisuusperiaatteen vastaisia, epäinhimillisiä sekä nöyryyttäviä ja että näin hankittuja todisteita ei voida käyttää oikeudenkäynnissä todisteena.

Terveydenhuollon ammattihenkilön suorittaessa tutkimusta voi tutkimuksen suorittaja olla eri sukupuolta tutkittavan henkilön kanssa. Muu eri sukupuolta oleva henkilö ei saa olla läsnä henkilönkatsastuksessa, paitsi sylkinäytteen, verinäytteen ja puhalluskokeen ottamisessa sekä kliinisissä humalatilatutkimuksissa. Sylkinäytettä tai puhalluskoea otettaessa muukin tutkimuksen suorittaja, kuin terveydenhuollon ammattilainen, voi olla eri sukupuolta tutkittavan henkilön kanssa (PKL 8:33.3). Rattijuopumusrikosten esitutinnan yhteydessä tehtävät henkilönkatsastukset edellä mainittujen menettelytapojen mukaisesti. Henkilönkatsastus tulee tehdä niin, ettei siitä aiheudu tutkittavalle mainittavaa terveydellistä haittaa (PKL 8:33.4).

4.2.5 Päähtymystilan selvittäminen kliinisellä humalatilatutkimuksella ja takaisinlaskennalla sekä jälkinauttimisen huomioiminen

Kliinisestä humalatilatutkimusta ei ole erikseen mainittu henkilönkatsastussäännöksessä. Se mainitaan henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamista koskevassa pykälässä (PKL 8:33). Kliininen humalatilatutkimus yhdessä verinäytteen, sylkinäytteen ja puhalluskokeen ottamisen kanssa sallii vastakkaisen sukupuolen läsnäolon tutkimushetkellä. Henkilönkatsastuksen

---

⁷⁹ HE 222/2010 vp, s. 311.

määritelmän mukaan henkilönkatsastuksella tarkoitetaan katsastettavan kehon tarkastamisen, veri- tai muun näytteen ottamisen tai muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen (PKL (8:30.1,2). Muulla tutkimuksella viitataan lain esitöiden mukaan muun muassa kliiniseen humalatilatutkimukseen ja näin ollen kliininen humalatilatutkimus on henkilönkatsastusta.⁸⁰

Kliinisellä humalatilatutkimuksella tähdätään kuljettajan suorituskyvyn arviointiin. Kliinisen humalatilatutkimuksen suorittaa lääkäri ja tutkimuksen tulos on yksi osa näyttöä. Humalatilatutkimuksen ongelmana on esitöiden mukaan katsottu olevan se, ettei tutkimustilanne vastaa ajotilannetta muun muassa tutkimusviiveen vuoksi. Mahdollinen ajokyvyn heikkeneminen ei välttämättä selviä tutkimuksessa.⁸¹ Lain esitöiden mukaan humalatilatutkimus tulee kuitenkin aina tehdä, koska verinäytteen ottamishetkellä ei vielä tiedetä, tuleeko sovellettavaksi esimerkiksi huumausaineen käyttöä koskeva säännös vai laillisesti käytettyä ainetta ja huonontunutta tehtävien vaatimaa kykyä koskeva säännös.⁸²

Kliinisen humalatilatutkimuksen ollessa henkilönkatsastusta päättää siitä tapauksesta riippuen joko päällystöön kuuluva poliisimies tai kuka tahansa poliisimies. Päätöksentekoa ohjaavat pakkokeinolain periaatteet. Poliisihallitus on ohjeistanut kliinisen humalatilatutkimuksen⁸³ tekemistä. Ohjeen mukaan kliininen humalatilatutkimus voidaan tehdä (esittää lääkärille pyyntö tekemisestä) kolmessa tapauksessa: 1) epäiltäessä *törkeää rattijuopumusta*, jossa kuljettajan kyvyn tehtävän vaatimiin suorituksiin epäillään huonontuneen tuntuvasti alkoholin käytön seurauksena ja jossa seulonta-alkometritesti näyttää 0,5–1,1 promillea⁸⁴, 2) epäiltäessä *törkeää rattijuopumusta*, jossa kuljettajan epäillään käyttäneen huumaavia aineita tai alkoholia ja huumausainetta yhdessä ja jossa tehtävän vaatima kyky on tuntuvasti huonontunut, tai 3) epäiltäessä *rattijuopumusta*, jossa henkilön epäillään käyttäneen muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia tai alkoholia ja muuta huumaavaa ainetta yhdessä ja jossa tehtävien vaatima kyky on huonontunut.⁸⁵

Onko kliininen humalatilatutkimus tarpeen tehdä aina epäiltäessä huumausaineiden vaikutuksen alaisena ajamisesta? Poliisihallituksen ohje näyttäisi jättävän huomioimatta lain esitöiden viittauksen huumaantuneena ajamisen ja huonontuneen tehtävien vaatiman kyvyn vä-

---

⁸⁰ HE 222/2010 vp, s. 310.

⁸¹ HE 90/2002 vp, s. 10.

⁸² HE 90/2002 vp, s. 13.

⁸³ Ohjeessa käytetään termiä ”kliininen päihdetutkimus”.

⁸⁴ Todennäköisesti ohjeella on tarkoitettu promilleväliä 0,5–1,19.

⁸⁵ Poliisihallituksen ohje POL-2014-9220, s. 3.

lisestä erosta. Mikäli kliininen humalatilatutkimus jätetään tekemättä esitutkinnan alkuvaiheessa huumaantuneena ajamisen yhteydessä, ei sen puuttumista voitane enää korjata muussa tutkinnan vaiheessa.

Rattijuopumuksen tunnusmerkistö ei huumausaineiden vaikutuksen alaisena ajettaessa edellytä muuta, kuin huumausaineen tai sen aineenvaihduntatuotteen löytymistä verestä ajoajalta tai sen jälkeen. Tunnusmerkistön täytyminen ei siis edellytä humalatilatutkimuksen tekemistä. Mikäli rikosepäily perustuu pelkästään huumausaineen vaikuttavan aineen tai sen aineenvaihduntatuotteen alaisena ajamiseen ilman epäilyä huonontuneesta ajokyvystä, olisi vähimmän haitan ja suhteellisuusperiaatteen vastaista toimittaa kliininen humalatilatutkimus, ellei siihen ole erityisiä perusteita.

Teon törkeysasteen muuttuminen kliinisessä humalatilatutkimuksessa todettujen seikkojen perusteella on kuitenkin mahdollista. Lääketieteellistä ammattitaitoa vaativissa tutkimuksissa voi löytyä sellaisia seikkoja, jotka ovat voineet vaikuttaa ajokykyyn ja joita ei ole havaittu liikennevalvontatilanteessa. Henkilönkatsastuksen edellytyksien mahdollistaessa tällaisen seikan tutkiminen olisi järkevää, jolloin harkittavaksi tulevat rikoksen selvittämisen intressi ja edellä mainitut yleisten periaatteiden tuomat oikeusturvanäkökohdat.

Rattijuopumusrikosten selvittämisessä joudutaan toisinaan turvautumaan alkoholipitoisuuden takaisinlaskentaan tapahtumahetken alkoholimäärän selvittämiseksi. Takaisinlaskenta tehdään henkilönkatsastuksella otetun *verinäytteen* tuloksista. Mahdollisen jälkinauttimisen vaikutus voidaan selvittää ottamalla *jälkinauttimisnäyte*. Jälkinauttimisella tarkoitetaan ajon jälkeen tapahtuvaa alkoholin käyttämistä, jolla pyritään peittämään rattijuopumusrikos. Jälkinauttimisen vaikutus voidaan vähentää ottamalla henkilöltä jälkinauttimisnäyte 2-4 tunnin kuluttua ensimmäisestä verinäytteestä.⁸⁶

THL:n raportissa on esitetty Päihdetutkimuslomake A, jota käytetään tutkimus- ja lausunto-pyyntönä rattijuopumusrikosten tutkinnassa. Lomakkeessa pyydettyinä takaisinlaskentatutkimuksena on ainoastaan alkoholin takaisinlaskenta, joten huumausaineiden vaikuttavan aineen, huumausaineen vaikuttavan aineen aineenvaihduntatuotteen ja lääkeaineen kohdalla takaisinlaskentaa ei voida tehdä.⁸⁷

---

⁸⁶ THL 2014, s. 85.

⁸⁷ THL 2014, s. 88.

Rattijuopumusrikoksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että muualta kuin ajosta tavatun rattijuopumusrikoksesta epäillyn henkilön huumausaineiden käyttämisestä johtuvaa päihtymystilaa ei voida laboratoriotutkimuksilla näyttää olleen näytteenottohetkeä aikaisempaan ajankohtana. Ajon jälkeen havaitun huumausaineen yhteys moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettamiseen joudutaan selvittämään esitutkinnassa muilla keinoilla.

Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorio on antanut ohjeen, jossa takaisinlaskennan ja jälkinauttimisen edellytykset on määritelty tarkemmin. Ohje on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24.1 §:n 5 kohdan mukaan salassa pidettävä, joten tarkempaa kuvausta takaisinlaskennan ja jälkinauttimisen vaikutuksesta näyttökynnysharjintaan ei tässä tutkimuksessa voida esittää.

4.3 Seulontakoe rattijuopumusrikoksissa

4.3.1 Seulontakokeen edellytykset rattijuopumuksissa

Nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen käyttämisen toteamiseksi tehtävästä kokeesta säädetään pakkokeinolaissa (PKL 9:2.1). Seulontakoesäännös on sijoitettu pakkokeinolain 9 lukuun, jonka otsikko on ”Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot”. Seulontakoesäännöksen mukaan poliisimiehellä on oikeus määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon *kuljettaja* sekä rikoslain 23 luvussa säädetyissä tehtävissä toimiva henkilö kokeeseen, jolla todetaan tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin määrä tai käyttämä huumausaine. Henkilönkatsastussäännöksen ja seulontakoesäännöksen terminologinen ero on se, että henkilönkatsastussäännöksessä toimenpiteen kohde termillä *rikoksesta epäilty*

Pakkokeinolain tulkinta seulontakokeen luonteesta muuttui lakiuudistuksen myötä. Koe nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen testaamiseksi katsottiin aikaisemmin esitöissä henkilönkatsastukseksi. Koe ja mahdollinen muu *henkilönkatsastus* voivat tuolloin kohdistua liikennevalvonnassa sellaiseen henkilöön, jota ei epäilty rikoksesta.⁸⁸ Voimassa olevan säännöksen esitöiden mukaan *kokeella* tarkoitetaan puhalluskokeen sekä sylkinäytteen ottamista, ja henkilönkatsastuksia ovat tarkkuusalkometrikoe, verikoe ja virtsanäyte.⁸⁹

⁸⁸ HE 14/1985 vp, s. 74, HE 18/1992 vp, s. 6 ja HE 90/2002 vp, s. 7.

⁸⁹ HE 222/2010 vp, s. 313.

Säännös mahdollistaa kokeen suorittamisen myös henkilölle, joka toimii rikoslain 23 luvussa määritellyssä tehtävässä. Näitä tehtäviä ovat aluksen ohjailu tai aluksen kulun turvallisuuteen olennaisesti vaikuttava tehtävä (RL 23:5), ilma-aluksen ohjaaminen tai toimiminen sen miehistön jäsenenä tai muussa lentoturvallisuustehtävässä (RL 23:6) sekä junan kuljettaminen tai toimiminen muussa junaturvallisuuteen olennaisesti vaikuttavassa tehtävässä (RL 23:7).

Säännös ohjeistaa soveltajaa kuljettajalle suoritettavan kokeen menettelytavoista. Menettelyn on oltava sellainen, että kokeen kohteelle ei aiheudu tarpeetonta ja kohtuutonta haittaa. Hallituksen esityksen mukaan tarpeeton ja kohtuuton haitta tulkitaan siten, että puhalluskoe ja sylkinäyte on otettava tapahtumapaikalla, eikä esimerkiksi poliisiasemalla, koska rikosepäilyn puuttuessa kuljettajaa ei voida kuljettaa muualle. Sama pätee myös säännöksen perusteella tehtävään henkilönkatsastukseen.⁹⁰

Seulontakoesäännöksessä pakkokeinolainsäädännöltä edellytettävä täsmällisyys ja tarkkarajaisuus näkyvät pykälän soveltamisalaan kuuluvien henkilöiden määrittelyssä. Henkilönkatsastussäännöksessä on tarkkaan määritelty edellytykset säännöksen soveltamiselle, mutta seulontasäännöksestä puuttuvat pakkokeinosäännökselle tunnusomaiset näyttökynnykset, vaikka säännöksen perusteella voidaan tehdä henkilönkatsastus. Lisäksi seulontakokeen sisältöä ja toteuttamistapaa ei ole määritelty. Koe on kuitenkin muotoutunut tapaoikeuden ja oikeuskäytännön myötä seulonta-alkometrikokeeksi (puhalluskoe) ja sylkitestiksi.

4.3.2 Moottorikäyttöinen ajoneuvo seulontakokeen edellytyksenä

Rattijuopumukseen voi syyllistyä moottorikäyttöisen ajoneuvon tai raitiovaunun kuljettaja, mutta seulontakoesäännöksen perusteella kokeeseen voidaan määrätä ainoastaan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaja. Sanamuoto ei siis näyttäisi mahdollistavan raitiovaunun kuljettajan määräämistä kokeeseen. Lisäksi säännöksen esityöt eivät ratkaise asiaa.

Ajoneuvolaissa (1090/2002, ANL) moottorikäyttöisiksi ajoneuvoiksi määritellään konevoimalla kulkevat ajoneuvot, joita ovat auto, mopo, moottoripyörä, kolmi- ja nelipyöräisten L-luokkien ajoneuvot⁹¹, traktori, kevytauto, moottorityökone ja maastoajoneuvo (ANL 3.1 § 2

⁹⁰ HE 18/1992 vp, s. 5–6 ja HE 90/2002 vp, s. 6–7.

⁹¹ L5e moottorikäyttöinen kolmipyörä, L5e-A kolmipyörä, L6e kevyt nelipyörä, L5e-B hyötykolmipyörä, L6e kevyt nelipyörä, L6e-A kevyt maantiemönkijä, L6e-B mopoauto, L6e-BP henkilömopoauto, L6e-BU tavaramopoauto, L7e raskas nelipyörä, L7e-A maantiemönkijä, alaluokan L7e-A1 ajoneuvo, L7e-B maastomönkijä,

kohta, 130/2019). Rikoslaki (RL 23:12.1,3, 137/2019) ja tieliikennelaki (TLL 2.1 § 21 kohta) määrittelevät moottorikäyttöiset ajoneuvot ajoneuvolain sääntelyn mukaisesti. Rikoslain säännös antaa määritelmän rikoslain 23 luvussa mainituille moottorikäyttöinen ajoneuvo -termeille.

Ajoneuvolaki jättää soveltamisalan ulkopuolelle jalankulkua avustavat tai korvaavat moottorilla toimivat liikkumisvälineet. Näitä ovat välineet, joissa sähkömoottorin teho on enintään 1 kilowatti ja joiden rakenteellinen nopeus on enintään 15 km/h. Lisäksi soveltamisalan ulkopuolelle jäävät potkukelkat, leikkiajoneuvot sekä muut liikkumista avustavat laitteet tai edellä lueteltuja laitteita vastaavat laitteet, ellei niitä ole varustettu moottorilla (ANL 2 §:n 2 momentti).

Moottorilla varustettu polkupyörä, jossa on enintään 250 watin tehoinen sähkömoottori, joka toimii vain poljettaessa ja joka kytkeytyy toiminnasta nopeuden saavuttaessa 25 km/h, säännellään moottorittomaksi ajoneuvoksi (ANL 19.1,2 §, 1042/2014). Sähköavusteisista laitteista moottorikäyttöinen ajoneuvo -käsitteen ulkopuolelle on rajattu kevyet sähköajoneuvot. Näihin sovelletaan moottorittoman ajoneuvon vaatimuksia (ANL 19 a §, 1609/2015). Kevyt sähköajoneuvo määritellään kolmen kriteerin perusteella: 1) ajoneuvo, jossa on sähkömoottori ja 2) jonka nopeus on enintään 25 km/h sekä 3) joka ei täytä muualla säädettyä kevyen ajoneuvon määritelmää.⁹²

Moottorikäyttöinen ajoneuvo -käsitettä tarkastellaan seuraavaksi raitiovaunua koskevan sääntelyn kautta. Raitiovaunu mainitaan rattijuopumussäännöksessä, mutta sitä ei kuitenkaan määritellä moottorikäyttöiseksi ajoneuvoksi ajoneuvo-, tieliikenne- eikä rikoslaisa, jolloin sanamuodosta voidaan tehdä sellainen tulkinta, että raitiovaunun kuljettajaa ei voida määrätä seulontakokeeseen. Luettelon esittäminen moottorikäyttöisten ajoneuvojen määritelmänsäännöksissä viittaisi suppeaan tulkintaan.⁹³

L7e-B1 tavallinen maastomönkijä, L7e-B2 rinnakkain istuttava mönkijä, L7e-C nelipyörä, L7e-CP henkilönelipyörä, L7e-CU tavaranelipyörä (ajoneuvolaki 11 §, 1609/2015).

⁹² HE 24/2015 vp, s. 17.

⁹³ Hallituksen esityksessä eduskunnalle liikennesäädännön uudistamiseksi ehdotettiin rikoslain 23 luvun 12 §:n 1 momentin 3-kohdan moottorikäyttöisten ajoneuvojen luetteloon *raitiovaunu*-sanon lisäämistä. Perusteluna muutokselle oli raitiovaunun liikkuminen muun liikenteen seassa sekä (kumotun) tieliikennelain 47 §:n 1 momentin raitiovaunun kuljettajalle asettama velvoite noudattaa ajoneuvon kuljettajia koskevia säännöksiä (HE 24/1998 vp, s. 16 ja 19). Lakivaliokunta katsoi mietinnössään, että raitiovaunu-sanaa ei tule säätää rikoslain 23 luvun määritelmäpykälässä, koska tällöin pykälässä oleva moottorikäyttöisten ajoneuvojen määritelmä poikkeaa ajoneuvo- ja (kumotun) tieliikennelain vastaavista määritelmistä. Raitiovaunu tulee kuitenkin sisällyttää rikoslain 23 luvun 3 §:ään (LaVM 24/1998 vp, s. 5–6). Muutokset säädettiin rikoslakiin rikoslain muuttamisesta annetulla lailla (545/1999).

Moottorikäyttöinen ajoneuvo -termin laajemman tulkinnan puolesta puhuvat rikoslain maininta sekä seulontakokeen tarkoitus turvata tehokas ja sujuva liikennevalvonta. Toisaalta rattijuopumussäännöksessä eritellään termit moottorikäyttöinen ajoneuvo ja raitiovaunu erillisiksi, mikä tukee pakkokeinolain sanamuodon mukaista tulkintaa. Seulontakoesäännöksessä on viittaus muuhun rikoslain 23 luvussa tarkoitettuun tehtävään, joka voisi käsittää myös raitiovaununkuljettajan. *Tolvanen* ja *Kukkonen* ovat sitä mieltä, että tehtävillä viitataan ainoastaan rikoslain tiettyihin säännöksiin (RL 23:5-7), jolloin raitiovaununkuljettaja jää soveltamisalan ulkopuolelle.⁹⁴

Pakkokeinolain esitöissä mainitaan pelkästään rikoslain 23 luvun tarkoittamat tehtävät yksilöimättä pykälää, joihin tehtävillä viitataan.⁹⁵ Lain esitöiden perusteella seulontakoesäännöksen tehtävä-viittaus käsittäisi kaikki rikoslain 23 luvussa mainitut tehtävät, mutta tehtäväsana on tosiasiallisesti mainittu vain osassa luvun säännöksistä (RL 23:5-7).

Ajoneuvoiksi ei katsota välineitä, joissa sähkömoottorin teho on enintään 1 kilowatti ja joiden rakenteellinen nopeus on enintään 15 km/h (ANL 2.2 §). Käänteisesti voidaan ajatella, että annetut raja-arvot ylittävä ajoneuvo katsotaan kuuluvan soveltamisalan sisään, vaikkei sitä erikseen mainita ajoneuvolain moottorikäyttöisten ajoneuvojen määritelmäpykälässä (ANL 3 §).

Korkein oikeus on käsitellyt moottorikäyttöisen ajoneuvon määritelmää ratkaisussa KKO 2011:28 Segway-henkilökuljettimen kautta.⁹⁶ Korkeimman oikeuden mukaan rikoslain moottorikäyttöisen ajoneuvon määritelmäsäännöksen (RL 23:12.1,3) ajoneuvoluetteloa ei voida pitää tyhjentävänä, koska liian suppea tulkinta johtaisi usean moottorilla varustetun ajoneuvon rajautumiseen soveltamisalan ulkopuolelle.

Korkein oikeus pitää ratkaisussaan ensisijaisena tulkintamallina määritelmäkohdan yleistä sääntöä eli sitä, että moottorikäyttöisellä ajoneuvolla tarkoitetaan konevoimalla kulkevaa ajoneuvoa. Kohdassa mainittua luetteloa pidetään yleistä sääntöä täydentävänä. Laajempaa tulkintaa puoltaa ratkaisun maininta rattijuopumussääntelyn tarkoituksesta ehkäistä vahin-

---

⁹⁴ Tolvanen – Kukkonen, 2011, s. 330.

⁹⁵ HE 14/1985 vp, s. 74 ja HE 222/2010 vp, s. 313.

⁹⁶ Ratkaisussa oli kysymys Segway-henkilökuljettimen kuljettamisesta päihtyneenä. Korkein oikeus määritteli Segwayn rattijuopumuspykälän tarkoittamaksi moottorikäyttöiseksi ajoneuvoksi. Segway-henkilökuljetin on nykyisin säännelty lainsäädännössä kevyeksi sähköajoneuvoksi, johon sovelletaan moottorittoman ajoneuvon säännöksiä (ANL 19 a §, 1609/2015).

koja ja estää päihtymyksen aiheuttamaa onnettomuusriskin kohoamista. Raitiovaunun voidaan näillä perusteilla todeta kuuluvan seulontakoesäännöksen soveltamisalaan ainakin moottorikäyttöinen ajoneuvo -määritelmän perusteella.

4.3.3 Kuljettaja-termin tulkinta seulontakokeen yhteydessä

Useamman epäillyn kohdalla joudutaan arvioimaan seulontakoesäännöksen kuljettaja-termin laajempaa tulkintaa. Pakkokeinolain sanamuotoa on oikeuskäytännössä tulkittu laajentavasti silloin, kun sillä on edistetty perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.⁹⁷ Henkilönkatsastuksella puututaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, joka on vahva perusoikeus. Useamman epäillyn ollessa tutkinnan kohteena rattijuopumusrikoksessa tehdään toimenpide varmuudella oikean epäillyn lisäksi syyttömälle henkilölle tai henkilöille, mikä puhuu kuljettaja-termin sanamuodon mukaisen eli suppean tulkinnan puolesta. Tämä on myös perusoikeuksia rajoittavan lainsäädännön selkeys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen mukainen tulkinta.

Kuljettajalla viitataan sanamuodon mukaisesti henkilöön, joka kuljettaa ajoneuvoa. Kuljettamista ei ole määritelty tieliikennelainsäädännössä eikä rikoslainsäädännössä. Kielitoimiston sanakirja määrittelee kuljettamisen *ohjaamiseksi* tai *kulkuneuvon ajamiseksi*.⁹⁸ Oikeuskirjallisuudessa tämän on katsottu tarkoittavan tietoista ja tahdottua toimintaa.⁹⁹

Korkein oikeus on ottanut kantaa kuljettamiseen useassa ratkaisussa. Päihtyneen matkustajan oli ratkaisussa *KKO 1989:15* tulkittu kuljettaneen henkilöautoa ja siten syyllistyneen rattijuopumukseen, kun tämä ajon aikana tarttui ajoneuvon hallintalaitteisiin. Auton työntämistä ei kuitenkaan ole katsottu kuljettamiseksi ratkaisussa *KKO 2003:138*. Ratkaisu perusteltiin muun muassa työntämisen hiljaisella vauhdilla. Tätä ratkaisua voitaneen soveltaa myös moottoripyörän työntämiseen.

Pakkokeinolakiuudistuksen tarkoituksena oli tulkinnanvaraisuuksien ja puutteellisuuksien poistaminen, johdonmukaisuuden lisääminen, perus- ja ihmisoikeuksien korostaminen sekä rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset täyttävä kattava ja selkeä sääntely.¹⁰⁰ Rikostorjunnan

⁹⁷ Näin esimerkiksi Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:40. Ratkaisussa oli kysymys paikanetsinnän lainmukaisuuden saattamisesta tuomioistuimen tutkittavaksi. Korkein oikeus tulkitsi paikanetsinnän sanamuotoa laajemmin ja katsoi sen rinnastuva kotietsintään, koska paikka, johon etsintä kohdistui, voitiin rinnastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklan mukaista kodin suojaa nauttivaksi paikaksi.

⁹⁸ Kielitoimiston sanakirja.

⁹⁹ Frände, ym. 2014, s. 323.

¹⁰⁰ HE 222/2010 vp, s. 1, 145 ja 159. Myös HE 309/1993 vp, s. 15.

tehokkuuden kannalta tarkasteltuna kuljettaja-termin laajentaminen tehostaisi rattijuopumusrikosten esitutkintaan liittyviä pakkokeinoprosesseja laskemalla päätöksentekotason kaikkiin poliisimiehiin ja poistamalla henkilönkatsastussäännöksen vaatiman harkinnan. Seulontakokeen suorittaminen olisi tällöin mahdollista jokaisen epäillyn kohdalla.

Seulontakoesäännöksen sanamuoto ja uudistuksella haluttu tulkinnallisuuksien poistaminen viittaavat vahvasti suppean tulkinnan suuntaan. Säännöksen sanamuodon ulkopuolelle meneminen tarkoittaisi kuljettaja-termin laajentamista mahdollisiin matkustajiin. Poikkeuksen muodostavat ajo-opetuksessa olevat ajoneuvot.¹⁰¹

Rikostorjunnan tehokkuusvaatimuksilla ei toisaalta voida ohittaa perus- ja ihmisoikeusmyönteistä keinovalintaa. Suppean tulkinnan puolesta puhuu lisäksi korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä otettu linja laajentamisen taustalla olevasta perus- ja ihmisoikeuksien edistämisestä. Vahvimpana argumenttina voidaan pitää sanamuotoa, jota tukee perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta ja syyttömien suojaamisen periaate. Laaja tulkinta ei saa riittävän vahvaa kannatusta, joten kuljettaja-termi tulee tulkita suppeasti siten, että se koskee vain tosiasiallista kuljettamista ja kuljettajaa.

4.3.4 Henkilönkatsastuksesta päättäminen seulontakokeessa ja loukatun suostumus

Seulontakoesäännös poikkeaa aikaisemmasta sääntelystä siinä, että henkilönkatsastuksen päätöksentekotaso on laajennettu pidättämiseen oikeutetusta virkamiehestä poliisimieheen.¹⁰² Henkilönkatsastamisen edellytyksiä seulontakoesäännöksen soveltamisen yhteydessä on kolme: 1) kokeesta kieltäytyminen, 2) kokeen suorittamisen turvaaminen ja 3) luotettavan koetuloksen saaminen.

Seulontakoesäännös ei määrittele, mitä henkilönkatsastuksella tässä tapauksessa tarkoitetaan. Aiemmin voimassa olleessa pakkokeinolain seulontakoesäännöksessä (PKL 6:3, 450/1987) viitataan suoraan henkilönkatsastuksen määritelmäsäännökseen (PKL 5:9,

¹⁰¹ Ajokorttilain 39 § (131/2019) määrittelee ajoneuvon kuljettajan ajo-opetuksessa. Esimerkiksi B-luokan ajo-oikeuden opetuksessa kuljettajaksi katsotaan opettaja sekä ajoharjoittelua ohjaava henkilö. Säännös kuitenkin tarkoittanee kuljettajalla ajo-oikeuden haltijaa, eikä sitä, joka tosiasiallisesti ohjailee autoa. Molemmat ovat kuitenkin vastuussa kuljetustehtävästä, joten heitä käsitellään rikos- ja pakkokeinolain mukaisina kuljettajina.

¹⁰² Pakkokeinolaki (450/1987) 6:3.1: ”Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan PKL 5:9:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.” Päätöksentekotason osalta lain 5:12:ssa viitattiin PKL 5:3:ään, jonka mukaan etsinnästä päätti pidättämiseen oikeutettu virkamies.

450/1987). Seulontakoesäännöksessä ei enää ole tällaista säännösviittausta, vaan siinä viitataan pelkästään käsitteeseen *henkilönkatsastus*, mikä kuitenkin esitöiden mukaan vastaa aikaisempaa säännösviittausta.¹⁰³

Kokeen suorittamisen turvaamisella viitataan lainvalmisteluaineiston perusteella muun muassa henkilön päihtymyksestä johtuvaan kyvyttömyyteen suoriutua seulontakokeesta. Luotettavan koetuloksen saamisella tarkoitetaan esimerkiksi tapauksia, joissa henkilön on syytä epäillä käyttäneen muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia, näitä kahta sekaisin tai jälkinauttimista.¹⁰⁴ Luotettavan koetuloksen saamisena voidaan myös pitää tarkkuusalkometrikoetta, koska se on hyväksytty oikeuskäytännössä vahvaksi näytöksi. Kokeesta kieltäytymistä käsitellään omassa alaluvussa.

Henkilönkatsastukselta vaadittavaa täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta vähentää henkilönkatsastuspäätöksen tekijälle harkintavaltaa jättävä *voidaan toimittaa* -termi. Säännös sinänsä kertoo yksiselitteisesti, missä tapauksissa henkilönkatsastus voidaan tehdä, mutta termi jättää päätöksentekijälle harkintavaltaa myös toimittamatta jättämisen suhteen.

Seulontakoesäännöksen esitöissä on mainittu esimerkkitapauksia, joissa poliisimiehellä on oikeus päättää henkilönkatsastuksesta. Näitä ovat 1) kun henkilö ei päihtymystilansa vuoksi kykene puhaltamaan seulonta-alkometriin, 2) henkilön epäillään käyttäneen muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia, 3) henkilön epäillään käyttäneen alkoholia ja muuta huumaavaa ainetta sekaisin, 4) jälkinauttiminen ja 5) epäselvyys teon törkeysarviosta.¹⁰⁵ Jälkinauttimisella tarkoitettaneen tässä yhteydessä sellaista jälkinauttimista, joka tapahtuu esimerkiksi heti seulontakokeen suorittamisen jälkeen.

Kaikki edellä mainitut esimerkkitapaukset viittaavat selviin ja yksinkertaisiin tapauksiin, joissa oikeusturvaedellytykset eivät vaadi päällystään kuuluvan poliisimiehen tekemää oikeudellista harkintaa.¹⁰⁶ Samanlaiseen lopputulokseen päätyi myös eduskunnan oikeusasiamies pakkokeinolakiuudistusta koskevassa lausunnossa *EOA 9.12.2010 dnro 4119/5/10*.

Edellä esittämäni systematiikan mukaisesti poliisimies voi päättää henkilönkatsastuksesta seulontakoesäännöksen perusteella sellaisissa yksinkertaisissa tapauksissa, joissa kuljetta-

---

¹⁰³ HE 222/2010 vp, s. 313.

¹⁰⁴ HE 222/2010 vp, s. 313.

¹⁰⁵ HE 222/2010 vp, s. 313.

¹⁰⁶ HE 222/2010 vp, s. 113.

jasta ei ole epäselvyyttä ja joissa *rikosoikeudellinen yksinkertaisuus* vastaa esimerkkiluettelon tapauksia. Esimerkkiluettelon kaltaisten tapausten ulkopuolelle jäävissä tapauksissa ratkaisu jäisi tehtäväksi henkilönkatsastussäännöksen mukaisesti, jolloin päätöksentekijä on pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tähän systematiikkaan viittaa lisäksi se, että rattijuopumus-nimike on erikseen mainittu henkilönkatsastussäännöksessä.

Voidaanko henkilö puhalluttaa rikosepäilyn selvittämiseksi hänen suostumuksensa perusteella? Poliisimiehen pyyntö puhalttaa voidaan eduskunnan apulaisoikeusasiamies ratkaisun *AOA 29.11.2010 dnro 3501/4/09* mukaan tulkita helposti velvoittavaksi käskyksi, josta ei ole mahdollisuutta kieltäytyä, minkä vuoksi suostumukseen perustuviin pakkokeinoihin oikeuttamisperusteina suhtaudutaan varauksellisesti. Ratkaisun mukaan virkamiehen tulisi arvioida pakkokeinon edellytysten olemassaoloa sen sijaan, että hän pyrkisi saamaan pakkokeinon kohteena olevan henkilön suostumuksen pakkokeinon toimittamiselle. Rikosta selvittäessä pakkokeinojen edellytykset tulee olla olemassa suostumuksen olemassaolosta huolimatta.

Oikeuskirjallisuudessa ei ole otettu yhtä tiukkaa linjaa pakkokeinojen edellytysten olemassaolosta kuin apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa. Henkilön suostuminen puhalluskokeeseen voidaan katsoa oikeuttamisperusteeksi. Tällöin puhallutettavan henkilön on oltava tietoinen hänen oikeuksistaan eli siitä, että hänellä ei ole laillista velvollisuutta alistua hänelle tehtävään kokeeseen. Lisäksi suostumus tulee antaa vapaaehtoisesti. Virkamiehen pyyntö puhalttaa voidaan tulkita käskyksi, josta ei ole kieltäytymisoikeutta.¹⁰⁷

Näyttäisi siltä, että rattijuopumusrikoksia selvittäessä lainmukainen toimivalta puhalluttamiseen tulee olla olemassa. Muutoin puhalluskokeen suorittamisesta tulee pidättäytyä. Salitukseksi voitaisiin katsoa suostumukseen perustuva ja vapaaehtoisesti annettu puhalluskoe, jolla henkilö osoittaa syyttömyytensä, jolloin vältetään mahdolliselta henkilönkatsastukselta.

4.3.5 *Tarkkuusalkometrikoe seulontakokeen perusteella*

Seulontakoesäännös mahdollistaa kuljettajan määräämisen henkilönkatsastukseen luotettavan koetuloksen saamiseksi. Tällaisena tuloksena pidetään tarkkuusalkometrikokeen tulosta.

---

¹⁰⁷ Fredman, ym. s. 712.

Uloshengitysilman alkoholipitoisuutta mittaavan tarkkuusalkometrikokeen tulos toimii vahvana näyttönä rattijuopumuksesta. Seulontakokeen tulos on suuntaa antava ja sen perusteella voidaan lähtökohtaisesti tehdä ratkaisu jatkotoimista.¹⁰⁸

Alkoholipitoisuuden mittaaminen hengitysilma-astasta säädettiin mahdolliseksi lailla rikoslain 23 luvun muuttamisesta (655/1994) syyskuun alussa vuonna 1994. Muutoksessa määriteltiin hengitysilman alkoholipitoisuuden raja-arvot. Puhalluskokeen ottamista verikokeen rinnalle perusteltiin muun muassa sillä, että se on työlästä ja aikaa vievää. Lisäksi hengitysilma-astasta otetuilla mittaustuloksilla on korkea vastaavuus verinäytteiden kanssa.¹⁰⁹ Tarkkuusalkometrit otettiin käyttöön vuonna 1998.¹¹⁰ Vuoden 2003 helmikuun alussa hengitysilman alkoholipitoisuuden raja-arvot määriteltiin nykyisiin arvoihin.¹¹¹

Henkilönkatsastukseksi luettavaan tarkkuusalkometrikokeeseen voidaan määrätä silloin, kun henkilöä todennäköisin syin epäillään rattijuopumuksesta.¹¹² Tarkkuusalkometrikoe tulee suorittaa henkilönkatsastusmenettelyä ohjaavien periaatteiden mukaisesti. Koetuloksen luotettavuusvaatimus poissulkee tarkkuusalkometrin käytön sellaisissa tapauksissa, joissa jälkikäteen voidaan horjuttaa koetuloksen luotettavuutta näyttönä. Tällaisena voidaan pääsääntöisesti pitää tapauksia, joissa kuljettajaa ei tavoiteta suoraan ajosta.

Seulontakokeen tuloksen ollessa lähellä rangaistavuuden raja-arvoa todennäköisten syiden arvioiminen hankaloituu. Tarkkuusalkometrikokeeseen voitaneen kuitenkin määrätä myös on syytä epäillä -näyttökynnyksen perusteella, koska näyttökynnys lisättiin henkilönkatsastussäännökseen vuoden 2004 alussa. Näyttökynnyksen lisäedellytys voidaan perustella seulontakokeen tuloksella.

4.3.6 Henkilönkatsastus seulontakokeesta kieltäytymisen perusteella

Seulontakoesäännöksen sanamuodon mukaan kokeesta kieltäytyneelle voidaan toimittaa henkilönkatsastus. Aikaisemmin voimassa olleen pakkokeinolain esitöissä todetaan, että henkilönkatsastus voi seulontakoesäännöksen soveltamisen yhteydessä kohdistua henki-

---

¹⁰⁸ HE 18/1992 vp, s. 6.

¹⁰⁹ HE 18/1992 vp, s. 5–6.

¹¹⁰ HE 90/2002 vp, s. 5.

¹¹¹ Ennen muutosta rattijuopumuksen rajana oli 0,25 mg/l, joka vastasi 0,5 promillea. Törkeän rattijuopumuksen rajana oli 0,60 mg/l, joka vastasi 1,2 promillea.

¹¹² HE 18/1992 vp, s. 6 ja HE 90/2002 vp, s. 7.

löö, jota ei epäillä rikoksesta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies käsitellyt asiaa ratkaisussaan *AOA 12.5.2011 dnro 3372/4/09*. Oikeusasiamies vahvistaa lainsäätäjän kannan tulkitsemalla seulontakoesäännöksen poikkeukselliseksi pakkokeinosaännökseksi juuri rikosepäilyvaatimuksen puuttumisen vuoksi.¹¹³

Ratkaisussa oikeusasiamies totesi, että henkilönkatsastus seulontakoesäännöstä sovellettaessa ei edellytä rikosepäilyä, mutta poliisilla ei silti ole velvollisuutta viedä henkilöä henkilönkatsastukseen pelkästään kieltäytymisen perusteella. Lisäksi oikeusasiamies katsoi, että henkilönkatsastuksen tulee perustua jokaisessa yksittäistapauksessa suhteellisuusharkintaan. Lainsäätäjän tarkoitus on tällä rinnastamisella ollut liikennevalvonnan tehokkuuden turvaaminen. Henkilölle jätetään mahdollisuus suostua kokeeseen, jolloin henkilönkatsastukselta vältytään. Tällaiseen kokeeseen suostuminen rajoittaa yksilönvapautta ainoastaan vähän.¹¹⁴

Oikeusasiamiehen ratkaisun mukaan kieltäytymistapauksissa harkinta tulee kohdistaa toimennpiteen kohteelle tai muulle henkilölle aiheutuvaan oikeudenloukkaukseen sekä muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin. Ratkaisussa ei ole avattu, mitä nämä muut asiaan vaikuttavat seikat ovat. Ratkaisu ei siten anna riittävästi tulkinta-apua säännökseltä edellytettäviin oikeusturva-, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksiin.

Seulontakokeesta kieltäytymisessä tulee huomioida myös itsekriminointisuoja, joka on osa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja perustuslaissa määriteltyä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.¹¹⁵ Tämä epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen mainitaan myös esitutkintalaissa (ETL 4:3). Tiivistetysti periaatteessa on kysymys siitä, että kenenkään ei tarvitse todistaa itseään vastaan. Oikeus olla todistamatta itseään vastaan konkretisoituu rikosprosessin alettua sekä sellaisissa tapauksissa, joissa henkilöllä on mahdollisuus joutua rikosprosessiin.¹¹⁶

---

¹¹³ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu on annettu vuonna 2011 eli ennen esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistusta.

¹¹⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu on annettu vuonna 2011 eli ennen esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistusta.

¹¹⁵ Launiala 2014, s. 3. EIT on ratkaisussaan *Funke v. France 10828/84 25.2.1993* katsonut itsekriminointisuojan olevan osa 6 artiklassa säädettyä oikeidenmukaista oikeudenkäyntiä (kohta 44).

¹¹⁶ Konkreettisen rikosepäilyn mahdollisuutta on käsitelty EIT:n ratkaisussa *Weh v. Austria 38544/07, 8.4.2004* (kohdat 41–43).

Seulontakoesäännös säätää poliisille oikeuden toimittaa seulontakoe säännöksessä mainitulle kohderyhmälle. Kieltäytymisen johdosta kuljettaja saadaan viedä henkilönkatsastukseen tarvittaessa fyysistä pakkoa käyttäen.¹¹⁷ Seulontakokeessa ei ole kysymys esitutkinnasta, joten esitutkintalain säännökset eivät tule sovellettavaksi.¹¹⁸ Myöskään rikosepäilystä ei ole kysymys, jolloin itsekriminointisuoja ei oikeuta kieltäytymään seulontakokeesta kuin ainoastaan niissä tapauksissa, joissa henkilöllä on vaara joutua rikosprosessiin.

Seulontakoesäännöksen sanamuoto ei aseteta ehdotonta velvollisuutta henkilönkatsastuksen toimittamiselle kokeesta kieltäytymisen yhteydessä, koska toimittamistoimivalta kuvataan *voidaan toimittaa* -termillä. Mikäli toimivalta olisi säädetty ehdottomaksi esimerkiksi *on toimitettava* -termillä, ei laillisuusvalvojan tulkintaa edellä mainitussa muodossa tarvittaisi. Laillisuusvalvojan kannanotto tarkoittaa jonkin verran säännöksen sisältämää menettelytapaa eli se toisin sanoen määrittelee sisällön voidaan toimittaa -termille. Tällainen sääntelytapa viittaa harkinnan käyttöön, mutta myös tämä jättää aukkoja harkinnan kohteena oleviin seikkoihin.

Rikosepäilyn vaatimusta vastaan puhuu myös aiemmin voimassa olleen säännöksen hallituksen esityksen maininta ”kieltäytymisen vuoksi toimitettava henkilönkatsastus voi kohdistua liikennevalvonnassa myös sellaiseen, jota ei voida epäillä rikoksesta”.¹¹⁹ Samanlainen kanta on otettu myös uudemmassa oikeuskirjallisuudessa.¹²⁰ Ristiriidan säännöksen aiemmillä esitöillä asettaa vuoden 2002 lainvalmisteluaineisto, jossa aiemman sääntelyn on tullut vaativan rikosepäilyn henkilönkatsastuksen edellytykseksi.¹²¹ Tämä aineisto on ollut käytävissä oikeusasiamiehen ratkaisun ajankohtana.

Seulontakoesäännöksen sanamuodon mukaan moottoriajoneuvon *kuljettaja* voidaan määrätä kokeeseen. Säännöksen toisessa virkkeessä mainitaan henkilönkatsastuksen toimittamisen edellytykset. Sanamuodosta voidaan tehdä sellainen tulkinta, että mainitut edellytykset viittaavat kuljettaja-termiin. Kuitenkin esitöissä säännöksen toisen virkkeen perusteluissa ei

---

¹¹⁷ Seulontakokeesta kieltäytymisen suhdetta haitantekoon virkamiehelle (RL 16:3, 563/1998) on käsitelty KKO:n ratkaisussa KKO 1999:65. Päätöksen mukaan pelkkä kieltäytyminen poliisimiehen antamasta käskystä alistua seulontakokeeseen ei täytä haitanteon tunnusmerkistöä. Ratkaisussa ei otettu kantaa niskoittelun (RL 16:4, 815/2011) tunnusmerkistön täyttymiseen. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu (Launiala 2014, s. 10–12), että niskoittelun tunnusmerkistö täytyisi kieltäytymisen yhteydessä.

¹¹⁸ Launiala 2014, s. 4.

¹¹⁹ HE 14/1985 vp, s. 74.

¹²⁰ Niemi 2016, kohdassa Pakkokeinot: Liikennevalvonta ja alkometri.

¹²¹ HE 90/2002 vp, s 6–7.

enää mainita henkilönkatsastuksen kohteeksi *kuljettaja*, vaan tässä yhteydessä käytetään termejä *epäilty* tai *rikoksesta epäilty*.¹²² Tällainen sääntely vastaa vuonna 2002 lainvalmisteluaineistossa esitettyä kantaa siitä, että henkilönkatsastus voidaan tehdä rikoksesta epäillylle.

Henkilönkatsastusta tarkastellaan seuraavaksi esiselvitysmenettelyn kautta. Esiselvitysmenettely tuli uutena esitutkintalakiin lainsäädäntöuudistuksen yhteydessä 1.1.2014. Vastaavaa sääntelyä ei ollut kumotussa esitutkintalaissa (449/1987).¹²³ Esitutkintaviranomaiselle asetetaan velvollisuus tarvittaessa selvittää rikosepäilyyn liittyvät seikat ennen kuin ketään asetetaan rikoksesta epäillyksi (ETL 3:3.2). Säännöksen sanamuodosta käy ilmi, että menettelyllä pyritään välttämään aiheettomasti rikoksesta epäillyn asemaan asettamista. Esiselvitysmenettely on tarkoitettu sellaisiin tulkinnanvaraisiin tapauksiin, joissa ei vielä tiedetä, onko kyseessä rikos. Lisäksi sillä pyritään estämään rikosepäilystä epäillylle aiheutuvia haitallisia seurauksia.¹²⁴ Esitutkinnan aloittamisesta päättää tutkinnanjohtaja¹²⁵, mutta tarpeelliset esitutkintatoimenpiteet saadaan kuitenkin aloittaa ennen tutkinnanjohtajan päätöstä (ETL 3:3.3).

Puhalluskokeesta tai sylkinäytteestä kieltäytyneen henkilön vieminen henkilönkatsastukseen ei välttämättä ole esitutkintaa vaan niin sanottua alustavaa tutkintaa, jolla pyritään selvittämään, onko asiassa syytä epäillä rikosta. Näin on todennut eduskunnan apulaisoikeusasiamies ratkaisussaan *AOA 12.5.2011 dnro 3372/4/09*.¹²⁶

Esiselvitystä tehtäessä huomioon tulee ottaa esitutkintalain esitutkintaperiaatteet.¹²⁷ Luvun tasapuolisuusperiaate ohjaa ottamaan huomioon rikoksesta epäillyn puolesta ja vastaan ole-

¹²² HE 222/2010 vp, s. 313. ”Momentin toisessa virkkeessä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen voitaisiin momentin toisen virkkeen mukaan turvautua esimerkiksi silloin, kun epäilty ei päihtymystilansa voimakkuuden pysty suoriutumaan puhalluskokeesta. Rikoksesta epäilty voitaisiin toimittaa verikokeeseen myös, mikäli puhalluskokeen vuoksi tai muuten on syytä epäillä, että hän on käyttänyt muuta huumavaa ainetta kuin alkoholia, alkoholin ja muun huumavaan aineen sekakäyttöä tai jälkinauttimista.”

¹²³ HE 222/2010 vp, s. 179.

¹²⁴ HE 222/2010 vp, s. 179.

¹²⁵ Esitutkintatoimenpiteiden aloittamisesta voi päättää tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaava virkamies ennen tutkinnanjohtajan määräytymistä (HE 222/2010 vp, s. 180.). Tällainen toimivalta on esimerkiksi yleisjohtajana toimivalla poliisipäällystään kuuluvalla virkamiehellä.

¹²⁶ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu on annettu vuonna 2011 eli ennen esitutkinta- ja pakkokeinonlain uudistusta. Vanhassa esitutkintalaissa (449/1987) ei ollut säännöstä esiselvityksestä. Uudessa esitutkintalaissa (805/2011) on kyseinen säännös. ETL 3:3.2 mukaan ”ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.”

¹²⁷ HE 222/2010 vp, s. 179.

vat seikat (ETL 4:1). Kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää kuin on tarpeen esituttu tavoitteen saavuttamiseksi (ETL 4:5) ja henkilön oikeuksiin puuttuminen tulee olla oikeassa suhteessa selvitettävään rikokseen nähden (ETL 4:4).

Lainsäädännössä ei ole avattu sitä, millaista näyttöä rikoksesta epäillyn asemaan asettaminen vaatii. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan *AOA 12.5.2011 dnro 3372/4/09* käsitellyt myös rikosepäilyn edellyttämää näyttövaatimusta. Ratkaisussa apulaisoikeusasiamies lausuu, että ”henkilöä ei tule asettaa rikoksesta epäillyksi, jollei rikosepäilyä voida perustellusti kohdistaa nimenomaan häneen”.

Esiselvitystä koskeva sääntely ei näyttäisi estävän henkilönkatsastuksen käyttöä rikoksen esiselvitysvaiheessa. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin otettu vahvasti sellainen kanta, että rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen vaatii aina vähintäänkin epäilyn rikoksesta. Esiselvitysvaiheen alustavien tutkintatoimenpiteiden aikana pakkokeinot eivät ole käytössä.¹²⁸ Tarpeellisiksi esitutkintatoimenpiteiksi ei siis katsota pakkokeinoja, joten niiden käyttö näyttäisi rajautuvan ulos esiselvitysmenettelystä.

Poliisihallitus on ohjeistanut puhalluskokeen ja sylkitestin perusteella tehtävän henkilönkatsastuksen toimittamista. Ohjeen mukaan sellaisissa tapauksissa, joissa pakkokeinon perustana ei ole rikosepäilyä, pakkokeinon suorittamisesta kirjataan sekalaisilmoitus (S-ilmoitus), jonka nimikkeeksi laitetaan ”Pakkokeinolain 9 luvun 2 §:n mukainen tutkinta”.¹²⁹ Menettely noudattaa esiselvitysmenettelyn kaavaa.

Uusimmassa lainvalmisteluaineistossa henkilönkatsastuksen kohteena pidetään rikoksesta epäiltyä. Tätä tulkintaa tukee myös apulaisoikeusasiamiehen kannanotto kieltäytymisen lisäksi vaadittavasta harkinnasta, vaikkakin itse ratkaisun henki ei ollut tämä. Lisäksi oikeuskirjallisuuden kannanotto siitä, että pakkokeinojen edellytyksenä on rikosepäily, kääntää vaakakuppiä rikosepäilyvaatimuksen suuntaan. Rikosepäilyvaatimus on myös oikeusturvasekä perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta järkevin tulkinta, koska säännöksen sanamuoto ei sisällä pakkokeinosäännökseltä vaadittavia oikeusturvatekijöitä. Kieltäytymisen perusteella tehtävän henkilönkatsastuksen edellytyksenä näyttäisi siis rikosepäily. Poliisihallituksen ohjeessa mainitun esiselvitysmenettelyn kaltaisen prosessin sijaan tapahtumaa tulisi tutkia normaalina esitutkintana.

---

¹²⁸ Fredman, ym. 2020, s. 682 ja 745 sekä Rantaeskola 2019, s. 281.

¹²⁹ Poliisihallituksen ohje POL-2014-9220, s. 1.

4.3.7 Ajon estäminen päihtymyksen vuoksi raja-arvon alle jäävissä tapauksissa

Tieliikennelaki mahdollistaa ajon estämisen päihtymyksen vuoksi (TLL 183 §). Säännös antaa poliisimiehelle, rajavartiomiehelle ja tullimiehelle toimivallan kieltää ja tarvittaessa estää kuljettajan ajon jatkaminen, mikäli 1) kuljettajalle tehtävällä kokeella havaitaan alkoholia alle laissa säädetyn rangaistavuuden ja 2) alkoholin aiheuttama päihtymys vaikuttaa ajokykyyn. Ajoa voidaan jatkaa, kun alkoholi on poistunut elimistöstä. Säännöksen esitöissä on arvioitu, että käytännön valvontatoimet tulevat kohdistumaan 0,2–0,5 promillen tilassa oleviin kuljettajiin. Ajokyvyn arviointi jätetään liikenteenvalvojan tehtäväksi.¹³⁰

Säännöstä sovelletaan silloin, kun moottorikäyttöisen ajoneuvon tai raitiovaunun kuljettajaa ei todennäköisin syin epäillä rattijuopumuksesta. Sanamuodon mukaan ainoastaan kuljettajalle tehdyllä kokeella todettu päihtymystila mahdollistaa säännöksen soveltamisen. Tämä tarkoittaa seulontakokeella todettua ja alle rangaistavuuden puhaltavaa kuljettajaa. Näin ollen säännöstä ei voida soveltaa esimerkiksi kieltäytymistapauksissa. Toimivallan käyttäminen on rajattu rikos- ja hallinto-oikeudellisen harkinnan kannalta yksinkertaisiin ja selviin tapauksiin.

4.4 Näyttökynnykset pakkokeinojen yhtenä edellytyksenä

4.4.1 Yleistä näyttökynnyksistä

Rikosprosessissa käytetään näyttökynnyksiä *on syytä epäillä, todennäköisiä syitä* ja *syyllisyydestä ei jää järkevää epäilyä*. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa näyttökynnykseksi katsotaan *ei ole syytä epäillä* -näyttökynnys.¹³¹ Pakkokeinoja sääntelee viisi näyttökynnystä: *ei ole syytä epäillä, on syytä epäillä, todennäköiset syyt, erittäin pätevin perustein voidaan olettaa ja verekseltään tai pakenemasta*.¹³² Näyttökynnykset ovat lainsäätäjän kielellisesti luomia abstrakteja määritelmiä tietyille näyttövaatimustasolle. Abstraktien näyttökynnysten lisäksi oikeuskirjallisuudessa on määritelty konkreettinen näyttökynnys. Tällä tarkoitetaan yksittäistapauksissa vaadittavan näytön tasoa.¹³³

¹³⁰ HE 180/2017 vp, s. 278–279.

¹³¹ Rantaeskola 2019, s. 23.

¹³² Rantaeskola, 2019, s. 284.

¹³³ Pölönen 1993, s. 140–141.

Näyttökynnyksiä kuvaavat käsitteet on kirjoitettava yleiseen – abstraktiin – muotoon, koska mitään tarkkaa määritelmää ei voida laatia.¹³⁴ Näyttökynnyksien tarkoituksena on ohjata päätöksentekijää harkitsemaan päätöksen perusteita (ohjausfunktio).¹³⁵ Selvää on, että näyttökynnyksillä on myös oikeusturvafunktio, jolla suojataan yksilöä viranomaisten mielivaltaalta. Apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan *AOA 1.2.2005 dnro 2955/4/04* todennut, että ”perusoikeuksien merkitys murenee, mikäli niiden rajoittamista merkitsevien pakkokeinojen käyttöä koskevia näyttökynnyksiä ei harkita asianmukaisen tiukasti”.¹³⁶

Näyttökynnykset juontavat juurensa historiallisesta oikeuskäytännöstä. Vanhassa roomalaisessa oikeudessa sekä keskiaikaisessa kanonisessa oikeudessa tehtiin harkintaa olemassa olevien todisteiden pohjalta ja tuomio voitiin antaa, kun todisteiden syytettyä vastaan harkittiin olevan riittäviä. Kristinuskon tultua viralliseksi uskonnoksi Rooman valtakunnassa 300-luvun loppupuolella keisari julisti, että tuomio voidaan antaa vasta kun todisteet syytettyä vastaan ovat ilmeisiä ja epäilyksettömiä (*Indiciis indubitatis*). Paavi St. Gregory the Great lausui 500-luvun lopussa, että on törkeää ja sopimatonta antaa tuomio epäselvässä asiassa (*Grave satis est et indecens, ut in re dubia certa detur sententia*). Myöhemmin 800-luvun alussa kanonisessa oikeudessa todisteilta vaadittiin korkeaa tasoa.¹³⁷

Rikosprosessissa pakkokeinoja käyttävien virkamiesten toiminnassa on hyvin todennäköisesti vakiintunut tietynlainen käytäntö näyttökynnyksien soveltamisessa. Näyttökynnyksien muuttuminen voisi vaikeuttaa viranomaisen toimintaa ja johtaa väärin päätöksiin, joten näyttökynnyksiä pidetään oikeuskirjallisuudessa pääsääntöisesti muuttumattomina.¹³⁸

Tutkimuskysymyksen problematiikkaa voidaan yleisellä tasolla ajatella siten, että soveltuvatko pakkokeinolain näyttökynnyksiä sisältävät säännökset sellaisiin rikostyyppeihin, joissa epäiltyjä voi olla useampi, mutta tekijöitä voi olla vain yksi. Rattijuopumusrikosten lisäksi tällainen on esimerkiksi rikoslain törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen (RL 23:2, 545/1999). Näyttökynnyksillä on merkitystä myös rikoksissa, joiden tekemiseen voi osallistua useampi henkilö, mutta jotka on käytettävissä olevien todisteiden perusteella tehty vain yksi henkilö.

¹³⁴ Jonkka 1991, s. 127 ja Rantaeskola 2019, s. 20.

¹³⁵ Jonkka 1991, s. 127.

¹³⁶ Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu koskee kiinniottamisen edellytyksiä, mutta on analogisesti sovellettavissa muihinkin pakkokeinoihin. Jatkamisvaaran on syytä epäillä -näyttökynnys tulee perustella *tilannekohtaisten olosuhteiden perusteella*.

¹³⁷ Shealy Jr, 2013, s. 268–269.

¹³⁸ Jonkka 1991, s. 111 ja Jonkka 1993, s. 141.

4.4.2 On syytä epäillä -näyttökynnys pakkokeinojen käyttämisessä

Pidättämisen tai vapauden riistämisen edellytyksenä ovat ihmisoikeussopimuksen mukaan laissa säädetty oikeus sekä uskottava epäily rikoksesta (EIS 5 artikla). Uskottava epäily (reasonable suspicion¹³⁹) on muotoutunut EIT:n oikeuskäytännössä. EIT toteaa *Fox, Campbell ja Hartley v. the United Kingdom 30.8.1990* -tapauksen ratkaisussa, että järkevä tai uskottava epäily edellyttää olemassa olevia faktoja tai tietoja, joiden perusteella objektiivinen tarkkailija pitää mahdollisena, että henkilö on syylistynyt rikokseen. Se, mitä kulloinkin pidetään järkevänä tai uskottavana, vaihtelee tapauskohtaisesti.¹⁴⁰ Yhdysvaltalaisessa Common Law -järjestelmässä on myös käytössä reasonable doubt -näyttökynnys.¹⁴¹

Pakkokeinolaissa *on syytä epäillä* -näyttökynnys kuvaa todennäköisyysporrastuksen alinta positiivisen rikosepäilyn tasoa. Hallituksen esityksessä syytä epäillä -näyttökynnys määritellään seuraavasti: ”Rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen.”¹⁴² On syytä epäillä -näyttökynnys tarkoittaa pienintä mahdollista todennäköisyyden astetta ja tätä näyttökynnystä ei voida asettaa liian korkealle, koska epäilyn vahvistumisen odottaminen voisi joissain tapauksissa haitata rikoksen selvittämistä. Rinnakkaista *on syytä olettaa* -näyttökynnystä¹⁴³ käytetään pakkokeinolaissa esimerkiksi takavarikoinnin (PKL 7:1) ja peitelty tiedonhankinnan (PKL 10:14.1, 628/2015) edellytyksissä.¹⁴⁴

Esitutkinta voidaan aloittaa silloin, kun on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Pakkokeinojen käytön edellytyksenä tapahtuneeksi epäillyn rikoksen lisäksi on muitakin seikkoja, joiden täytyy toteutua tietyllä todennäköisyydellä. Toisin sanoen rikoksesta epäilty on kytkettävä joidenkin konkreettisten seikkojen perusteella tutkittavana olevaan rikokseen.¹⁴⁵ Kor-

¹³⁹ Suomenkielisessä ihmisoikeussopimuksen käännöksessä käytetään *on syytä epäillä* -termiä ja englanninkielisessä käännöksessä termi kirjoitetaan muotoon *reasonable suspicion*. Jokela käyttää teoksessaan (Rikosprosessioikeus, 2018, s. 204) käännöstä ”reasonable doubt”.

¹⁴⁰ EIT *Fox, Campbell ja Hartley v. the United Kingdom (1990)*, kohta 32: ”The Court agrees with the Commission and the Government that having a ”reasonable suspicion” presupposes the existence of facts or information which would satisfy an objective observer that the person concerned may have committed the offence. What may be regarded as ”reasonable” will however depend upon all the circumstances”.

¹⁴¹ Tuomari Harry A. Blackmun toteaa ratkaisussa *Victor v. Nebraska 22.3.1994*, että on syytä epäillä -näyttökynnysellä tulee olla konkreettinen merkitys ja sen on oltava tarkkarajainen, jotta se antaisi riittävän suojan soveltamisen sen kohteena olevalle henkilölle.

¹⁴² HE 14/1985 vp, s. 16.

¹⁴³ Termiä käytetään esimerkiksi esineen, tms. mahdollisen todistusarvon kuvaamiseen tai tietyn tapahtuman kulun todennäköisyyteen.

¹⁴⁴ HE 14/1985 vp, s. 16.

¹⁴⁵ Niemi 2016, kohdassa Pakkokeinot: Syytä epäillä

keimman oikeuden ratkaisun *KKO 2007:7* mukaan on syytä epäillä -näyttökynnyksen soveltaminen edellyttää, että on olemassa konkreettinen seikka tai seikkoja, joiden perusteella rikosepäily voidaan kohdistaa tiettyyn henkilöön.¹⁴⁶

Esitutinnan aloittamiseen viittaava on syytä epäillä -näyttökynnys ja pakkokeinojen käyttöön viittaava on syytä epäillä -näyttökynnys ovat lähtökohtaisesti samantasoisia. Esitutinnan toimittamisvelvollisuutta ohjaava esitutkintalain säännös velvoittaa esitutkintaviranomaisen toimittamaan esitutinnan, kun on syytä epäillä rikosta (ETL 3:3.1). On syytä epäillä -näyttökynnyksellä tehtävälle henkilönkatsastukselle ei ole asetettu vastaavaa velvollisuutta, koska toimittamistoimivalta kuvataan ”saadaan”-verbillä. Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisun AOK 15.12.2003 483/1/02 mukaan tällainen sääntelytekniikka asettaa on syytä epäillä -näyttökynnyksellä tehtävälle pakkokeinolle esitutinnan aloittamiskynnystä korkeamman näyttökynnyksen.

4.4.3 *Todennäköiset syyt -näyttökynnys pakkokeinojen käyttämisessä*

Todennäköiset syyt -termi viittaa jo sanamuotonsa mukaisesti korkeampaan todennäköisyysasteeseen kuin on syytä epäillä -termi. Pakkokeinolain esitöissä on avattu todennäköisten syiden käsitettä. Todennäköiset syyt tarkoittavat sitä, että ”pitää olla enemmän todennäköistä, että epäily osoittautuu oikeaksi kuin että se osoittautuu vääräksi”. Näyttökynnystä on myös kuvattu matemaattisesti siten, että todennäköisyys epäilyn oikeellisuudesta tulee olla yli 50 prosenttia.¹⁴⁷

Todennäköisten syiden soveltaminen edellyttää, että todennäköisyys henkilön rikokseen syyllistymiselle on suurempi kuin sen vastakohta. Matemaattisesti epäily voidaan ilmaista siten, että epäilyn todennäköisyys $X > 50 \%$. Mikäli kaksi henkilöä on todennäköisin syin epäiltynä teosta, jossa tekijöitä voi olla vain yksi, matemaattisesti ilmaistuna todennäköisyys X tällöin olisi $X > 50 \% + X > 50 \% = X > 100 \%$. Todennäköisyys ei voi ylittää 100 prosenttia, mistä seuraa se, että kaksi henkilöä ei siis voi olla todennäköisin syin syyllistynyt rikokseen, jossa voi olla vain yksi tekijä.

Henkilönkatsastussäännöksen uudemmissa esitöissä edellä mainittua numeerista esitystapaa on tarkennettu. Pelkästään yhden henkilön ollessa rikoksesta epäiltynä näyttökynnystä ei

¹⁴⁶ Ratkaisussa on kysymys vanhan pakkokeinolain 5a luvun 4 §:n § momentin mukaisen teknisen kuuntelun luvan myöntämisestä. Säännöksessä näyttökynnyksenä on syytä epäillä -näyttökynnys.

¹⁴⁷ HE 14/1985 vp, s. 16; HE 52/2002 vp, s. 22; Niemi 2016, kohdassa Pakkokeinot: Todennäköiset syyt, ja Fredman, ym. 2020, s. 709.

voida ilmaista numeerisesti. Mikäli epäiltyjä on useita, mutta tosiasiallisia tekijöitä vain yksi, ei henkilönkatsastusta voida todennäköisin syin kohdistaa kaikkiin henkilöihin. Tällöin todennäköisten syiden numeraalinen esitystapa konkretisoituu.¹⁴⁸

Oikeuskirjallisuudessa esitetään kanta, että näyttökynnyksen abstraktin määritelmän vuoksi inhimillistä toimintaa arvioitaessa ei voida täsmällisesti päätyä tiettyihin matemaattisiin todennäköisyysarvoihin. Käytäntö on osoittanut, että vangitsemiseen vaadittava todennäköisyys on hieman korkeammalla kuin pidättämiseen tarvittava todennäköisyys, vaikka molempien näyttökynnyks kuvataan samalla termillä.¹⁴⁹

Rikosprosessin eri vaiheissa käytettävissä on vaihteleva määrä tietoa, joten yhtenäistä todennäköisyysasteikkoa ei välttämättä ole mahdollista tehdä. Se, että esitutinnan alkuvaiheessa näyttö osoittaa korkeaa todennäköisyyttä syyllisyyden suuntaan, ei tarkoita sitä, että todennäköisyys syyttömyydestä olisi pienempi.¹⁵⁰ Todennäköisten syiden ollessa määritelty abstraktiin muotoon jättää se harkinnanvaraa soveltajalle. Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri katsoi päätöksessään AOK 15.12.2003 483/1/02 perusoikeussuojan vesittyvän, mikäli näyttökynnyksiä ei oteta vakavasti.

4.4.4 Näytön arviointi ja perustelu pakkokeinopäätöstä tehtäessä

Kuinka näyttöä tulisi arvioida pakkokeinopäätöstä tehdessä? Tuomarin tekemää harkintaa tuomioistuimessa ratkaistavana olevassa asiassa – esimerkiksi vangitsemisasiassa – ohjaa oikeudenkäymiskaari (4/1734, OK), jonka säännöksessä esitetty harkinta perustuu esitettyihin todisteisiin ja muihin asian käsittelyssä esiin tulleisiin seikkoihin. Harkinnan perusteella on päätettävä, mitä asiassa on näytetty ja mitä on jäänyt näyttämättä. Rikosasiassa vastaava säännös on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11:4. Todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo on arvioitava vapaalla todistusharkinnalla perusteellisesti ja tasapuolisesti (OK 17:1.2, 732/2015). Pakkokeinolainsäädännössä ei ole vastaavaa säännöstä, mutta edellä mainitun säännöksen hengen tulisi ohjata päätöksentekoa myös pakkokeinolakia sovellettaessa muissakin pakkokeinoissa, kuin tuomioistuimen päättämässä vangitsemisasiassa.

Pakkokeinosäännöksissä olevien näyttökynnyksien perustelu on oikeudellista ratkaisutoimintaa, jolla pyritään selvittämään riittävä tosiseikasto päätöksentekoa varten. Näyttökynnyksien

---

¹⁴⁸ HE 52/2002 vp, s. 22.

¹⁴⁹ Fredman, ym. 2020, s. 710.

¹⁵⁰ Jonkka 1991, s. 125–126.

edellyttämässä harkinnassa sovelletaan normaaleja tulkintaperiaatteita, kuten perus- ja ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa. Näyttökynnysten perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta korostuu etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa käydään rajanvetoa näyttökynnyksen ylittymisestä. Näyttö(kynnys)harkinta, joka on punnintaa rikosoikeudellisen vastuun ja yksilön oikeusturvaintressin välillä, tehdään tapaukseen liittyvien konkreettisten tosiseikkojen perusteella ja vasta riittävästi näytettyä tosiseikastoa voidaan käyttää päätöksen perustana.¹⁵¹ Oikeuskirjallisuudessa näytön arviointi on jaettu kolmeen kriteeriin: 1) näyttöaineiston valikoituminen ja rajaaminen, 2) todistusarvon määrittely ja 3) näytön riittävyys prosessitoimen kannalta.¹⁵²

Näyttöharkinta kuuluu tuomioistuimen päätösharkintaan rikosasian tuomiota päätettäessä, mutta harkintaa tehdään myös pakkokeinoasian, kuten vangitsemisen, pidättämisen tai henkilönkatsastuksen, ratkaisemisen yhteydessä. Tämän vuoksi tuomioistuimen harkintaa käsittelevää oikeuslähdetä voitaneen soveltuvin osin soveltaa myös pakkokeinoprosessissa. Todistusharkinta määritellään argumentaatioprosessiksi, jolla todetaan jutun ratkaisun kannalta merkitykselliset tosiasiat. Harkinnassa ei ole kysymys pelkkien tosiasioiden ja niiden todennäköisyyksien esille tuomisesta, vaan tosiasioita ja todennäköisyyksiä koskevista lausumista, jotka edellyttävät normien ymmärtämistä ja tulkintaa.¹⁵³

Näyttökynnykset määritellään yleisillä käsitteillä, jotka jättävät lainkäyttäjälle laajan soveltamismahdollisuuden. Tuomioistuimessa tapahtuvaa näyttökynnysharkintaa on käsitelty oikeuskirjallisuudessa paljon, mutta esitutinnan aikana tapahtuvasta harkinnasta on vähemmän lähdeaineistoa. Lainkäyttäjän tehtävä on täsmentää näyttökynnys konkretiaksi tuomioistuimessa jokaisessa yksittäisessä tapauksessa.¹⁵⁴ Tätä voitaneen soveltaa myös esitutinnan aikana.

Esitutinnan alussa pakkokeinopäätös tehdään yleensä vähäisten käytössä olevien tosiseikkojen perusteella. Tämä asettaa haasteita muun muassa oikeusturvalle. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan *AOA 23.6.2010 dnro 3686/4/08* todennut, että kiireellisesti ja puutteellisin tiedoin tehdyn pakkokeinopäätöksen jälkikäteisessä arvioinnissa on käytettävä niitä tietoja, jotka olivat päätöksentekijän käytettävissä päätöksentekohetkellä.

¹⁵¹ Jonkka 1998, s. 1259–1260.

¹⁵² Jonkka 1993, s. 20 ja Jonkka 1998, s. 1259.

¹⁵³ Klami 2000, s. 16 ja 20 sekä Rantaeskola 2019, s. 20–21.

¹⁵⁴ Jonkka 1991, s. 111–112.

Todennäköisyyttä voidaan kuvata muun muassa tilastollisella ja subjektiivisella tulkinnalla. Tilastollisella todennäköisyydellä tarkoitetaan satunnaisten olosuhteiden tai asioiden todennäköisyyttä ilmentyä. Tällainen voi olla esimerkiksi tietty silmäluku nopanheitossa. *Jonkka* on todennut, että pelkästään tilastolliseen todennäköisyyteen perustuva tulkinta on lähes käyttökelvoton prosessioikeudessa, koska se ei keskity yksittäisen tapahtuman olosuhteiden arviointiin.¹⁵⁵

Tilastollisella todennäköisyystulkinnalla voi olla käyttöä pakkokeinoharkinnassa harkittaessa tietyn olosuhteen todennäköisyyttä. Tilastoja voidaan tulkita käänteisesti siten, että mitä pienempi todennäköisyys yhdellä olosuhteella on, sitä todennäköisempi on toisen olosuhteen olemassaolo. Esimerkkinä esitän murtautumisen kerrostalon varastotiloihin. Taloyhtiön ulkopuolisen henkilön löytyminen rikospaikalta, jonne hänellä ei ole järkevää sidettä, osoittaa suurempaa todennäköisyyttä tämän henkilön syyllisyydelle, kuin sellaisen henkilön, joka asuu kyseisessä kerrostalossa. Sattuman todennäköisyys sille, että ulkopuolinen henkilö on laillisella asialla rikospaikan läheisyydessä, on tällöin pienempi.

Subjektiiivisen todennäköisyysarvion tekeminen perustuu tapahtumatietojen ja -olosuhteiden kokonaisvaltaiseen arviointiin. Subjektiiivisessa todennäköisyysarvioinnissa arvioidaan sitä, kuinka uskottavana olosuhdetta voidaan pitää sillä hetkellä käytettävissä olevan rationaalisen tiedon valossa. Tällainen todennäköisyysarvio perustuu olemassa olevaan olosuhteeseen ja sillä voidaan arvioida tiettyä ainutkertaista tapahtumaa. Tiedon lisääntyminen vaikuttaa todennäköisyysarviointiin.¹⁵⁶

Oikeustieteessä näytön arviointia on lähestytty todistusteemojen kautta. Todistusteemalla tarkoitetaan tiettyä tai tiettyjä jutun kannalta merkityksellisiä oikeustositseikkoja, jotka halutaan näyttää toteen. Todistusteema pyritään näyttämään toteen todistustositseikoilla, joita voivat olla muun muassa silminnäkijöiden lausumat sekä DNA- ja sormenjälkitutkimusten tulokset. Todistusteema voi tulla näytetyksi syy-seuraussuhteen tai loogisen päättelyn kautta.¹⁵⁷

Henkilönkatsastuspäätöstä rattijuopumusrikosepäilyssä tehtäessä joudutaan riittävässä määrin osoittamaan todennäköisyys sille, että henkilö kuljetti moottorikäyttöistä ajoneuvoa päih-

---

¹⁵⁵ Jonkka 1991, s. 18.

¹⁵⁶ Jonkka 1991, s. 19–23.

¹⁵⁷ Klami 2000, s. 20–21.

tyneenä. Päätösprosessi on kaksivaiheinen: 1) perustellaan epäily, että henkilö kuljetti moottorikäyttöistä ajoneuvoa ja 2) perustellaan epäily, että kuljettaja oli päihtynyt. Puhallusratsiatyypisessä valvontamuodossa molemmat vaiheet tulevat perustelluiksi samalla hetkellä, kun taas usean epäillyn tapauksissa molemmat vaiheet tulee tehdä kaikkien henkilöiden kohdalla.

Todistusteeman toteen näyttämisesä on oikeustieteessä vallalla kaksi erilaista metodia, teemametodi ja todistusarvometodi. Teemametodilla arvioidaan todistusteeman todennäköisyyttä käytössä olevien tosiseikkojen perusteella. Tosiseikoille annetaan tietty todennäköisyys, joka osoittaa teeman todennäköisyyden ja sen negaation. Teemametodin ajatus on se, että todistusteeman ja sen vastakohtan todennäköisyys on yhteenlaskettuna 1. Teemametodi voidaan yksinkertaisesti esittää seuraavasti: Jos sille, että päihtynyt henkilö seisoo omistamansa henkilöauton vieressä, asetetaan rattijuopumusepäilyä osoittavaksi todennäköisyysdeksi 75 prosenttia, tällöin vastakohtan eli syyttömyyden todennäköisyysdeksi jää 25 prosenttia.¹⁵⁸

Teemametodia on kuitenkin kritisoitu, koska edellä kuvatun kaltaista mustavalkoista ajattelutapaa ei voida pitää järkevänä näytön arvioinnissa. Teemametodin käytettävyyttä ja luotettavuutta heikentää tosiasioille asetetut todennäköisyydet. Jos epäilyä tukevalle näytölle asetetaan todennäköisyysdeksi 75 prosenttia, jolloin negaation arvoksi jää 25 prosenttia. Mikäli negaation todennäköisyydestä esitetään lisää näyttöä, sen todennäköisyys muuttuu suuremmaksi. Alkuperäistodennäköisyys epäilyä tukevasta näytöstä ei muutu pienemmäksi, koska arvio tehdään nojaten tiettyyn tosiseikkaan. Näin ollen teeman todennäköisyyden ja sen vastakohtan summaksi voi tulla jotakin muuta, kuin yksi.¹⁵⁹

Käyttökelpoisempänä metodina on viime aikoina pidetty todistusarvometodia, jossa esitettyjen tosiseikkojen todennäköisyyttä arvioidaan kokemussääntöjen perusteella teeman toteutumisen kannalta. Tosiseikan ja todistusteeman välillä pitää olla kausaalinen tai looginen suhde. Metodissa ei huomioida tosiseikan negaatiota, vaan siinä arvioidaan pelkästään se, millä todennäköisyydellä tosiseikka todistaa jommastakummasta, teeman toteutumisesta tai sen negaatiosta. Todennäköisyyksien summa ei teemametodin kaltaisesti ole 1, vaan se voi

---

¹⁵⁸ Klami 2000, s. 27–35.

¹⁵⁹ Klami 2000, s. 28.

olla jotakin muuta.¹⁶⁰ Todistusarvometodi näyttäisi korjaavan teemametodin ongelmat tosiseikkojen todennäköisyyksien arvioinnissa.

Pakkokeinopäätösharkinnassa todistusarvometodi yhdistettynä vapaaseen todistusharkintaan on käyttökelpoisempi keino todistaa teeman todennäköisyydestä. Tapauksen tosiseikkojen todennäköisyyksiä arvioidaan kokemussääntöjen kautta, jolloin saadaan riittävät perusteet päätökselle.

Pakkokeinolain esitöissä mainitaan vangitsemisen kohdalla, että pakkokeinoa esittävän virkamiehen on ilmaistava totuudenmukaisesti ja tasapuolisesti kaikki pakkokeinon perusteena olevat seikat. Pakkokeinon yleisiin edellytyksiin kuuluvan näyttökynnyksen osalta on esitettävä riittävä selvitys.¹⁶¹ Esimerkiksi vangitsemisen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että pakkokeinosta päättävä tuomari on saatava vakuuttuneeksi siitä, että pakkokeinon kohteena oleva henkilö on todennäköisesti syyllistynyt yksilöityyn rikokseen.¹⁶² Pidättämisen ja vangitsemisen yleisistä edellytyksistä on esitettävä riittävä selvitys.¹⁶³

Analogisesti edellä mainittu prosessi sopii myös henkilönkatsastukseen, koska sen käytön edellytyksenä tietyn tasoisen näytön olemassaolo. Tämä näyttö on perusteltava siten, että jälkikäteen arvioitaessa edellytyksenä ollut näyttökynnys on perusteltu riittävästi. Korkein oikeus on ratkaisussaan *KKO 2009:54* ottanut kantaa perusteluiden asianmukaisuuteen. Liian yleisellä tasolla esitetyt perustelut eivät ole riittäviä, koska päätöksen lainmukaisuuden arviointi tulee voida tehdä jälkikäteen.

Näyttökynnyksiä tulee harkita aina sen hetkisen tiedon mukaisesti. Yhden ihmisen löytäminen rikospaikan läheisyydestä voisi hyvinkin täyttää todennäköiset syyt -näyttökynnyksen, mutta mikäli tapahtumapaikalta tavataan myöhemmin vielä lisää henkilöitä, voi olla, että näyttökynnys ei enää voi olla todennäköiset syyt -näyttökynnys.¹⁶⁴ Tässä tulee ottaa huomioon se, että kysymyksessä voi olla rikos, johon useampi henkilö voi olla syyllistynyt. Tällöin kaikkia voidaan epäillä todennäköisin syin. Rattijuopumusrikos poikkeaa edellä mainitusta, koska vain yksi voi olla tekijä.

---

¹⁶⁰ Klami 2000, s. 28–35.

¹⁶¹ HE 222/2010 vp, s. 255.

¹⁶² Fredman 2013, s. 461.

¹⁶³ HE 222/2010 s. 247 sekä Jokela 2018, s. 204.

¹⁶⁴ Fredman 2013, s. 462.

4.4.5 Muualla lainsäädännössä olevat näyttökynnykset suhteessa pakkokeinolakiin

Rikosprosessin edettyä syyteharkintaan tulee sovellettavaksi laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Syyteennostokynnys määritellään lain 1:6.1,3:ssa (670/2014), jonka mukaan syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi on olemassa todennäköisiä syitä. Säännöksen esitöissä todetaan, että näyttökynnys tarkoittaa epäiltyä olevan henkilön syyllisyyden todennäköisyyttä sekä syylliseksi toteavan tuomion todennäköisyyttä.¹⁶⁵ Koska syyttäjän on huomioitava tuomitukse tulemisen todennäköisyys, nostaa tämä näyttökynnystä lähemmäs täyden näytön vaativaa tuomitsemiskynnystä, mutta täyttä näyttöä ei syytteen nostamiseen vaadita.¹⁶⁶

Fredman ja *Niemi* pitävät ROL:n syytteen nostamiseen velvoittavaa todennäköiset syyt -näyttökynnystä samana kuin pakkokeinolain vastaava näyttökynnys. Molempia näyttökynnyksiä voidaan tarkastella todennäköisyysarvioinnin kautta siten, että seikka, joka voi olla esimerkiksi epäillyn syyllisyys, on todennäköisemmin totta kuin sen vastakohta. Vertailun tekeminen on hankalaa siitä syystä, että esitutkinnan alkuvaiheessa käytettävissä oleva näyttö on pienempi kuin mitä se on syyteharkinnassa.¹⁶⁷

Pakkokeinolaki ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa kuuluvat laajasti tulkittuna samaan rikosprosessiin. Oikeuskirjallisuudessa näiden lakien todennäköiset syyt -näyttökynnyksiä pidetään samantasoisina, mihin viittaavat vahvasti myös näyttökynnysten kirjoitusasut. Pakkokeinopäätöksen tekeminen eroaa syytteen nostamisesta siinä, että usein ensimmäinen pakkokeinopäätös tehdään hyvin vähäisillä tiedoilla. Tällöin todennäköiseltä näyttävä asia saattaa esitutkinnan edetessä muuttua epätodennäköisemmäksi tai päinvastoin. Syytteen nostaminen tehdään kaiken käytettävissä olevan tiedon perusteella.

Oikeuskirjallisuudessa esitetään kahta eri kantaa ROL:n syytekynnyksen tasosta. Erona pidetään sitä, että vaatimus tuomitsemisen todennäköisyydestä nostaa näyttökynnystä sanamuodon mukaisesta näyttökynnyksestä. Tällä asialla ei kuitenkaan tämän tutkimuksen kannalta ole merkitystä, koska näyttökynnys on vähintäänkin samantasoinen pakkokeinolain vastaavan näyttökynnyksen kanssa.

¹⁶⁵ HE 82/1995 vp, s. 38.

¹⁶⁶ Jokela 2018, s. 270 ja Linna 2019, s. 153.

¹⁶⁷ Fredman 2013, s. 462 ja Niemi 2016, kohdassa Pakkokeinot: Todennäköiset syyt.

vaadi sitä, että jotakin henkilöä vielä epäiltäisiin rikoksesta. Näyttökynnys vaatii olemassa olevan konkreettisen tosiseikan, johon epäily voidaan perustaa. Sen, milloin näyttökynnys ylittyy, määrittelemisen on teoriassa ja käytännössä hankalaa. Mikäli henkilöä epäillään rikoksesta, alin näyttökynnys on voidaan epäillä -näyttökynnys (kan misstänkas). Voidaan epäillä -näyttökynnys ei vaadi vakuuttavaa näyttöä (avgörande bevisning) epäilyn tueksi. Tällainen abstrakti määritelmä mahdollistaa sen, että useita ihmisiä voidaan epäillä sellaisesta rikoksesta, jonka on tehnyt vain yksi henkilö.¹⁷¹

Ruotsin rikosprosessissa epäilyn kohdistuessa tarkemmin tiettyyn epäiltyyn käytetään tällöin on syytä epäillä -näyttökynnystä (skäligen misstänkt). Näyttökynnys ei eroa todennäköisyysvaatimuksiltaan voidaan epäillä -näyttökynnyksestä ja se rinnastetaan reasonable suspicion -termiin. Näyttökynnyksen soveltaminen vaatii, että oikeustositseikat osoittavat todennäköisemmin epäilyn syyllisyyden puolesta kuin sitä vastaan. Eräänlaisena pääsääntönä pidetään sitä, että epäily voidaan kohdistaa yksittäisessä rikoksessa yhteen tekijään. Tällaisen epäilyn ollessa kysymyksessä tiettyjä pakkokeinoja, kuten henkilöntarkastusta ja -katsastusta, voidaan käyttää.¹⁷² Andersson katsoo, että tällöin henkilöä epäillään rikoksesta 51 prosentin todennäköisyydellä.¹⁷³

Todennäköiset syyt -näyttökynnys (sannolika skäl) vaatii selvästi korkeampaa epäilyn todennäköisyyttä kuin perusteltu epäily. Tämän näyttökynnyksen ylittämiseen vaadittavia seikkoja ei voida tarkkaan määritellä, mutta perusteiden tulee olla jälkikäteen arvioitaessa olemassa. Yleisenä periaatteena pidetään sitä, että kahta henkilöä ei voida samanaikaisesti epäillä todennäköisin syin sellaisesta rikoksesta, jonka vain toinen on voinut tehdä.¹⁷⁴ Anderssonin mukaan todennäköiset syyt tarkoittavat 75 prosentin todennäköisyyttä.¹⁷⁵

Suomalaista oikeudenkäymiskaarta Ruotsissa vastaava Rättegångsbalk (1942:740, RB) säättää henkilönkatsastuksesta (RB 28:12). Henkilönkatsastus (kroppsbesiktning) voidaan rikoksen selvittämiseksi tehdä henkilölle, jota on syytä epäillä (skäligen mistänkt) rikoksesta, josta voi seurata vankeutta. Henkilöntarkastuksella tulee olla merkitystä seuraamuksen tuomitsemiseen tai seuraamuskysymykseen yleensä. Henkilönkatsastussäännös eroaa henkilöntarkastussäännöksestä (RB 28:11) sillä, että henkilöntarkastukselta ei edellytetä edellä mai-

¹⁷¹ Bring, Diesen ja Andersson 2019, s. 159–166.

¹⁷² Bring, Diesen ja Andersson 2019, s. 166–181.

¹⁷³ Andersson 2017, s. 17.

¹⁷⁴ Bring, Diesen ja Andersson 2019, s. 181–182 ja 185.

¹⁷⁵ Andersson 2017, s.18.

nittua merkityksellisyyttä. Henkilönkatsastukseen vaadittava taso eroaa pidättämiseen vaaditusta tasosta siten, että pidättäminen pääsäännön mukaan vaatii todennäköiset syyt (RB 24:1 ja RB 24:2).

Ruotsalaisessa oikeustieteessä on käyty keskustelua siitä, voidaanko henkilönkatsastus kohdistaa kahteen rattijuopumuksesta epäiltyyn henkilöön. Vallitseva oikeustieteellinen kanta on se, että näin ei voitaisi menetellä.¹⁷⁶ *Andersson* perustelee asian sillä, että perustellun epäillyn todennäköisyysvaatimus edellyttää sitä, että epäillyn arvioidaan olevan todennäköisemmin syyllinen kuin syytön.¹⁷⁷

Vaikka näyttökynnysrakenne eroaa jonkin verran suomalaisesta vastaavasta, löytyy sieltä samankaltaisuuksia. Huomionarvoista on se, että usean epäillyn ongelmaa rikoksessa, jossa voi olla vain yksi tekijä, on käsitelty. Lopputuloksena voidaan todeta, että epäilyn todennäköisyyden osoittaessa todennäköisimmin syyllisyyden kuin syyttömyyden puolesta, ei useita epäiltyjä voida epäillä samalla näyttökynnysellä rikoksissa, joissa voi olla vain yksi tekijä.

4.4.7 Henkilökatsastussäännöksen näyttökynnykset

Henkilönkatsastuksesta säädettiin aikaisemmin takavarikkolaissa (260/1959, TVL). Tuolloin katsastus voitiin tehdä todennäköisin syin rikoksesta epäillylle (TVL 22.1 §). Pykälän 2 momentti mahdollisti verinäytteen tai muun tutkimuksen suorittamisen. Jälkimmäinen täytyi suorittaa siten, ettei siitä aiheutunut sanottavaa haittaa. Takavarikkolaki kumottiin nyt jo kumotulla pakkokeinolailalla, joka tuli voimaan 1. tammikuuta 1989. Kumottua pakkokeinolakia muutettiin lailla¹⁷⁸ 1. tammikuuta 2004, jolloin henkilönkatsastuksen edellytyksiin lisätiin on syytä epäillä -näyttökynnys.

Edellä mainitun säännösmuutoksen hallituksen esityksessä ei tarkenneta on syytä epäillä -näyttökynnyksen ja siihen liittyvän erittäin pätevin perustein -lisäedellytyksen tarkempaa sisältöä.¹⁷⁹ Perustuslakivaliokunta on pitänyt asiaa koskevassa käsittelyssä todennäköiset syyt -näyttökynnystä selkeämpänä ja valtiosääntöoikeudellisesti perustellumpana kuin on syytä epäillä -näyttökynnystä, koska jälkimmäistä näyttökynnystä pidetään yleisluontoisena

¹⁷⁶ Andersson 2017, s. 132–133 sekä Bring, Diesen ja Andersson 2019, s. 177–178.

¹⁷⁷ Andersson 2017, s. 133.

¹⁷⁸ Laki pakkokeinolain muuttamisesta (646/2003).

¹⁷⁹ HE 52/2002 vp, s. 66.

viittauksena. Todennäköiset syyt -näyttökynnyksen katsotaan sisältävän jonkinlaisen konkreettisen tosiseikan rikosepäilystä.¹⁸⁰

Hallintovaliokunta lausui muutoksen yhteydessä, että pelkästään todennäköiset syyt -näyttökynnyksenä saattaa joissakin tapauksissa vaikeuttaa tai estää rikoksen selvittämisen. Lisäksi se saattaa estää myös henkilön syyttömyyden osoittamisen. Esimerkkinä hallintovaliokunta mainitsee tilanteen, jossa rikoksella tiedetään olevan yksi tekijä, mutta epäiltyjä on useita. Suuren henkilömäärän takia todennäköiset syyt -näyttökynnys ei voi ylittyä kenenkään kohdalla, minkä vuoksi valiokunta katsoi tarpeelliseksi sen, että henkilönkatsastus voidaan kohdistaa myös on syytä epäillä -näyttökynnyksellä.¹⁸¹ Hallintovaliokunta ei tarkentanut, millainen määrä epäiltyjä vaaditaan, että todennäköisiä syitä ei voida soveltaa.

Tällä hetkellä henkilönkatsastuksen edellytyksiin kuuluvia näyttökynnyksiä on säännöksessä kaksi, joista ensimmäinen on *todennäköiset syyt* -näyttökynnys ja toinen *on syytä epäillä* -näyttökynnys. Todennäköiset syyt -näyttökynnyksen lisäksi säännöksessä on lisäedellytys, jossa viitataan pakkokeinolain 8:2.1,2:aan. Kohdan mukaan henkilönkatsastus voidaan tehdä, jos etsinnässä *voidaan olettaa* löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä seikka, jolla on merkitystä rikoksen selvittämisessä.

On syytä epäillä -näyttökynnykselle on säännöksessä asetettu tulosodotus, jossa näyttökynnyksenä on *erittäin pätevin perusteina voidaan olettaa löytyvän* -termi. Säännöksen sanamuodon mukaisesti alemmaa on syytä epäillä -näyttökynnyksestä voidaan käyttää henkilönkatsastuksen perusteena rattijuopumusrikoksissa ainoastaan silloin, kun henkilönkatsastuksella erittäin pätevin perusteina voidaan olettaa löytyvän tutkittavaan rikokseen liittyvä seikka.

Näyttökynnysten problematiikka tulee esiin siinä, miten osoitetaan todennäköisyys rikosepäilylle muiden olosuhteiden kuin seulonta-alkometrikokeen tai sylkitestin perusteella. Todennäköiset syyt vaativat vahvan epäilyn rikossäännöksessä vaadittujen olosuhteiden – kuljettamisen ja päihtymyksen – olemassaolosta. Todennäköiset syyt -näyttökynnys voi ylittyä muun muassa henkilön silmin nähden erittäin vahvan päihtymistilan perusteella. Tällöin henkilönkatsastuksella voidaan olettaa löytyvän sellainen seikka, joka liittyy tutkittavaan rikosasiaan. Seikko voi olla esimerkiksi veressä oleva raja-arvon ylittävä alkoholimäärä, huumausaine tai huumausaineen aineenvaihduntatuote.

---

¹⁸⁰ PeVL 36/2002 vp, s. 2–3.

¹⁸¹ HaVL 38/2002 vp, s. 10–11.

Lain esityöt eivät tarkenna erittäin pätevin perustein -termiä henkilökatsastussäännöksen yhteydessä. Analogiaa voidaan hakea kotietsinnän edellytyksistä kotietsinnän kohdistuessa paikkaan, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallussa. Etsintä voidaan suorittaa, jos etsinnässä erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän tutkittavaan rikokseen liittyviä asioita (PKL 8:2.2). Säännöksen esitöiden mukaan päätöksen tukena täytyy olla rikokseen tai rikoksesta epäiltyyn liittyviä tietoja, joiden perusteella voidaan tehdä perusteltuja ennakkoodotuksia kotietsinnän tuloksellisuudesta.¹⁸²

Erittäin pätevin perustein -näyttökynnystä on käsitelty useissa kotietsintää koskevissa laillisuusvalvojen ratkaisuissa. Näyttökynnys vaatii suurinta todennäköisyyttä ja se edellyttää oletuksen tueksi jokaisessa yksittäisessä tapauksessa konkreettisia tosiseikkoja.¹⁸³

Rattijuopumusrikosten esitutkinnassa henkilökatsastussäännöksen soveltaminen usean epäillyn kohdalla vaatii jokaisen epäillyn kohdalla korkean tulosodotuksen siitä, että toimenpiteellä löydetään rikoksen selvittämisen kannalta olennainen seikka. Tässä tapauksessa se on jokin rattijuopumuksen tunnusmerkistökäijän löytyminen. Etsinnän tulosodotus henkilökatsastussäännöksen sanamuodon mukaan ei esimerkiksi voi olla alkoholin osalta alle 0,5 promillea tai huumausaineiden osalta negatiivinen.

4.4.8 Seulontakoesäännöksen näyttökynnykset

Seulontakoesäännöksen sanamuoto ei määrittele kieltäytymisen, luotettavan koetuloksen saamisen tai kokeen suorittamisen turvaamisen perusteella tehtäville henkilökatsastuksille näyttökynnyksiä. Sanamuodon mukaan henkilökatsastus voidaan tehdä edellä mainitun edellytyksen täytyessä ilman arviota rikokseen syyllistymisen todennäköisyydestä tai tällaiseen arvioon liittyvistä lisäedellytyksiä. Kuten edellä kävi ilmi, eduskunnan oikeusasiamies on puuttunut soveltamisen edellytysarviointiin kieltäytymisen kohdalla. Oikeusasiamiehen mukaan kieltäytymistapauksissa henkilökatsastukseen vieminen vaatii erillisen harkinnan, jossa huomiota kiinnitetään muun muassa muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin.

Henkilökatsastus seulontakoesäännöksen perusteella voidaan tehdä kokeesta kieltäytymisen, kokeen suorittamisen turvaamisen sekä luotettavan koetuloksen saamiseksi. Luotetta-

---

¹⁸² HE 222/2010 vp, s. 293.

¹⁸³ AOA 23.6.2010 dnro 3686/4/08, AOA 8.4.2016 dnro 877/4/15 ja AOA 24.11.2016 dnro 2773/4/15.

van koetuloksen saamiseksi tehtävälle henkilönkatsastukselle säännöksen esitöissä on määriteltävä syytä epäillä -näyttökynnys.¹⁸⁴ Näyttökynnys on henkilönkatsastussäännöksen kannalta tarkasteltuna riittävä, koska näyttökynnyksen vaatima lisäedellytys täyttyy varsin suurella todennäköisyydellä seulontakokeella saadun tuloksen perusteella. Lisäedellytystä ei kuitenkaan mainita säännöksessä, eikä sen esitöissä.

Kokeen suorittamisen turvaamisessa on usein kysymys siitä, että henkilö ei päihtymystilansa takia kykene suoriutumaan seulontakokeesta. Tällöin käytännössä todennäköiset syyt -näyttökynnys ylittyy. Kieltäytymisen osalta näyttökynnys ei olisi yksiselitteinen. On syytä epäillä -näyttökynnyksen vaatima lisäedellytys voisi täytyä myös seulontakokeesta kieltäytymisen yhteydessä, mikäli olosuhteista voi riittävällä varmuudella olettaa tuloksen olevan saatavissa. Näitä näyttökynnyksiä tai niiden lisäedellytyksiä ei myöskään mainita esitöissä.

Henkilönkatsastus näyttäisi kuitenkin vaativan edellytykseksi rikosepäilyn, ainakin kieltäytymisen yhteydessä. Kokeen suorittamisen turvaamisen ja luotettavan koetuloksen saamisen perusteella tehtävässä henkilönkatsastuksessa on käytännössä aina olemassa epäily rikoksesta. Näyttökynnysten ”löytämiseksi” joudutaan selvittämään, määrittääkö pelkästään seulontakoesäännös edellytykset henkilönkatsastukselle, vai toimiiko seulontakoesäännös ja henkilönkatsastussäännös yhdessä edellytysten määrittäjänä.

Kahteen erilliseen säännökseen viittaa seulontakoesäännöksen esitöiden tulkinta, että kyseessä *saattaisi* olla kaksi rinnakkaista säännöstä silloin, kun henkilönkatsastuksen todennäköiset syyt -näyttökynnys ylittyy.¹⁸⁵ Tämä kirjaus viittaa todennäköisimmin päätöksentekotasoon, mutta se voi viitata myös siihen, että edellytysharkinta tehdään henkilönkatsastussäännöksen perusteella todennäköisien syiden ollessa kysymyksessä.

Liikennevalvonnan tehokkuuden kannalta näyttökynnysten ja niiden lisäedellytyksen puuttuminen olisi järkevää. Tehokkuuden turvaaminen on eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun *AOA 12.5.2011 dnro 3372/4/09* mukaan ollut lainsäätäjän tahto muista pakkokeinosäännöksistä poikkeavaa seulontakoesäännöstä säädettäessä. Lainsäätäjän tahto viittaisi

¹⁸⁴ HE 222/2010 vp, s. 313: ”Rikoksesta epäilty voitaisiin toimittaa verikokeeseen myös, mikäli puhalluskokeen vuoksi tai muuten *on syytä epäillä*, että hän on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia, alkoholin ja muun huumaavan aineen sekakäyttöä tai jälkinauttimista.”

¹⁸⁵ HE 222/2010 vp, s. 313. ” Jos henkilöä todennäköisin syin epäiltäisiin rattijuopumuksesta, henkilönkatsastuksen edellytysten osalta sovellettavana rinnakkaisena säännöksenä kysymykseen saattaisi tulla henkilönkatsastuksen edellytyksiä koskeva 8 luvun 31 §:n 1 momentti. Siinä oleva viittaus liittyisi siihen, että tällaisessa tapauksessa ei tarvita henkilönkatsastuksen toimittamiseen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä.”

myös kahteen erilliseen henkilönkatsastussäännökseen. Tehokkuusvaatimuksella ei kuitenkaan voida ohittaa oikeusturvavaatimusta.

Päätöksentekotasoa määrittelevän säännöksen mukaan henkilönkatsastuksesta päättäminen kuuluu pääsäännön mukaan pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle (PKL 8:33.1). Säännös kuitenkin asettaa poikkeuksen pääsääntöön. Säännöksen sanamuoto ”jos kysymys on 9 luvun 2 §:n § momentissa tarkoitusta henkilönkatsastuksesta” antaisi myös ymmärtää kysymyksessä olevan erillisen henkilönkatsastussäännöksen.

Kahden erillisen säännöksen olemassaoloa osoittaa myös se, että seulontakoesäännös sisältää menettelyä ohjaavat kirjaukset. Nämä kirjaukset eivät ole yhtä kattavat kuin henkilönkatsastusmenettelyä ohjaavassa PKL 8:33, joten kirjaukset eivät täyttäne itsenäisen henkilönkatsastussäännöksen vaatimuksia.

Yhden henkilönkatsastussäännöksen olemassaololle saadaan tukea seulontakoesäännöksen esitöistä. Niiden mukaan henkilönkatsastusviittaus vastaa aikaisemman sääntelyn säännösviittausta.¹⁸⁶ Säännöksessä viitattiin tuolloin henkilönkatsastuksen määritelmäsäännökseen, eikä esimerkiksi henkilönkatsastuksen edellytykset määrittävään henkilönkatsastussäännökseen.¹⁸⁷ Tällainen sääntelytekniikka antaisi ymmärtää, että henkilönkatsastukset edellytykset tulevat seulontakoesäännöksestä.

Henkilönkatsastuksen määritelmäsäännöksen (PKL 8:30.1,2) esityöt korostavat sitä, että henkilönkatsastus ei mahdollista ratsia-tyyppisiä kokeita. Säännöksen soveltaminen vaatii konkreettisen rikosepäilyn, joka esitöiden mukaan ilmenee henkilönkatsastussäännöksestä.¹⁸⁸ Rikosepäilyvaatimus viittaa vahvasti siihen, että seulontakoesäännöksen perusteella tehtävän henkilönkatsastuksen edellytykset tulevat henkilönkatsastussäännöksestä. Tätä tulkintaa puoltaa myös se, että rikoslain 23 luvun muuttamista koskevassa lainvalmisteluaineistossa on jo aikaisemmin tulkittu, että seulontakokeessa mainitulla henkilönkatsastuksella viitataan nimenomaan soveltamisen edellytykset sisältävään henkilönkatsastussäännökseen.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ HE 222/2010 vp, s. 313.

¹⁸⁷ Aiemmin voimassa olleessa pakkokeinolaissa henkilönkatsastussäännös oli PKL 5:11.

¹⁸⁸ HE 222/2010 vp, s. 310.

¹⁸⁹ HE 90/2002 vp, s. 6–7.

Seulontakoesäännös nykyisessä muodossa ei henkilönkatsastuksen osalta täytä perusoikeuksien rajoittamiseen vaadittavia edellytyksiä täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden osalta. Tähän viittaavat näyttökynnysten puuttuminen ja aikaisemmin tutkimuksessa esillä ollut oikeusasiamiehen kannanotto seulontakokeen perusteella tehtävältä henkilönkatsastukselta edellytettävästä harkinnasta. Pelkkä viittaus harkinnassa huomioon otettavista muista asiaan vaikuttavista seikoista ei yksin riitä täyttämään täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusta. Se päinvastoin tekee säännöksen soveltamisesta epäselvemmän, koska se muuttaa ensisijaista eli sanamuodon mukaista tulkintaa.

Seulontakoesäännöksen sanamuodosta ei siis saada tyydyttävää tulkintaa näyttökynnyksistä, koska tulkinta on ristiriidassa seulontakoesäännöksen sääntelyhistorian, esitöiden, laillisuusvalvojan ratkaisuiden sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan kanssa. Aikaisemman sääntelyn spesifi viittaus henkilönkatsastuksen määritelmäsäännökseen ja esitöiden tulkinta henkilönkatsastuksen rikosepäilyvaatimuksesta antavat kuitenkin ymmärtää, että henkilönkatsastuksen edellytykset määräytyvät henkilönkatsastussäännöksen perusteella.

Pakkokeinolain esityöt ja laillisuusvalvojan ratkaisut sisältävät suhteellisen vahvoja argumentteja myös näyttökynnysvaatimusta vastaan, mutta kokonaisuus viittaa kuitenkin vahvemmin henkilönkatsastussäännöksestä löytyvien näyttökynnysten sekä niiden lisäedellytysten soveltamiseen. Henkilönkatsastus pakkokeinona puuttuu vahvasti suojattuun perusoikeuteen, jolloin sen edellytykset eivät voi perustua epäselvään sääntelyyn, eikä poikkeusta muista pakkokeinosäännöksistä voida hyväksyä esimerkiksi valvonnan tehokkuusvaatimuksilla. Tulkinta henkilönkatsastussäännöksen edellytysten soveltamisesta täyttää oikeusturva-vaatimuksen ottamalla parhaiten huomioon perus- ja ihmisoikeudet. Näillä argumenteilla totean, että henkilönkatsastussäännöksiä on vain yksi, jonka näyttökynnyksiä sovelletaan seulontakokeen perusteella tehtävissä henkilönkatsastuksissa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Rattijuopumusrikoksissa sovellettava oikeusnormi käytännössä

5.1.1 Ajosta tavattu kuljettaja rattijuopumusrikosta epäiltäessä

Seulontakokeella saadun tuloksen ylittäessä rattijuopumusrikoksen tunnusmerkistössä määritellyt edellytykset asiassa on syytä epäillä rattijuopumusrikosta. Kuljettajan voidaan tässä tapauksessa epäillä vähintäänkin todennäköisin syin syyllistyneen rattijuopumusrikokseen. Todennäköisyyskynnys on itse asiassa tällaisessa tapauksessa verekseltään -näyttökynnys, mikä tarkoittaa suurinta todennäköisyyttä rikokseen syyllistymiselle. Näin ollen näyttökynnys ei rajoita käytettäviä pakkokeinoja. Tapauksessa sovelletaan seulontakoesäännöstä, jonka perusteella kuljettajalle tehdään koe päihtymyksen selvittämiseksi. Tuomiota varten luotettava koetulos saadaan tarkkuusalkometrikokeella tai verinäytteellä.

Henkilön ollessa päihtymyksensä vuoksi kykenemätön suoriutumaan seulontakokeesta tai tarkkuusalkometrikokeesta voidaan hänet säännöksen sanamuoto, lain esityöt, laillisuusvalvojan ratkaisut ja viranomaisohjeet huomioiden viedä henkilönkatsastukseen. Henkilönkatsastukseen vaadittava näyttökynnys ylittyy olosuhdearvion perusteella.

Näyttökynnysharkinta on konkreettisimmillaan tapauksissa, joissa seulontakokeen tulos on lähellä raja-arvoa. Tällöin joudutaan miettimään, onko asiassa todennäköisiä syitä epäillä rattijuopumusta, koska tarkkuusalkometrikokeeseen liittyy mittausprosessiin kuuluva varmuusvähennys ja seulonta-alkometriin epätarkkuusolettama. On syytä epäillä -näyttökynnys ylittyy, mutta henkilönkatsastukseen vaadittava lisäedellytys vaatii tapauskohtaista harkintaa. Toisaalta henkilönkatsastukseen valittava keino voi vaikuttaa henkilönkatsastuksen tuloksellisuuteen, sillä verikoe on tarkempi ja se mahdollistaa erilaisten selvitysten, kuten takaisinlaskennan, tekemisen.

Kaikkien ajosta tavattujen ja rattijuopumuksesta epäiltyjen henkilöiden kohdalla pakkokeinopäätöksen tekijä on poliisimies. Kysymys on tällöin yksinkertaisesta ja selvästä asiasta, jolloin päätöksenteko ei vaadi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen harkintaa. Tällainen tapaus on myös säännösmuutoksen tavoitteleman liikennevalvonnan tehokkuusvaatimuksen mukainen.

5.1.2 Ajosta tavattu kuljettaja ei suostu seulontakoemenettelyyn

Kuljettajan kieltäytyessä seulontakokeesta tulee henkilönkatsastuksen toimittaminen arvioida tapauskohtaisesti. Henkilönkatsastus kieltäytymistilanteessa vaatii vähintäänkin on syytä epäillä -tasoisena näytön, joten Poliisihallituksen ohjeistuksesta poiketen esitutkintalain normaalia esitutkintaa koskevat säännökset tulevat sovellettavaksi, sillä pakkokeinojen käyttö ei ole mahdollista esitutkintalain mukaisessa esiselvitysprosessissa. Esiselvityksestä ja normaalista esitutkinnasta poikkeava menettely ei saa tukea lainsäädännöstä tai oikeuskirjallisuudesta.

Seulontakoesäännös on sijoitettu eri lukuun kuin tavanomaiset etsintäsäännökset sen vuoksi, että sen on katsottu poikkeavan näistä olennaisesti.¹⁹⁰ Poikkeamisella tarkoitetaan ennen kaikkea seulonnan kohdistumista henkilöön, jota ei epäillä rikoksesta. Poikkeava esitutkinta/esiselvitysmenettely vaatisi lainsäädäntöä menettelyn laillisuuden sekä asianosaisten oikeusturvan varmistamiseksi. Päätöksentekotasoon kuljettajan kieltäytyminen ei vaikuta.

Sovellettavana säännöksenä on seulontakoesäännös, jonka perusteella tehdään henkilönkatsastus henkilönkatsastussäännöksessä säädettyjen edellytysten täytyessä. Mikäli todennäköisyys henkilön syyllisyydestä ei ylitä todennäköisiä syitä, rajoittaa soveltamista tutkittavaan rikokseen liittyvän seikan löytämiselle asetettu *erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän* -tulosodotus. Tämä nostaa henkilönkatsastuksen edellytyksen näytöllisesti varsin korkealle, mikä voi olla esteenä tehokkaalle valvonnalle. Arviointi tulee tehdä muun käytävissä olevan näytön perusteella.

Seulontakokeesta kieltäytyminen ei pelkästään riitä henkilönkatsastuksen perusteeksi, jolloin voidaan kyseenalaistaa kieltäytymisen maininta henkilönkatsastuksen edellytyksenä seulontakoesäännöksessä. Ainoa syyksi edellytyksen mainitsemiselle voidaan nähdä se, että päätöksentekotaso laajentui lain muutoksella koskemaan kaikkia poliisimiehiä. Toimenpiteiden edellytysten arviointi tehdään tällöin poliisimiehen toimesta henkilönkatsastussäännöksen perusteella. Huomion arvoista on se, että kieltäytyminen on mainittu ainoastaan seulontakoesäännöksessä. Henkilönkatsastussäännöstä sovellettaessa kokeesta kieltäytyminen ei tuo mitään lisätoimivaltaa lakia soveltavalle. Kieltäytyminen voi osaltaan vaikuttaa näytökynnysarviointiin.

---

¹⁹⁰ HE 18/1985 vp, s. 74.

5.1.3 Rattijuopumusrikoksesta epäiltyä henkilöä ei tavoiteta ajosta

Seulontakoesäännöksen ollessa tarkoitettu selviä yksinkertaisia tapauksia varten ratkaisua joudutaan tässä yhteydessä tarkastelemaan henkilönkatsastussäännöksen näkökulmasta. Tällaisessa tapauksessa ei oikeastaan voida puhua kuljettajasta lakiteknisenä terminä, koska henkilöä käsitellään rikoksesta epäiltynä. Tosiasiallisesta kuljettamisesta päättäminen kuuluu esitutkintaan, syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn.

Tapauksessa sovelletaan henkilönkatsastussäännöstä ja sen näyttökynnyksiä. Pakkokeinopäätökset tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Sovellettava näyttökynnys riippuu olosuhteista ja ennen kaikkea siitä, mitä näyttöä rikosepäilyn tueksi saadaan.

Tapauksessa joudutaan ottamaan huomioon takaisinlaskenta ja mahdollinen jälkinauttiminen tai väite jälkinauttimisesta. Väite voidaan esittää missä vaiheessa prosessia tahansa, joten alkuvaiheen selvittäminen on erittäin tärkeää. Takaisinlaskenta voidaan tehdä tiettyjen edellytysten täytyessä.

Jos rikosepäilyyn on todennäköiset syyt, pelkkä voidaan olettaa löytyvän -tulosodotus riittää pakkokeinon perusteeksi. Mikäli rikosepäilystä ylittyy pelkästään on syytä epäillä -näyttökynnys, tulosodotus nousee huomattavasti. Edellä esitetty näyttökynnysharkinta kuuluu henkilönkatsastuksen päätöksentekoprosessiin ja ilman seulontakokeen tulosta henkilönkatsastuksen edellytysten arvioin hankaloituu huomattavasti.

Seulontakoesäännös on sovellettavissa, jos kuljettaja pakenee poliisipartion tunnistettua hänet riittävällä varmuudella ja nähtyä tämän kuljettamisen, koska tällöin lähtökohtaisesti tapausta voidaan käsitellä verekseltään tai pakenemasta tavattuna rikoksesta epäiltynä (kuljettajana). Mikäli ajaminen jää todistajakertomusten varaan ilman poliisipartion ”tunnistamista”, oikean oikeusnormin löytäminen on haastavaa. Kuljettaminen on aktiivista tekemistä ja asiassa joudutaan arvioimaan sitä, kuinka pitkälle kuljettaja-status ulottuu ajamisen jälkeen. Oikeusturvanäkökohdat ja seulontakoesäännöksen ratsia-tyyppinen valvontatarkoitus huomioiden se ei voi ulottua kovin pitkälle. Tällaisessa tilanteessa soveltuvin oikeusnormi on henkilönkatsastussäännös.

5.1.4 Useita kuljettajaehdokkaita, joita epäillään rattijuopumusrikoksesta

Henkilöön kohdistuvien pakkokeinojen käyttäminen edellyttää epäilyn rikoksesta ja tietyn tasoisen epäilyn eli todennäköisyyden henkilön syyllistymisestä siihen. Usean henkilön ollessa tapahtumapaikalla joudutaan jokaisen kohdalla erikseen arvioimaan se, voidaanko henkilöä epäillä rikoksessa ja mitä näyttökynnystä epäilyssä sovelletaan. Koska seulontakoe voidaan tehdä vain kuljettajalle, jota tapauksessa ei voida määritellä, joudutaan näyttö rikos-epäilylle hakemaan muista olosuhteista. Todennäköiset syyt -näyttökynnystä ei voida soveltaa, koska kahta tai useampaa henkilöä ei voida epäillä yli 50 prosentin todennäköisyydellä rikoksesta, jonka on voinut tehdä vain yksi henkilö.

Usean epäillyn ollessa toimenpiteen kohteena sovellettava säännös näyttäisi olevan henkilönkatsastussäännös, jonka perusteella toimenpide voidaan kohdistaa rikoksesta epäiltyyn. Tällaiset tapaukset eivät enää ole seulontakoesäännöksen esitöissä esille tuotuja esimerkitapauksia, jotka ovat yksinkertaisia sekä selviä ja joissa oikeusturvavaatimuksen eivät edellytä päällystään kuuluvan henkilön tekemää oikeudellista arviota. Poikkeuksen näyttökynnyksen soveltamiselle muodostavat ajo-opetuksessa olevien ajoneuvojen kuljettaja ja ajo-opettaja, jotka molemmat ovat vastuussa auton kuljettamisesta. Omanlaisen näyttöongelman aiheuttavat myös tilanteet, joissa kuljettajaa on vaihdettu hätäkeskukseen tehdyn ilmoituksen ja kiinnijäämisen välillä.

Henkilönkatsastussäännöksen syytä epäillä -näyttökynnyksen tulosodotus asettaa henkilönkatsastuksen edellytyksen korkealle, mikä asettaa vaatimuksia paikan päällä tehtävälle olosuhdeharkinnalle. Mitä lähempänä henkilön päihtymystila on negatiivista, sitä vaikeampi on löytää perusteita pakkokeinolle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että henkilöiden silmin havaittu selvä päihtymystila ylittää tulosodotuksen.

Henkilönkatsastus pakkokeinona on rikoksen selvittämisen edellytys ja muiden pakkokeinojen käytöllä ei voida korvata henkilönkatsastuksen puutetta. On kuitenkin muistettava, että pelkällä pakkokeinolla ei tällaisessa tapauksessa selvitetä koko rikosta, vaan asiassa on kysymys muustakin esitutkinnassa hankitusta näytöstä. Henkilönkatsastus ei kerro sitä, kuka autoa teko hetkellä kuljetti. Mikäli tämä selvitetään esitutkinnassa, oikeasuhtaisen tuomion antaminen vaatii myös sitä, että päihtymystila on selvitetty riittävällä tarkkuudella. Tunnuksmerkistön täytyminen vaatii luonnollisesti päihtymystilan olemassaolon.

5.2 Näyttökynnykset rattijuopumusrikosten tyyppitapauksissa

Erilaiset tyyppitapaukset, joita käsittelin edellä, ja toisaalta tässä tutkimuksessa esille nousut näyttökynnyksproblematiikka antavat aiheen tarkastella näyttökynnyksiä tarkemmin. Henkilönkatsastussäännös mahdollistaa usealle epäillylle tehtävät toimenpiteet. Pääsäännön mukaisesti henkilönkatsastussäännöksen soveltamisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Soveltamisessa perusoikeuskontrolli huomioidaan useassa vaiheessa, joissa jokaisessa törmätään tiettyihin lainsäädännöllisiin ongelmiin. Nämä vaiheet ja niihin liittyvä problematiikka voidaan kuvata seuraavalla tavalla:

- 1) Asiassa on syytä epäillä rikosta. Rattijuopumusrikoksen on syytä epäillä -näyttökynnys vaatii ylittyäkseen perustellun epäilyn siitä, että moottoriajoneuvoa on kuljetettu päihtyneenä. Yksinkertaisimmillaan epäily voidaan todeta seulontakokeella, mutta säännös ei mahdollista sen tekemistä ilman rikosepäilyä muissa kuin ajosta tavatun henkilön kohdalla. Seulontakokeen käyttö seulontakoesäännöksen perusteella on siis poissuljettu. Perusteltu syy päihtymykselle tulee hankkia muista olosuhteista, kuten kohteena olevien käyttäytymisestä tai todistajien kertomuksista.
- 2) Henkilöä epäillään todennäköisin syin rikoksesta. Jokaisen pakkokeinon kohteena olevan henkilön kohdalla todennäköisyysarviointi täytyy tehdä erikseen. Todennäköisillä syillä tarkoitetaan sitä, että henkilön syyllistyminen rikokseen on todennäköisempää kuin sen vastakohta. Tämä sulkee pois näyttökynnyksen käytön niissä tapauksissa, joissa epäiltyjä on enemmän kuin yksi.
- 3) Rikosepäilyyn ei ole todennäköisiä syitä (mutta on syytä epäillä) ja erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän rikokseen liittyvä seikka. Edellytys on harkittava edellisen näyttökynnyksen tapaan jokaisen epäillyn kohdalla erikseen. On syytä epäillä -näyttökynnys käytännössä täyttyy melko helposti esimerkiksi henkilön olemuksesta. Pakkokeinon käytön lisäedellytyksenä on se, että sillä erittäin suurella todennäköisyydellä löydetään rattijuopumusrikoksen tunnusmerkistön täyttävä seikka. Arvion tekeminen vaikeutuu, mitä lähempänä henkilön päihtymys on säännöksessä tai oikeuskäytännössä asetettuja minimiraja-arvoja.

Pakkokeinolainsäädännön tarkoituksena on turvata rikosprosessin toteutuminen ja niiden soveltamisessa perus- ja ihmisoikeuksien merkitys korostuu. Lainsäätäjän tehtävänä on suojata

yksilöä oikeudettomilta perusoikeuksien rajoittamisilta. Tämä edellyttää prosessilainsäädännöltä täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta, jolloin lainsoveltaja tietää pakkokeinojen käytön rajat, ja pakkokeinojen kohde omat oikeutensa ja velvollisuutensa.

Sakkomenettelyssä käsiteltävien rattijuopumusrikosten osalta lainsäädäntö on varsin selkeä. Ongelmat tulevat silloin, kun rikos poikkeaa sen normaaleimmasta ilmentymistavasta eli poliisin valvonnassa tapaamasta päihtyneestä kuljettajasta, joka suostuu seulontakokeeseen. Pakkokeinoille tyypillisiä näyttökynnyksiä ei ole kirjattu seulontakoesäännökseen, eikä sen esitöihin. Nyt näyttökynnyksiä joudutaan selvittämään tulkinnan avulla, mikä ei ole pakkokeinosäännöksen oikeushyviä rajoittavan ulottuvuuden kannalta hyväksyttävä oikeustila. Tällainen sääntely on omiaan aiheuttamaan oikeusturvaongelmia ja vähentämään liikennevalvonnan tehokkuutta.

Pakkokeinolain toimivaltuuksien ylittämisen tai väärinkäytöksen kautta saatu todistusaineisto voi joutua hyödyntämiskieltoon, minkä perusteella jokin relevantti todiste jätetään huomioimatta tuomioistuimessa.¹⁹¹ Olennainen ja peruuttamaton loukkaus perusoikeuksien ytimen suojan alueelle missä vaiheessa prosessia tahansa voi merkitä hyödyntämiskieltoa.¹⁹² Hyödyntämiskieltoon saattaisi siis joutua pakkokeinolain virheellisellä soveltamisella hankittu näyttö rattijuopumusrikoksesta. Täsmällinen ja tarkkarajainen sääntely vähentäisi epäselvästä sääntelystä johtuvat menettelyvirheet.

Seulontakoesäännös jättää liikaa tulkinnan varaa lainsoveltajalle, koska säännöksessä oikeus henkilönkatsastukseen ilmaistaan voidaan toimittaa -termillä. Termin sisältö määräytyy oikeuskäytännön, laillisuusvalvojan kannanottojen sekä oikeuskirjallisuuden perusteella. Tällaista asiantilaa voidaan pitää epätydyttävänä, koska kysymyksessä on yksi eniten käytetyistä pakkokeinoista.

Vuoden 2014 alussa lainsäädäntöuudistuksen myötä seulontakoesäännökseen tullut toimivallan asteellinen muutos laajensi henkilönkatsastuksesta päättämisen koskemaan kaikkia poliisimiehiä.¹⁹³ Muutoksen esitöissä todettiin, että oikeusturva ei vaarannu päätöksentekotasoa laajennettaessa.¹⁹⁴ Seulontakoesäännöksen mukaan henkilönkatsastus voidaan tehdä tietyissä yksinkertaisissa ja selvissä tapauksissa, mutta säännös ei määrittele näitä tapauksia

---

¹⁹¹ Fredman, ym. 2020, s. 513–514.

¹⁹² Viljanen 2001, s. 230–242.

¹⁹³ Sama toimivalta on myös tulli- ja rajavartiomiehellä sekä Liikenteen turvallisuusviraston liikennettä valvomaan määräämällä virkamiehellä (PKL 9:2.2).

¹⁹⁴ HE 222/2010 vp, s. 113.

riittäväällä tarkkuudella. Oikeusturva edellyttäisi selkeämpää sääntelyä, koska aikaisemmin pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle kuuluva oikeudellinen harkinta siirrettiin osittain kaikille valvontaa suorittaville virkamiehille ja reunaehtoja ei säännöksessä määritelty riittävän tarkasti.

Henkilönkatsastuksen edellytysten kannalta takaisinlaskenta- ja jälkinauttimistapauksissa joudutaan arvioimaan rikoksen tunnusmerkistön täyttymistä tukevaa on syytä epäillä -ta-soista näyttöä ja henkilön todennäköisyyttä rikokseen syyllistymiseen. Käytännössä on mahdotonta sanoa, millä arviointikriteereillä todennäköiset syyt -näyttökynnyksen voidaan olettaa löytyvän -tulosodotus tai on syytä epäillä -näyttökynnyksen erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän -tulosodotus täyttyä. Tämä johtaa eroavaisuuksiin soveltamiskäytännössä, mikä ei myöskään ole täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen mukainen oikeustila.

Pieni todettu määrä alkoholia hengitysilmassa sekä lyhyt aika ajotapahtuman ja kiinniottohetken välissä indisoivat epätodennäköisestä näyttökynnyksen ylittymisestä, eli henkilönkatsastuksella ei todennäköisesti tulaisi löytämään tutkittavana olevaan rikokseen liittyvää seikkaa. Pitkä aika ajotapahtumasta ja sen jälkeen hengitysilmaasta todettu alkoholi viittaavat vahvasti sen todennäköisyyden puolesta, että ajohetkellä veressä on ollut alkoholia yli sallitun raja-arvon.

Takaisinlaskenta- ja jälkinauttimistapauksissa ei siis voida tarkasti yksilöidä tapauksia, joissa henkilönkatsastussäännöksen tulosodotus ei täyty. Jokaista tapausta tulee harkita yksilöllisesti kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioiden. Oman ongelmansa tuo myös seulontakokeen käyttö, ja siihen liittyvät johtopäätökset esitän seuraavaksi.

5.3 Seulontakoesäännöksen soveltamisen rajoitukset ja liikennevalvonnan tehokkuus

Seulontakoesäännös on säännelty ajatellen rattijuopumusrikosten tyyppitapauksia eli liikennevalvonnan yhteydessä tavattuja päihtyneitä kuljettajia. Seulontakokeen tarkoituksena on tehokas liikennevalvonta, jossa yksinkertaisella kokeella voidaan seuloa massasta päihtyneet kuljettajat. Seulontakokeen tuloksen perusteella voidaan tehdä tiettyjä toimenpiteitä näytön hankkimiseksi esitutkintaa ja myöhempää päätöksentekoa varten.

Säännös ei sovellu näytöllisesti epäselviin tapauksiin. Näitä ovat muun muassa tapaukset, joissa kuljettajaa ei tavoiteta ajosta ja joissa kuljettajaepäiltyjä on useampi kuin yksi, sillä kuljettaja-termin laajempi tulkinta on vastoin pakkokeinolain henkeä. Laaja tulkinta on mahdollista ajo-opetukseen käytettävän ajoneuvon kuljettajalle ja opettajalle tehtävissä seulontakokeissa. Sanamuodon mukaisesta tulkinnasta poikkeaminen vaatii erityiset perusteet, ja näin oikeuskäytännössä on menetelty lähinnä tapauksissa, jotka ovat kohdehenkilölle perus- ja ihmisoikeustulkinnallisesti myönteisiä. Seulonta-alkometrikoe voidaan tehdä henkilönkatsastussäännöksen perusteella, mutta tällöin tulee huomioida henkilönkatsastussäännöksen soveltamisen edellytykset.

Seulontakoesäännös jättää avoimeksi tiettytyyppisiä tilanteita. Esimerkiksi tapaus, jossa ajoneuvon todennäköinen kuljettaja löydetään metsästä ajoneuvon läheisyydestä, jää sääntelyssä epäselväksi. Avoimeksi jää myös tilanne, jossa poliisipartio menee selvittämään kahden moottoriajoneuvon välistä kolaria. Rajanvetoa joudutaan tekemään kuljettaja-termin ja rikoksesta epäilty -termin välillä. Liikennevalvonnan tehokkuuden ja osapuolten oikeusturvan kannalta tällainen asiantila ei ole paras mahdollinen. Rikoksen selvittämisen, tai sen selvittämisen, onko rikosta edes syytä epäillä, kannalta tarvitaan täsmällinen toimivaltasäännös.

Seulontakoesäännös ja henkilönkatsastussäännös jättävät valvontaan aukon, jossa todisteiden hankkiminen lainsäädännön edellyttämällä tavalla on käytännössä mahdotonta. Todennäköiset syyt -näyttökynnykselle löytyvät perusteet ja paikka oikeusjärjestyksestä, mutta sen vastakohtana rattijuopumusrikosten ennalta estämisessä ja selvittämisessä ovat sen tuomat rajoitukset tehokkaalle liikennevalvonnalle sekä rikosten yleis- ja erityisestävyydelle. Viranomaisen puutteelliset keinot rikosten selvittämisessä eivät johda laissa säädettyihin rangaistuksiin, jolloin lain noudattaminen kokee inflaation.

Näyttökynnysten lisäedellytyksille on paikkansa pakkokeino-oikeudessa. On syytä epäillä -näyttökynnys on sen verran matala, että rikosepäily voi ylittyä hyvinkin pienen tosiseikan perusteella. Mikäli lisäedellytyksen täyttymistä ei harkita riittävästi, on olemassa suuri todennäköisyys siihen, että syytön joutuu toimenpiteiden kohteeksi. Pakkokeinopäätösharkinnassa tehdään punnintaa selvitystutkimuksen ja oikeusturvaintressin välillä ja vakavammissa rikoksissa pakkokeinon käyttö on hyväksyttävämpää. Näissä ei silti voi sivuuttaa näyttökynnystä ja sen lisäedellytystä. Näyttökynnysten lisäedellytyksille voisi kuitenkin olla löydettävissä vaihtoehtoisia ratkaisuja.

Rattijuopumusta selvittäessä selvitysintressin ja oikeusturvaintressin välinen punninta on haastavaa. Sinänsä selvitysintressi on yhteiskunnan arvojen mukaan suuri, mutta rikosoikeudellisesta näkökulmasta puhutaan verrattain lievästä rikoksesta. Tapauskohtainen harkinta korostuu, eikä rajatapauksissa toimenpiteistä luopuminen ole ollenkaan huono ratkaisu. Tällainen ratkaisu on myös perus- ja ihmisoikeusmyönteinen. Törkeän rattijuopumuksen, josta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta, kohdalla selvitys- ja oikeusturvaintressipunninta painottuu luonnollisesti eri tavalla.

5.4 De lege ferenda

Näyttökynnyksien tarkoituksena on poistaa viranomaisten mielivalta ja parantaa oikeusturvaa. EU-oikeus asettaa näyttökynnyksille reasonable doubt -minimirajan, joka asettuu on syytä epäillä -näyttökynnyksen tasolle. Tämä raja on minimi ja maksimista päättää jokainen jäsenvaltio itsenäisesti. Henkilönkatsastussäännöksen näyttökynnys laskettiin lähelle minimirajaa lakiuudistuksella vuoden 2004 alussa. Näyttökynnys ei kuitenkaan tosiasiallisesti laskenut minimirajan tasolle, koska oikeusturvan katsottiin edellyttävän lisäedellytyksen täyttymisen. Tässä on selvästi punnittu selvittämisen- ja oikeusturvaintressejä keskenään sekä tehty ratkaisu oikeusturvaintressin näkökulmasta.

Henkilönkatsastussäännöksessä oikeusturvasta huolehtivat säännöksen näyttökynnysten ja niiden lisäedellytysten lisäksi yleiset periaatteet sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintaperiaate. Näin ollen oikeusturva on vähintäänkin nelinkertainen, ja viisinkertainen silloin, kun otetaan huomioon rikokseen liittyvän syytä epäillä -näyttökynnyksen ylittyminen.

Kritisoin kuitenkin oikeusturvan moninkertaisuutta, koska väärällä tavalla huomioitu oikeusturva voi vesittää tehokkaan rikosten selvittämisen. Suhteellisuusperiaatteen tarkoitus on velvoittaa viranomaisen punnitsemaan käytävissä olevien keinojen ja niillä saatavien tulosten rajapintaa. Suhteellisuus on lisäksi otettu huomioon jo säädettyä perusoikeuksia rajoittavaa henkilönkatsastussäännöstä. Onko siis enää tarvetta säätää näyttökynnykselle lisäedellytystä, joka saattaa estää tehokkaan rikosten selvittämisen?

Tutkimukseni tulosten perusteella esitän, että näyttökynnysten lisäedellytyksiä – eräänlaisia tuplanäyttökynnyksiä – tulisi harkita kriittisesti. Pakkokeinojen käytön yleisenä edellytyksenä on se, että sillä voidaan olettaa löydettävän jotain rikoksen selvittämiseen liittyvää. Tällainen näyttökynnys on täysin riittävä ja rikostorjunnan tehokkuuden turvaava, kunhan se

vaan perustellaan riittävästi. Lisäksi se ei heikennä oikeusturvaa merkittävästi. Liian korkealle nostettu lisäedellytys voi päinvastoin aiheuttaa ongelmia säännöksen tehokkaaseen soveltamiseen. Mitä suurempi on selvitysintressi, sitä suurempi on lisäedellytyksen aiheuttama rasite rikoksen selvittämiseksi.

Syyttömän suojaaminen on yksi näyttökynnyssääntelyn taustalla olevista vaikuttimista. Rikoksessa, jossa on vain yksi tekijä, mutta monta epäiltyä, on syytä epäillä -näyttökynnyksellä usealle epäillylle tehtävässä henkilönkatsastuksessa syytön voi joutua henkilönkatsastuksen kohteeksi. Tässä on kysymys siitä, kuinka pitkälle oikeusturvan voidaan antaa mennä rikoksen selvittämisen kustannuksella. Tällaisessa tapauksessa syyttömällä pakkokeinon kohteella on mahdollisuus selvittää asia omalta kohdaltaan ja näin ollen vaikuttaa pakkokeinoharkintaan ja omaan oikeusturvaansa.

Vakavimmissa rikoksissa selvittämisintressi on luonnollisesti suurempi kuin lievemmissä ja tällöin suhteellisuusperiaateharkinta on keskeisessä roolissa. Oikeusasiamiehen ratkaisun mukaan selvitysintressin kasvaessa näytöllisissä rajatapauksissa pakkokeinon käyttö on perustellumpaa. Näyttökynnysten lisäedellytyksiä ei kuitenkaan voida kiertää esimerkiksi suhteellisuusperiaatella, mikä omalla tavallaan kaventaa yleisten periaatteiden käyttöalaa harkinnassa. Yleisen oikeustajun kannalta näyttökynnyksen kiertäminen selvittämisintressillä ei ole hyväksyttävää. Tulosodotus ei muutu rikoksen vakavuuden muuttuessa, joten vakavamman rikoksen kohdalla ei voida suuremmalla todennäköisyydellä olettaa löytyvän rikokseen liittyvää seikkaa, tms. kuin lievemmän rikoksen.

Lisäedellytykset jättävät harkinnan varaa, mutta erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän -lisäedellytys on varsin korkea näyttökynnys ylittää. Järkevintä olisi jättää lisäedellytysharkinta yleisten periaatteiden, etenkin suhteellisuusperiaatteen, harkinnan sisälle, jonne se luontevasti kuuluisi. Tällöin vielä turvattaisiin tehokkuus ja oikeusturva riittävän kattavasti.

Pakkokeinolakiuudistuksen tarkoituksena olleista tulkinnanvaraisuuksien ja puutteellisuuksien poistamisessa, johdonmukaisuuden lisäämisessä, perus- ja ihmisoikeuksien korostamisessa sekä rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset täyttävässä kattavassa ja selkeässä säänte-

lyssä ei rattijuopumusrikosten selvittämisessä käytettävien henkilöön kohdistuvien etsintöjen sääntelyn kannalta täysin onnistuttu.¹⁹⁵ Säännökset eivät ota huomioon kaikkia eteen tulevia tapauksia.

Perusoikeuksia rajoittavan säännöksen edellytyksistä seulontakoesäännös täyttää lailla sääntämisen vaatimuksen, rajoittamisen perusteena olevan syyn hyväksyttävyyden, oikeusturva-vaatimuksen sekä perusoikeuksien ydinalueen koskemattomuuden. Tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimus jää täyttymättä, millä saattaa olla heijastuksia myös suhteellisuus- sekä kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttymisvaatimukseen. Vaikka seulontakoe on sinänsä lievä oikeudenloukkaus, voi säännöksen soveltaminen johtaa henkilönkatsastuksen käyttöön. Menettely vaatisi täsmällisempää sääntelyä, laillisuusvalvojan ratkaisua tai ennakkopäätöstä henkilönkatsastussäännöksen ja seulontakoesäännöksen välisestä yhteydestä, jotta perusoikeuksien rajoittamisen edellyttämä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus täytyisivät.

Seulontakoesäännöksen esitöiden, säännöstä koskevien laillisuusvalvojien ratkaisujen sekä pakkokeino-oikeutta käsittelevän oikeuskirjallisuuden osittain ristiriitaiset tulkinnat tulisi ensisijaisesti ratkaista lainsäädännössä. Yhtenä keinona on säätää seulontakoesäännökseen näyttökynnys henkilönkatsastuksen edellytykseksi, jolloin henkilönkatsastussäännöksiä olisi periaatteessa kaksi. Seulontakoesäännöksen perusteella tehtävässä henkilönkatsastuksessa tulisi lisäksi noudattaa muita henkilönkatsastusmenettelyä ohjaavia säännöksiä.

Todennäköiset syyt -näyttökynnys ei ratkaisisi ongelmaa riittävästi, koska esimerkiksi kieläytymisen kohdalla sen todennäköisyyden, että kuljettaja on todennäköisemmin syyllistynyt rattijuopumukseen, kuin että tämä ei ole, näyttäminen voisi olla hankalaa. Seulontakoeen ja henkilönkatsastuksen mahdollistava oikeusnormi olisi tällöin sovellettavissa ainoastaan silloin, kun henkilön voidaan selvästi havaita olevan päihtynyt.

On syytä epäillä -näyttökynnyksen etuna on se, että se kattaa käytännössä kaikki valvonnassa eteen tulevat tapaukset. Riittävän tehokkuuden saavuttamiseksi näyttökynnyksen tulosodotus tulisi ilmaista *voidaan olettaa löytyvän tutkittavaan rikokseen liittyvä seikka* -termillä. Tuloso-dotuksen asettaminen liian korkealle ei toisi ratkaisua yleis- ja erityisestävyyteen. On syytä epäillä -näyttökynnys vaatii jonkin konkreettisen seikan, johon epäily tulee perustaa. Seikan ei tarvitse yhtä vahvasti viitata mahdolliseen syyllisyyteen kuin todennäköiset syyt -

---

¹⁹⁵ HE 222/2010 vp, s. 1, 145 ja 159. Myös HE 309/1993 vp, s. 15.

näyttökynnyksen yhteydessä. Näin muutettuna säännös ohjaisi soveltajaa riittävästi oikeusturvanäkökulmat huomioiden sekä tehostaisi valvontaa.

Seulontakoesäännöksessä tulisi huomioida sellaiset tapaukset, joissa kuljettajaehdokkaita on useita. Seulontakokeella voidaan tehokkaasti selvittää mahdollinen epäily ja se on myös kustannustehokas toimintatapa. Seulontakoe täyttää suhteellisuus- ja vähimmänhaitan periaatteen vaatimukset sekä on henkilönkatsastukseen verrattuna perus- ja ihmisoikeusmyönteisempi menettely. Seulontakokeella voidaan valita verikokeeseen vietävät henkilöt.

Tehokkaan liikennevalvonnan kannalta sujuva prosessi on tärkeää. Seulontakokeesta kieltäytyminen aiheuttaa turhia katkoksia valvontaan sekä ajanhukkaa terveydenhoitoviranomaisille ja liikennettä valvovalle viranomaiselle. Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa ei ole täyttä selvyyttä siitä, onko kieltäytyminen sanktioitu. Rangaistusuhalla olisi tehostava – yleisestävä – vaikutus liikennevalvonnalle. Oikeuskäytännön ja oikeustieteen sijaan lainsäätäjän tulisi ratkaista kieltäytymisen rangaistavuus, sillä kieltäytyminen täyttää ulkoisesti niskoittelusäännöksen tunnusmerkistön.

Tutkimukseni tulosten perusteella seulontakoesäännös voisi näyttää seuraavalta:

Poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan kokeeseen, joka tehdään tämän nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Kokeesta kieltäytymisen, kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voidaan toimittaa henkilönkatsastus, mikäli *on syytä epäillä*¹⁹⁶ kuljettajan syyllistyneen rikoslain 23 luvun 3 tai 4 pykälässä säädettyyn rikokseen taikka muussa tehtävässä toimivan rikoslain 23 luvun 5-7 pykälässä säädettyyn rikokseen ja henkilönkatsastuksessa *voidaan olettaa löytyvän* tutkittavaan rikokseen liittyvä seikka. Henkilönkatsastukseen ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Koe on tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle.

Mitä 1 momentissa säädetään kuljettajasta tai muussa tehtävässä toimijasta, koskee myös henkilöä, jonka olosuhteiden perusteella voidaan olettaa kuljettaneen moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai toimineen muussa tehtävässä. Tämän momentin mukaisessa tapauksessa henkilönkatsastuksesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.¹⁹⁷

Tulli- ja rajavartiomiehellä sekä Liikenteen turvallisuusviraston liikennettä valvomaan määräämällä virkamiehellä on tehtävässään sama toimivalta kuin poliisimiehellä 1 ja 2 momentteissa.

¹⁹⁶ Syytä epäillä -näyttökynnys kattaa myös ne tilanteet, joissa todennäköinen syyllistyminen on epävarmaa. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun seulonta-alkometri näyttää tulosta 0,52 promillea. Tarkkuusalkometrikokeen tulos voi varmuusvähennyksen jälkeen jäädä alle 0,22 mg/l.

¹⁹⁷ Päätöksentekotason nostaminen pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen on perusteltua siksi, että tapauksessa joudutaan mahdollisesti harkitsemaan samalla kiinniottamisen edellytysten täyttymistä. Kiinniottaminen edellytyksinä on vastaavat näyttökynnykset, mutta vähän erilaiset lisäedellytykset.

Mikäli kuljettaja tai muussa tehtävässä toimiva taikka 3 momentissa tarkoitettu henkilö kielletty 1 momentissa tarkoitettua kokeesta, on hänet tuomittava niskoittelusta poliisia vastaan siten kuin rikoslain 16 luvun 4 pykälässä säädetään tai niskoittelusta rajavartiomiestä vastaan siten kuin rikoslain 16 luvun 4 a pykälässä säädetään taikka niskoittelusta tullimestä vastaan siten kuin rikoslain 16 luvun 4 b pykälässä säädetään.

Tämän tutkimuksen perusteella voin todeta, että lainsäädännön pienellä muutoksella voidaan saada riittävän kattava, mutta oikeusturva- ja tehokkuusnäkökulmat huomioiva säännös. Esittämässäni muodossa säännös olisi riittävän täsmällinen ja tarkkarajainen. Lisäksi se jättää periaateharkinnalle enemmän tilaa, koska näyttökynnyksen lisäedellytystä ei ole säädetty liian korkealle.

Säännökseen uutena lisätty 2 momentti laajentaisi seulontakokeeseen määrättävien piiriä entisestä, mutta samalla se asettaisi valvontaa suorittavalle viranomaiselle perusteluvelvoitteen kokeeseen määräämisen perusteista. Lain esitöissä tulisi ratkaista säännöksen ajallinen soveltaminen ajotapahtuman jälkeen, sekä säännöksen suhde henkilönkatsastussäännökseen. Henkilönkatsastusharkinta laajennetun toimivallan säännöstä sovellettaessa jäisi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, mikä myötäilee muutenkin tämänhetkistä päätöksentekotapaa epäselvissä tapauksissa.

LÄHTEET

OIKEUSKIRJALLISUUS

Andersson, Simon: Skälilig misstanke. Norstedts Juridik 2017.

Bring, Thomas – Diesen, Christian – Andersson, Simon: Förundersökning. Norstedts Juridik 2019.

Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja. Talentum 2013.

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita Publishing Oy 2014.

Havansi, Erkki: Oikeudenkäynti ja pakkotäytäntö. Prosessioikeuden oikeusdogmaattiset perusteet. Helsinki 2002.

Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. 6. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2020. (Fredman, ym. 2020)

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Alma Talent Oy 2014. [[https://fokus-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/FAIBCXJTBF#kohta:II\(\(20\)YLEI-NEN\(\(20\)OSA\(:3\(\(20\)Perusoikeuksien\(\(20\)rajoittaminen\(:K\(\(e4\)sitteel-lisi\(\(e4\)\(\(20\)l\(\(e4\)ht\(\(f6\)kohtia\(:Perusoikeussuojan\(\(20\)ehdottomuus\(\(20\)ja\(\(20\)suh-teellisuus\(:Perusoikeuksien\(\(20\)kollisio/piste:t1LH\]](https://fokus-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/FAIBCXJTBF#kohta:II((20)YLEI-NEN((20)OSA(:3((20)Perusoikeuksien((20)rajoittaminen(:K((e4)sitteel-lisi((e4)((20)l((e4)ht((f6)kohtia(:Perusoikeussuojan((20)ehdottomuus((20)ja((20)suh-teellisuus(:Perusoikeuksien((20)kollisio/piste:t1LH]) (21.10.2020)

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus, 5. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.

Jonkka, Jaakko: Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. Teoksessa Lakimies 8/1998 s. 1255-1270.

Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 187. 1991.

Kivivuori, Janne: Rikollisuuden syyt. Uudistettu toinen laitos. Hansaprint Vantaa 2013.

Kivivuori, Janne – Aaltonen, Mikko – Näsi, Matti – Suonpää, Karoliina – Danielsson, Petri: Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus 2018. [<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523455306>] (25.11.2019)

Klami, Hannu Tapani: Todistusratkaisu. Kauppakaari Oyj, Helsinki 2000.

- Koskinen, Pekka: Rikosoikeuden perusteet, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Yliopistopaino 2008.
- Laine, Matti: Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Gummerus Kirjapaino Oy 2007.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamusjärjestelmä. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000.
- Launiala, Mika: Seulonta-alkometriin puhaltaminen, itsekriminointisuoja ja niskoittelu. Edilex 2014/23.
- Linna, Tuula: Prosessioikeuden oppikirja. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Melander, Sakari: Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2015.
- Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2008.
- Määttä, Tapio (toim.) – Tolvanen, Matti – Vääänen, Ulla – Kolehmainen, Antti – Myrsky, Matti – Keinänen, Anssi: Oikeudellisen ajattelun perusteita. Oikeustieteiden pääsykoekirja 2012. Itä-Suomen yliopisto, oikeustieteiden laitos, Joensuu.
- Määttä, Tapio – Paso, Mirjami: Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Niemi, Johanna: Luku 2. Pakkokeinot (päivitetty 5.7.2016). Teoksessa Frände, Dan – Heleinius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. [<https://fokusalmatalent-fi.ezproxy.uef.fi:2443/teos/BAXBBXATJFCBJ#kohta:PROSESSIOI-KEUS/piste:td>] (20.6.2020)
- Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Tapanila, Antti – Pölönen, Pasi: Euroopan ihmisoikeussopimus, 6. uudistettu painos. Talentum Oyj 2018.
- Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu, A-sarja n:o 236. Gummerus Kirjapaino Oy 1993.
- Rantaeskola, Satu: Rikos ja rikosprosessi. Warelia 2019.

Rantaeskola, Satu (toim.) – Halme, Kimmo – Korttesalmi, Leo – Lönnroth, Kaarle – Parviainen, Johanna – Saukonniemi, Teemu – Springare, Sanna: Pakkokeinolaki - Kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja. Pakkokeinolaki, oppikirjat 22. Tampere 2014.

Shealy Jr, Miller W: Article – A Reasonable Doubt About ”Reasonable Doubt” in Oklahoma Law Review volume 65, no. 2, 2013. [https://heinonline-org.ezproxy.uef.fi:2443/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/oklrv65&id=284&men_tab=srchresults] (18.11.2019)

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2012.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.

Tolvanen, Matti: Tieliikenteen käsikirja 2018. Otavan Kirjapaino Oy 2018.

Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. 2011. [[https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/CAIBGXHUG#kohta:ESITUTKINTA-\(\(20\)JA\(\(20\)PAKKOKEINO-OIKEUDEN\(\(20\)PERUSTEET\(\(20\)/piste:b2](https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/CAIBGXHUG#kohta:ESITUTKINTA-((20)JA((20)PAKKOKEINO-OIKEUDEN((20)PERUSTEET((20)/piste:b2)] (22.10.2019)

Tolvanen, Matti: Tieliikenneerikokset ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton kustannus 1999.

Tolvanen, Matti: Tieliikenneerikokset. Lakimiesliiton Kustannus 1999.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Werner Söderström lakitieto Oy 2001.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Sanoma Pro Oy 2004.

VIRALLISLÄHTEET

HE 180/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle tieliikennelaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 103/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 24/2015 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ajoneuvolain, tieliikennelain ja rikoslain 23 luvun 9 ja 12 pykälän muuttamisesta.

HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 90/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 23 luvun, tieliikennelain 76 §:n ja liikennevakuutuslain 7 ja 20 §:n muuttamisesta.

HE 52/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 1/1998 vp, hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.

HE 32/1997 vp, hallituksen esitys Eduskunnalle liikennesrikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 22/1994 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 18/1992 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 23 luvun muuttamisesta.

HE 14/1985 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 6/2000 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esitykseen HE 184/1999 vp. yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

LaVM 24/1998 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esitykseen HE 32/1997 vp liikennesrikoksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

PeVM 25/1994 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamiseksi.

PeVL 21/2006 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen HE 90/2005 vp laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta sekä laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

PeVL 20/2005 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen HE 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVL 36/2002 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallitukseen esitykseen HE 52/2002 vp esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

PeVL 10/2000 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen HE 183/1999 vp rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.

PeVL 21/1997 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen HE 118/1997 vp laiksi puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta.

PeVL 15/1996 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen HE 81/1996 vp laiksi ampuma-aseista ja ampumatarpeista annetun lain muuttamisesta.

PeVL 2/1990 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto ulkoasiainvaliokunnalle hallituksen esityksestä n:o 22 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

PeVL 4/1986 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen 14/1985 vp esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HaVL 38/2002 vp, Hallintovaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen HE 52/2002 vp laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Jalloh v. Germany, 54810/00, 11.6.2006

Weh v. Austria 38544/07, 8.4.2004

Victor v. Nebraska, no. 92-8894, 22.3.1994

Funke v. France, 10828/84, 25.2.1993

Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom, 12244/86; 12383/86, 30.8.1990.

Markt Intern Verlag GMBH and Klaus Beermann v. Germany, 10572/83, 20.11.1989.

Korkein oikeus

KKO 2017:20

KKO 2016:42

KKO 2014:58

KKO 2011:28

KKO 2009:73

KKO 2009:54

KKO 2007:7

KKO 2007:78

KKO 2006:76

KKO 2003:138

KKO 1995:27

KKO 1989:15

Hovioikeus

Kouvolan HO 20.4.2005 t. 422

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset

AOK 15.12.2003 dnro 483/1/02: Apulaisoikeuskanslerin päätös 15.12.2003 esitutkintakynnyksen ylittymisestä ja pakkokeinojen käyttämisestä epäillyn pahoinpitelyn ja raiskauksen johdosta.

EOA 9.12.2010 dnro 4119/5/10: Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilaista.

AOA 24.11.2016 dnro 2773/4/15: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 24.11.2016 kotietsinnän edellytyksistä.

AOA 8.4.2016 dnro 877/4/15: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 8.4.2016 kotietsinnän edellytyksistä.

AOA 12.5.2011 dnro 3372/4/09: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 12.5.2011 huumausaineen pikatestistä kieltäytymistä koskevassa asiassa.

AOA 29.11.2010 dnro 3501/4/09: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 29.11.2010 henkilönkatsastuksen suorittamisesta.

AOA 23.6.2010 dnro 3686/4/08: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 23.6.2010 kotietsinnän suorittamisesta.

AOA 8.4.2010 dnro 4623/4/09: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 8.4.2010 henkilöön kohdistuvassa etsinnässä pidettävästä pöytäkirjasta.

AOA 11.5.2008 dnro 2493/4/06: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 11.5.2008 poliisiin menettelystä henkilönkatsastuksessa.

AOA 20.3.2006 dnro 1504/4/04: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 20.3.2006 vapauden menetyksen perusteisiin.

AOA 1.2.2005 dnro 2955/4/04: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 1.2.2005 kiinniottamisen edellytyksiä koskevassa asiassa.

MUUTLÄHTEET

Viranomaisten ohjeet ja raportit

Poliisihallituksen ohje puhalluskokeesta, sylkitestistä ja henkilönkatsastuksesta rattijuopumustapauksissa. POL-2014-9220, 22.12.2014. Ohjeen voimassaoloa on jatkettu 1.1.2021 asti.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) raportti 32/2014. Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa.

Internet-lähteet

Drugbank. [<https://www.drugbank.ca/drugs/DB01452>] (4.3.2020) ja [<https://www.drugbank.ca/drugs/DB00295>] (4.3.2020) Kielitoimiston sanakirja. [<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>] (5.12.2019)

Lainkirjoittajan opas. [<http://lainkirjoittaja.finlex.fi/>] (30.9.2019)

Peura, Lauri – Malmioja, Kalle ja Rautio, Jarkko: Aihiolääketeknologia lääkekehityksessä. Teoksessa Aikakausilehti Duodecim 2011, numero 3, sivut 263–272. [<https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo99343.pdf>] (8.3.2020)

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkajulkaisu].ISSN=2342-9151. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 14.6.2020]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/rpk/>